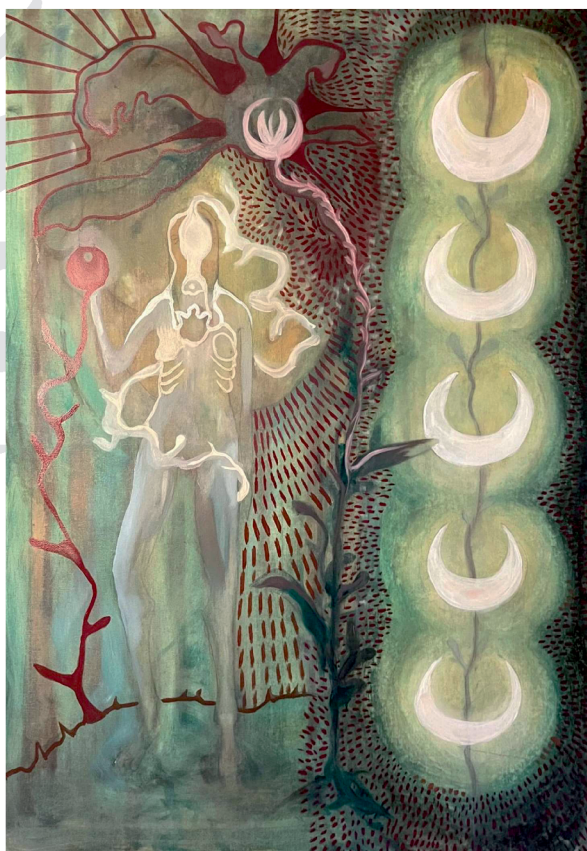

Irodalmi Jelen

XXV. évfolyam, 283. szám

2025. MÁJUS

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Juhász Kristóf** (kritika),

Csorniy Dávid, **Szalai Klaudia** (fotó, film)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,**
Méhes György, Szócs Géza

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón: **BÖSZÖRMÉNYI PANNA** festménye

Böszörményi Zoltán

A három tóparti fa

*a három tóparti fa közül
az egyik napok óta
arról panaszkodik
nem látja tisztán
a domboldali házakat
még a piros tetőcserepek is
mintha köd ereszkedett volna alá
elhomályosodtak –
akkor haladéktalanul
meg kell műteni a szemed –
mondta a jobb oldalon álló társa –
és megpróbálta elkergetni
az ágaira csimpaszkodó
szélcsavargót
mire a bal oldalon álló fa
kit napok óta szótlanság gyötört
halkan jegyezte meg –
ne keseregj
ha a domboldali házak udvarán
fekvő lim-lomok ködbe vesznek is
nem azokat kell tisztán látnod
hanem a bennük rejlő transzcendenciát*

Reke Balázs

Szürke

A mozdony végül nem indult tovább, a vezető és a fűtők megvitatták egymás közt a dolgot, és arra jutottak, hogy a tükörsima jéggel borított síneken, és az összefagyott váltókon nem kísértik tovább a szerencséjüket. Az utasok lekászálódtak a szerelvényről, és a peronon elcsoszogtak a főépületig, majd a közeli fogadóba mentek.

Az a négy férfi, akinek sürgős volt a dolga, körülült egy asztalt, és azon tanakodtak, hogy folytassák az útjukat. Közben a fogadós lerakott eléjük egy nagy kancsó bort, és néhány poharat, majd kéretlenül beleszólt a beszélgetésbe, és javasolta, hogy az urak inkább ne induljanak tovább ilyen időben, ha jól akarnak maguknak. Ellenben ha mégis nekivágnának, ő tud valakit, aki elvinne magával egy szánra való embert Szegedre. Közben a vállára dobta a szürke foltoktól pettyes konyharuhát, amivel a poharakat szokta törölgetni, és beletúrt a szakállába, mint aki nagyon gondolkodik. Az egyik férfi kitett az asztalra néhány érmét, és odatoalta a fogadós felé, de a kezét még nem vette le róla. A másik férfi szivart vett elő, a végéből egy keveset leharapott, és gyufa után kutatott a zakózsebében.

A fogadós elmosolyodott, a köténye zsebéből gyufás skatulyát húzott elő. Megrázta, hogy a benne lévő szálak egymáshoz koccanjanak.

– Na persze, olyan ember kell ide, aki ért a szánhoz, meg csukkott szemmel is kiismeri magát a havon. És az sem utolsó, hogy ne szarjon a gatyájába, ha felbukkan egy falkányi féreg.

– Féreg? – kérdezte a férfi, és elkapta a doboz gyufát, amit a fogadós dobott felé.

– Farkasok – mondta a fogadós. – Ilyenkor néha megőrülnek az éhezéstől, és támadnak mindenre, annyi van belőlük a nádasok, meg a kis erdők környékén, mint a nyű. Szóval nem árt, ha

van fegyveres azon a szánon, aki odalő, ha úgy adódik, ahhoz meg olyan ember kell, akinek engedélye is van ám. Szóval nem könnyű a dolog. Nem könnyű – ismételte a fogadós mosolyogva.

A férfi, aki az érméket az asztalra tette, felemelte a kezét a halomról, és az erszényéből melljük dobott még párat. A fogadós bólintott, és füttyentett egyet. Tízéves forma kölyök sietett elő a hátsó helyiségből, de az ajtóból visszafordult, hogy letegye az ócska vödröt, amit cipelt, majd a fogadóshoz szaladt.

– Eredjél, Jancsikám, szóljál Pongrácnak, hogy jöjjön azonnal!
– adta ki a parancsot a fogadós, és hogy nyomatékosítsa, kicsit meg is lökte a fiú vállát.

Ahogy a fiú kilépett a fogadó ajtaján, egy kevés havat kotort be a szél, ami szinte azonnal ráolvadt a padlódeszkákra.

– Hozok az uraknak ragut – folytatta a fogadós –, meg még bort, amíg várakoznak. Jobb, ha felkészülnek az útra.

Másnap pirkadatkor indultak útnak. A szán lassan vágott át velük a városon, a szántalpak párhuzamos csiganyomot vájtak az éjszaka hullott, szűzfehér hóba. Pongrác a bakon ült, és egy kesernyés zsírszagú subába burkolta magát, amiből csak a pipát tartó jobbja lógott ki, a gyeplőt szorongató bal keze a suba öblében bújt meg. Amikor a városon kívülre értek, megindította a lovakat, hogy gyorsabb tempóra álljanak be.

Puskás emberük végül nem lett, mert az egyetlen jelentkező éjfélre teljesen elázott, és hajnalban hiába keltegették, hatástalannak bizonyult minden szó, oldalra fordult, és horkolt tovább. Pongrác meg legyintett az egészre, és azt mondta, hogy ami rájuk támadna, azt jobb belátásra bírja majd a két öreg mordályával. Valóban volt két puská a kocsin. Régi fegyverek, elszíneződött acélcsövekkel, amikről Pongrác azt állította, hogy még pár éve, 49-ben találta az egyik lápi erdőben, két halott osztrák baka mellett.

Lassan fehérséggé olvadtak a városka körvonalai. A szán bele-síklott a nagy, hófedte pusztaságba, meg a csontba mászó hideg-

be, és a férfiak dideregtek a bundák alatt is, az orrukból kiszökő pára dérré fagyott a bajszukon és a szakállukon.

Valahol egy nyárfaliget mellett haladtak el, amikor Pongrác észrevette őket. A kiserdőből rontottak elő, és nagy iramban közeledtek a kocsi felé. Legalább egy tucatnyi farkas.

– Túl közel vannak – kiáltott hátra Pongrác az utasok felé. – Gyorsabbak nálunk, el kell kergetni őket! – mondta, és közben hátranézett az utasokra, akik az egyre közeledő falkát figyelték. – A lovakat akarják. Maga! – mutatott rá a szőke férfire, aki a bal oldali szánajtó mellett ült. – Ott vannak a lába alatt a puskák, szedje elő! – utasította a szőke férfit, majd lassította a lovakat.

Mikor a szán megállt, Pongrác leugrott a bakról, és odaparan csolta az egyik férfit, hogy fogja a gyeplőt, ne tudjanak megiramodni a lovak, ő pedig a puskáért nyúlt. A szőke férfi a kezébe adta a fegyvert, és közben kibújt a takarók alól, szorítva a másik puská jéghideg markolatát. Pongrác beletérdelt a hóba, feltolta a süvegét kicsit a homlokára, úgy célzott. A lehelete hosszú, egyenes oszlopként kúszott ki az ajkai közül.

A farkasok egyre közelebb értek.

– Lőjön már! Hát mire vár, kegyelmed? – kiáltott rá a férfi, aki a gyeplőt szorongatta idegesen.

– Csend legyen! – intette le Pongrác. Közben az ujja a ravaszra simult.

Mellette a szőke férfi nem tudta, hogy mitévő legyen, így ő is a vállához emelte a puskát, nagyot sóhajtott, és hátrahúzta a kaskast, a célgömbön keresztül a farkasokat figyelte.

– Majd, csak ha szólok – suttogta Pongrác.

A farkasok már veszélyesen közel voltak.

– Most lőjön! – kiáltotta hirtelen Pongrác, és azon nyomban elsütötte a fegyverét. A lőpor kékes füstje körbevette. Az egyik farkas mintha elbotlott volna valamiben, úgy vágódott bele a hóba.

A szőke férfi is tüzelt, de nem történt semmi. Kinézett a toroklattűz után maradt füstköd mögül, és csak azt látta, ahogy a farkascsapat, mint valami madárraj irányt vált, és hamarosan eltűnik az erdőben.

Pongrác intett a szőke férfinak, hogy menjen vele, közben a puskát átvette a vállán.

A farkas úgy tíz méternyire feküdt tőlük. Még maradt benne élet, de mozogni már nem tudott, a szemei is csukva voltak. Pongrác gyorsan leguggolt mellé, felemelte a mellső lábát, és szíven szúrta a késével. Az állat megmerevedett.

– Hát, ezt megúsztuk ennyivel – jelentette ki Pongrác, és egy kevés hóval elmosta a kését, majd visszatette a tokjába. – Segítsen, húzzuk!

– Hova? – kérdezte a szőke férfi.

– Fel a kocsira, hát hova a rossebbe, nem egyedül cipelem oda a dögöt! – felelte Pongrác. – Elvisszük magunkkal. Majd Szegeden kifizetik a fejpénzt érte, a bundája meg jó lesz az egyik cimborámnak, csinál belőle valamit.

Ahogy húzták a tetemet, az hosszú vörös nyomot hagyott maga után a hóban, majd felrakták a hátsó ülés sor elé a padlóra, úgy hogy a sebesült része kilógjon az ajtónyíláson. A vére a szántalpra csöpögött.

A szőke férfi tanácstalanul nézte a kezét, ami ragacsos és vörös volt.

– Mossa le kegyelmed a hóban – mondta Pongrác, majd meg rázta a fejét, és kis szünet után folytatta. – Mi a mestersége kegyelmednek, már ha meg nem sértem, hogy kérdezősködöm?

– Író vagyok – felelte a szőke férfi.

– Maradjon is inkább a pennánál – dörögte Pongrác. – No, induljunk, mert itt fagyunk meg!

A szán kiugratott a hóból, amibe állásában kissé belesüppedt, és újra úton voltak. A farkas teteméből sokáig szivárgott még a vér a szántalpak nyomvályúja mellé, aztán még valahol Szeged előtt befagyott a seb, és az állatból eltűnt minden melegség.

Feltámadt a pusztai szél, és Pongrác megsürgette a lovakat, mögöttük már kavargott a hóvihar szürke köde.

Király Farkas

Fekete tea és gránátalma

*Ég és föld között ragadtunk,
az összedőlt kávézó melletti pocsolyákban –
megmaradt plakát vigyorog ránk:
„Fekete tea és gránátalma ízű álom.”
Nálunk se tea, se álom, csak gránát, alma nélkül
meg a folyton részeg kölyök,
aki mindig megtalálja a legnagyobb gödröt,
s bele is csusszan. Végül is él, még él.
A szél régi nótát füttyörész,
„Talán a faluig visz minket a holnap?” – kérdi valaki,
de mire választ kapna,
már recseg is a géppuska,
mint amikor a tánciskolában
megakad a twistet játszó lemez.*

Csillagtalán éj

*Nyirkos felhők hasadnak fölöttünk,
a hold ma este nem kél fel,
csak a harckocsik láncfalpa siklik a mezőn,
és minden egyes fogása beleszánt a jégbe,
mintha a föld is halkán könyörögne:
még egy éjszakát adjatok!
Valahol a túloldalon lépked egy árny,
tán régi ismerős ismeretlen egyenruhában,
aki vállán viszi a tegnapot
s a tegnapelőtti haragot.
Halk moraj az égen, de se madár, se csillag,*

*csak az éhes szél szalad fölöttünk,
káromkodik az este, mintha tudná,
hogy már nincs kinek üzenni –
az elhagyott pályaudvar a végállomás.*

Homályos szélű földek

*Száradó mocsár csikorog az éjben,
fagyott fűszálak recsegése a bakancs alatt,
nyög a megnyomorított mezőn –
visszhangzik a sztyeppe siralma:
itt hagytál, gyere értem vissza.
Felizzik a távolban egy cigaretta parazsa,
mint lidércfények a láp peremén,
és beleszúr a katonába az éles valóság:
az élet íze most olyan,
mint rozsdás kannából nyakalt reggeli eső,
hideg és savas.
Nincs visszaút, csak a köd és a vér van,
meg zsebében egy gyűrött fénykép,
amit talán már
soha senki nem néz meg.*

Szivarfüst

*Fogytán a levegő, szárad a sivatag.
Ahogy a porban megcsikordul a láb,
minden talp alól kiszabadul
néhány őszinte homokszem,
s mondja: ne hagyj el, maradj még, az oázis közel.*

*A magányos szivar füstje épp egyenesen emelkedik,
amikor élvezője mellébe vág az első éhes golyó.
A puskaapor íze épp olyan,
mint a felesége főztje: sótlan és meleg.
Nincs szökés, nincs hazatérés,
csak a homok pergése,
meg a zsákban a váltás fehérenemű,
amit legközelebb más vesz fel.*

Abafáy-Deák Csillag

Méretre vágva

Végre, sóhajt fel az apja. Lola kérdően néz az öregre. Hamarabb is bemutathattad volna. Mellette nem kell nyújtóztatd a nyakad, mint az eddigi hórihorgas barátaidnál, és lehetetlen cipőkben tipogni, járhatsz sportcipőben. Matekozunk? Apja nem érti a kérdést.

Lola százötvenkét centi magas, Benő csak fél fejjel magasabb. Ő bezzeg nyújtja a nyakát, mert a nagyon magas nőket kedveli, célba is veszi őket, de ezt honnan tudná az öreg. A nő sem érti, mit eszik a férfi ezeken a brünhildákon és azt sem, hogy ezek a nők miért rajonganak élettársáért. Ezen nem sokáig tépelődik, de azon igen, hogy mit akar a férfi Lolától. Nem is gazdag, nem is szép. Az eszéért szereti? Mert ezt állítja, és egy-egy magaslati kaland után mindig visszakönyörgi magát. Lola enged. Majd megváltozik a férfi. Nem változik. Aztán mégis?

A szokásos bocsánatkérő csokrot gyűrű váltja fel. Benő anyja fogai között sziszeget, fiacskám, megörültél, törpe gyerekeitek lesznek, és kihúzza magát a tükör előtt, teste kitölti a díszes keretet. A csöndet a férfi töri meg, a kert rendezését kellene megbeszelnünk, és felnéz az anyjára. Én nem túrom a földet, elég nekem a sok szobanövény, oldjátok, illetve oldd meg te. Benő nem szól, ujját az ajkára helyezi.

Lola hiába keres valami elfogadható indokot, miért nem tud részt venni jövődöbéli anyósa kerek születésnapján. Gyerekkori, sikeres iskolakerülési akciói jutnak eszébe, nem tetszik egyik módszer sem. Benő gyanakodva nézi, anyát nem sértheted meg, ha nem jössz velem, mindenki azt hiszi, hogy te is elhagytál. Vegyél valami szép ajándékot, ebben jobb vagy mint én, és arra vigyázz, a virág ne vágott legyen, azt anya ki nem állhatja.

Hű, de csinos vagy, és ez a cipő! Látom, már a csomagtartóban van a nagy cserepes növény, nem vettem le a selyempapírt,

de vigyázz, mikor átadod, ne legyen rajta a csomagolás. Megnézhetted volna. A te ízlésedben százszázalékosan megbízom. A nő mosolyog. A benzinkútnál bemegy a mosdóba. A férfi pár perc múlva felhívja, mi van, elkésünk, a vendégek már csak ránk várnak. Két utcányit tudok menni gyalog, bár most az egyszer túsarkút vettem fel, menj előre, és add át te az ajándékot, itt a kertészeti részlegnél még szeretnék egy újabb meglepetést, pár perc az egész. A férfi káromkodik és megnyomja a gázt.

A nő a padon ül, telefonja az ölében. Lábát kihúzza a cipőből. Egy ideig hagyja villogni a készüléket, csak harmadik jelzésre veszi fel, kellemes hallóját elnyomja a férfi rekedt ordítása. Bonsaj! Ezt küldöd te az én anyámnak. Nem szólt semmit, óvatosan forgatta, én mondtam, anya, nem nehéz a gondozása, ez törpefa, ekkor vörös lett a feje, és elkezdett kiabálni. A vendégek nevettek. Saci azt mondta, ő szívesen átveszi, mert...Nem is hallgattuk végig. Persze te bujkálsz, nem mersz ide jönni. Na, mikor jössz és bocsánatot kérsz, mondhatnád, rendelted a növényt, és elcserélték.

Nem megyek! Hogyhogy nem, mikor jössz? Nem jövök, nem alszom otthon. Mégis hova mész, a barátnőid is itt vannak. Tudom, de én Gerinél leszek. Csak nem az én Gerimnél? Hogy mennyire a tiéd, nem tudom, de te mutattad be szilveszterkor. A kosaras. És ne hívj, mert kikapcsolom a telefonom.

Lajtos Nóra

A kicsírázás alázata

*És akkor egyszer csak kisebesedett
a tavaszi égbolt. Hirtelen történt
minden, mint ahogyan egy rigófütty
beleharsan az isteni csöndbe, mint
ahogyan a víg kergetőzésben a copfos
lányok hajából kicsusszannak a szalagok...
fájdalom van ebben a márciusban,
a kékségből véreznek a napok, egymás
után, míg végül elvérzik ez a hónap is,
ahogyan a többit is magunk után hagyjuk.
Nagy, zöld gyeptakaró alatt lélegzik a föld,
benne vagyok nyakig, lenyelem én, ha addig
jutok, anyaföldem göröngyeit, ha benne még
ott sarjadzik, pulzál, serken a holnap, ha anyám
erős karjával kihúz, virágföldbe ültet, s hagyja:
kicsírázzak még egyszer utoljára neki.*

Petróczi Éva

Kis képes kötéymese

Már régen nem írtam „novelettákat”, rövid novella-féléket, amelyek *Évamesék, szépiában* című prózatkötetem nyomán oly sok, és nekem mindig örömet szerző visszhangot váltottak ki az Olvasókból. Most azonban a sors egy olyan, gyermeki vonásaiban, felfogásában is vigasztaló igaz mesét kínált, hogy mindenképpen meg kellett írnom.

1998 tavaszán, az egyházi háttérű oxfordi Keston Institute ösztöndíjasaként, ahol a koszt-kvártély-kutatásért cserébe mindössze egyetlen előadást kellett tartanom a tizenhetedik századi magyar és erdélyi vándordeákok és Anglia kapcsolatáról, a szokottnál is puritánabb módon éltem. A szerény, de máig hálára kötelező ösztöndíjas zsebpénznek ugyanis minden árva pennyére szükségem volt, tekintettel arra, hogy közvetlenül hazatérésem után, májusban, egy mini szakembercsakbrigáddal és családi-baráti összefogással nekiveselkedtünk jóformán romos állapotban megvett otthonunk felújításának, a Belső-Ferencváros egyik gyönyörű Feszty-házában. Így tehát egy-két antikvárban vett szakkönyvön kívül magamra szinte egyetlen árva petákot sem költöttem. Nem messze egyik kedvenc kutatóhelyemtől, a Bodleian Librarytól egy apró butikban csak hosszas vívódás után vásároltam meg magamnak az akkor csillogó-villogó, de az elmúlt negyedszázad alatt bizony már alaposan töredezett, és ügyetlen mancsommal agyonvarrogatott „mikegeres” köteymet. A szememben akkor csillagászati árnak számító, kemény egy fontért! Nem pusztán és elsősorban Disney-rajongásból választottam ki éppen „Őt”, hanem akkor már három és fél éve halott, korán távozott orvos-apám tiszteletére, aki 1951-től az 1956-os amnesztiáig csaknem hat évet „ült”, raboskodott politikai fogolyként. Nagyon korai halála a börtönévek során szerzett betegségek következménye volt. Apu ugyanis 1928-ban született, s büszke volt arra kisfiú korában, hogy, bár a Karcsi névre hallgat, mégiscsak Miki egér kortársa. Ráadásul,

szerelmük virágkora idején, anyámmal kölcsönösen Mikinek becéztek egymást, részben egy régi pécsi egyetemi farsang emlékére... S mit tesz Isten, most, ezeket a sorokat rovatgatva felvillant bennem egy véletlen egybeesés. Az, hogy jó negyed évszázada, hol boldogító, hol pedig honvágygal teli régi oxfordi tavaszomon, pontosan azon a napon készített rólam egy kedves, baráti lelkész nő az egyetemi parkban egy fotót, amikor büszke egeres köténytulaj lettem. A nevezetes ruhadarab hősiesen megszolgált a magáét, nagycsaládos kulináris jelenlétemnek és konyhatündéri alkotomnak köszönhetően. Ettől függetlenül hosszú éveken keresztül hiába kerestem kül- és belföldön méltó utódát. Nem azért, hogy a vén mikist kidobjam (nagy becsben őrzöm, amíg csak élek!), hanem pusztán gyakorlati okokból. S erre, mit tesz Isten, megint csak Albionból érkezett az „őrségváltás”, méghozzá egyszerre két példányban. Cambridge-ben tanult, s hosszú ideje ott élő informatikus unokaöcsém hozott nekem onnan egy dupla csomag katicabogaras, ugyancsak vízálló, de már nem mezeit, nem „viaszosvászonból”, hanem annak puha és selymes anyagból készült kötényt-ikerpárját. Az árak persze Shakespeare földjén is változtak. A szerény fiúgyermek faggatásomra elmondta, hogy e két katicás remek összesen 13 fontba került, ottani, belföldi szállítással együtt. Aki csak egy kicsit is otthonos az én világomban, az tudja, hogy kislánykoromtól sokunokás nagymama koromig, s egészen addig, hogy megírtam *Katicamesék* című, hamar kapóssá lett gyerekkönyvem. A katicákat nagyon szeretem. Nem csupán szépségük, s a gyerekkori balatoni „katicamentések” miatt, hanem azért is, mert ezek a kicsi, pettyes jószágok képesek jégburokban áttelelni, s azután életre kelni. Így egy kicsit személyes címerállataimnak érzem őket, hiszen a civil és az írói sors bőven juttatott nekem túlélendő jégburkokat. Továbbá azért is kötődöm hozzájuk, mert míg a nálunk csak egy kedves kislány-becenévre hallgatnak ökaticáságáék, addig nevüknek számtalan nyelven szakrális háttere is van, hol Isten, hol Mária bogarának becézgetik őket, Norvégiától Spanyolországig, Franciaországtól Ausztraig. S természetesen azt sem felejtettem el, hogy 2011-ben, hatvanadik születésnapomon a magyar irodalomtörténészek (főleg a „rég Magyaros” kollégák!) egy *Septempunctata*

(Hétpettyes) címet viselő Festschrifttel leptek meg, az Irodalomtudományi Intézet kiadásában.

Visszatérve a kötetnek meséjéhez: míg a mikikötény jól megérdemelten pihen egy komódfiók mélyén, addig az egyik katicás

utód máris átvette a szolgálatot. Hetvenkét és fél évesen bár, de mégis szívből remélem, hogy még sok-sok napon át örülhetnek nekik. És ők is nekem. Elvégre a „*Sunt lacrimae rerum!*” ugyan a sokat emlegetett latin idézet, de én a tárgyak, dolgok mosolyában, vagy legalábbis mosolyra indító erejében legalább annyira bízom, mint bánatainkban osztozó könnyeiben! Most például ez a két kötény nagyon sokat segített annak elviselésében, hogy egymást követő három napon át háromszori, (ha nem is bibliai kakasszóval kísért!) nagyon fájdalmas árulás keserítette meg az életemet. De mivel tudom, hogy ilyen és hasonló élmények manapság sokakat, sokunkat érnek, úgy döntöttem, hogy aprócska vigaszként, ha úgy tetszik, sebtapaszként megírom ezt a kis köténymesét. Nem is tehetek másként, hiszen szilárd meggyőződésem, hogy az írott szó, az irodalom egyik küldetése a gyógyulás és a vigasztalás. Nem rózsával ízesített, porcukorba forgatott édességekkel, mindössze emberszeretettel, igazi segítő tettekkel, s nem utolsósorban humorral, amely egyre ritkább portéka az írott szó világában! Ha másként nem megy, akkor játékos egerekkel és bogarakkal szövetkezve, kötényen innen és túl.

Farkas Wellmann Endre

Magány

*Megáll a világ, megáll egy pillanatra,
s a zúgó mennykövekben
menyasszonyok fénylenek
még földi szerepekben...
Ilyenkor angyalok jönnek értem,
magukkal ragadnak,
felmutatják fáradt röptüket,
elejtenek majd,
itt hagynak önmagamnak,
mint búzakarózt Isten a jégverésben.
De megtart a fény,
megőriz az élet,
és összetart a látszat,
mint a Szent Márk-téri
ájult gondolákat.*

Isten dicsősége

Isten nem attól dicsőséges, hogy dicsőítik.

*A víz se attól mély,
hogy mérik. A test
sem attól halott, hogy siratják.
Így teszi dolgát Isten is:
nem vár hálát, nem vár
felismerést. Csak keresi
a mélyben az embert,*

mint mentőbúvár a halott gyöngyhalászt.

A szövetség elvesztése

*Túl kevés fény jutott a filmre,
csak sejtések árnyéka a negatívon.
Nem látszik tisztán a
kompozíció: ahogy Isten és ember
egykor egymással szemben álltak,
mikor még értették egymás nyelvét.
De a tekintetek egymást metsző
síkjain beszédesek a szögek,
egy nagy és egy még nagyobb magány
állnak egymással tétován szemben:*

egy alulexponált kép az öröklétről.

A szakértelem dicsérete

*Isten, ha szeret, nem úgy szeret.
Működtet és öröme az, ha működünk.
Megengedi a látást – ez a jószág:
hideg és precíz, mint egy képlet.
Azt mondják, szeretetből
teremtette a világot, de nézd:
minden törvény és számítás,
gravitáció és relativitás,
kémia és matematika.
Nyoma sincs sehol érzelemnek,
csak a tökéletes működés
tisztá szakértelme.
Ahol a szeretet beleszól,
általában bukik a rendszer.
És a szeretet megmagyarázza:
ja, mert gyarló az ember...*

*A szakértelem tudja,
mi a dolga és teszi némán.
Nem vigasztal és nem ígér,
nem kér és nem követel:
egyszerűen csak működik,
mint egy jól megírt program,
ami nem omlik össze soha.*

A cselekvés tisztasága

*Elég látni, hogy vérzik a seb,
nem kell hozzá szeretni a testet.
Csak tudni, amit tenni kell.
És tenni némán, ahogy kell.
A szeretet csak remegő kézzel
keresi a kötszert, míg a jószág
már rég bekötözte a sebet.
Szeretni könnyű a beteget:
együtt lelkendezni a csúszkálókkal,
ahogyan barátunk a sántákról beszélt.
Vigasztalni könnyű, de gyógyítani,
az más. A jószág nem zokog:
méri a lázat, adja a gyógyszert,
figyeli a pulzust.
A szeretet mindig beleszól:
jaj, csak ne fájjon, várjunk még,
hátha magától... A jószág tudja:
van, amikor fájni kell. Van,
amikor vágni kell. Van, amikor
hagyni kell vérezni, hogy aztán
tisztán forrjon össze.*

Magyari Gábor

Égig érő paszuly

Kint keményen fújt a szél, az ablakot a hideg esőcseppek verdesték, míg a szobában kellemes meleg volt. Emese lágy, meleg hangján éppen dúdolt a fiának, majd nyomott a kis szőke homlokára egy puszit, aztán belekezdett az esti mesébe.

Egyszer volt, hol nem volt, hetedhét országon is túl, ott, ahol a kurta farkú malac sem túr, az Óperenciás tengeren is túl, élt egyszer egy nagyon szegény asszony. Ennek a nagyon szegény asszonynak volt egy nagyon kicsi fiacskája. Az istállójukban pedig egy nagyon kicsike tehenük. De egyszer elfogyott mindenük. Dönteni kellett.

– Eredj, fiam, reggel hajtsd el Mariskát. Amit kapunk érte, azt nagyon jól becsüld meg, ne valami ócskaságra cseréld el, szerezz érte valami nagyon értékeset!

A fiú szót is fogadott, és elindult a tehénnel a vásárra. Akadt is egy vevője. Elcserélte egy paszulyra. Amikor a fiú hazaért, boldogan elújságolta, hogy mi történt, az anyja jó alaposan elverte, amiért egy nyomorult, semmire sem jó paszulyért eladta azt a drága tehenet.

A fiú próbált mentegetőzni, hogy édesanyám, de az öregember azt mondta, hogy ez a paszuly varázserővel bír. Ültessem el. És másnap reggelre ki fog kelni, és egy hatalmas fa nő ki belőle.

Az anya levert neki még egyet. A fiú azért csak bízott az öregben, és elültette a paszulyt.

A paszuly kikelt. Égig érő fa lett belőle. A többit majd holnap mesélem el.

Emese leoltotta a lámpát, és befeküdt a fia mellé az ágyba. Szorosan magához ölelte. Már nem hallották, amikor Botond este tízkor hazaért.

A férfi lerúgta a cipőt, és körbenézett a lakásban. Az edények szanaszét heverték a mosogatóban, a nappaliban a játékok is szerteszét. Kibontott egy sört, megitta. Miután gyorsan rendet rakott, ledőlt a kanapéra, bekapcsolta a tévét, és elaludt.

Mióta megszületett a fiúgyermekük, aminek már három éve, öt hónapja, két hete, három napja, tíz órája, azóta külön alszának. Emese többször próbálkozott, és lerakta a kiságyba aludni a fiát, de Benedek nem tudott elaludni. Folyton sírt. Emese pedig rögtön ott termett. Botond többször is szóvá tette, hogy ez így nincs rendjén. Egy háromévesssel ne aludjon az anyja. Meg az lenne a legjobb, hogyha a szoptatást is abbahagyná. Őt fél éves koráig szoptatták. Utána már evett mindent. De Emese ellenkezett. Ő addig fog szoptatni, ameddig a fia szeretné.

Pedig az jó kérdés, hogy Balázs Benedek Bálint mikor fogja azt mondani, hogy rendben van anya, nem kell több cici, nem kell több tejcsi, szeretnék már rendes kaját enni, mint apa, csinálj nekem is egy nagy adag rántott húst sült krumplival.

Másnap reggel, amikor Emese felkelt, a férje már elment dolgozni. Megszoptatta a fiát, és azon gondolkodott, hogyan tovább. Beadja-e a válópert vagy sem. Vagy csak pakoljon össze és menjen. El. Messze. Mindegy, hogy hova. Elege van abból, hogy szinte egyedül neveli a fiát. A férje semmiből sem veszi ki a részét. A háztartást ugyan vezeti, takarít, mos, főz, de az, hogy kettesben legyen a fiával, az nem, az már igazán sok lenne neki. Emesét múltkor elhívta a barátnője, hogy menjenek, nézzék meg a *Barbie* című filmet, ha már a férje nem volt erre kapható, mert szerinte azt a filmet pasik nem nézik meg, szóval megkérte, hogy hadd menjen már el a *Barbie*-ra, de Botond kijelentette, hogy ő nem fog vigyázni a fiára.

Emese első kapcsolata öt év után ért véget. Az első szerelem. Vele vesztette el a szüzességét. Majd a férfi egyik napról a másikra szakított vele. Pedig Emese már tervezte a házasságot. A gyerekeket. Akkor végzett volna az egyetemen, közös lakás, közös otthon, közös álmom. De a férfi másképpen gondolta. És ekkor lépett be az életébe Botond. A diploma utáni záróbuliban

odament hozzá. Nem is értette, mit akar tőle az a férfi. Nála öt centivel alacsonyabb volt, piros keretes szemüveget viselt, fehér ingjén egyetlen gyűrődést sem láthatott. Amikor vékony hangján megszólította, és bemutatkozott, hogy Balázs Botond Bálint, elnevette magát. De a kezét nyújtotta, és ő is bemutatkozott.

A férfi sorra hozta a gin-tonikokat, fogalma sem volt, hogy hányat ivott meg, de reggel Botond mellett ébredt fel.

Egy hét múlva már náluk volt családi ebédén. A híres Balázs-rezidencián, ahol még Esterházy Péter is megfordult vendégségben. Az apa jó kapcsolatot ápolt az írófejedelemmel, ahogyan ő nevezte, de Emese kifejtette, hogy neki nem tartozik a kedvencei közé. Soha nem értette, hogy mi ez a nagy hype körülötte. A stílusa túlzottan bonyolult, azt nem merte mondani, hogy rossz, mert félt, hogy a leendő apósa hozzávágja a *Harmonia caelestis*t, és milyen utálatos halál lenne, ha így halna meg: a leendő apósa megöli őt egy Esterházy-kötettel.

Édesapám kétszer futott neki ennek a könyvnek. Először talán 2002-ben. Beletört a bicskája, száz oldal után feladta. Valahányszor ezt olvasta lefekvés előtt, állandóan hatalmas hülyeségeket álmodott.

Így ismerte meg Édesapám Édesanyámat. A második próbálkozás 2011 decemberében történt. Ekkor fogott hozzá Édesapám ismét a könyvhöz. Most eldöntötte. Meglesz. Letudja. A kétszázadik oldalon jött rá, hogy zavaros az egész, semmit nem ért belőle.

Így ismerkedett meg Édesapám Édesanyámmal.

Nem érti a könyv sikerét. Nem érti az író kitüntetéseit. Nem érti az egész hypeot körülötte. Édesapám úgy érzi magát, mint aki felnéz az égre, látja, hogy mindjárt egy hatalmas vihar csap le, amely romba döntheti az egész világot, kipusztul az emberiség, már villámlik is, közben az emberek énekelnek, táncolnak, és áldják az Urístenet, amiért ilyen csodásan süt a nap.

Édesapám úgy dönt, hogy vesz egy kötelet, és felakassza magát.

Egy fél év után már hozzájuk is költözött, Budára, a XII. kerületbe. Botond mérnökként diplomát szerzett a BME-n, majd kapott egy jól fizető állást a Sonynál.

Emese egy I. kerületi katolikus gimnáziumba került, a leendő apósa szerezte neki ezt az állást, ő is odajárt, ismeri az igazgatót is. A lány úgy gondolta, szerez azzal egy jó pontot a családnak, ha egy katolikus gimnáziumban tanít. Bár ő nem hitt istenben, hülyeségnek gondolta a test feltámadását, meg milyen perverz dolog már megenni Jézus testét, merthogy az ostya a teste, a bor meg a vére, azt mondják, brrr.

Minden vasárnap ugyanaz volt a protokoll. Reggel mise, utána közös családi ebéd, amire mindenki kiöltözött. Még Botond bátyja is, Béla, igaz, az inge valamelyik része mindig foltos volt.

Béla otthon élt, de a háromszintes ház alsó emeletén. Emese csak a vasárnapi ebédek alkalmával látta. Mióta az apósa meghalt, felköltözött a második szintre, és az anyjával lakik, de még többet iszik. Munkája nincs, egész nap otthon henyél, és vedel.

Egy év udvarlás után, a Londoni Eye egyik fülkéjében kérte meg Botond a kezét. Ezt szánta születésnapjára ajándéknak. Bár Emese sejtette, mire készül a barátja, meglepte, hogy pont a születésnapján teszi. Tessék, drágám, itt egy több millió forintos gyűrű, ez a te ajándékod, meg elhoztalak Londonba, itt vagyunk ezen a bűn nagy óriáskereken, feljöttem veled, pedig borzasztó tériszonyom van, szóval fogadd ezt el, nehogy nemet merj mondani, mert esküszöm, hogy kiugrom innen a Temzébe!

És Emese persze nem mondott nemet. Az esküvőt két hónap múlva megtartották, több száz vendég előtt, hatalmas bulival. Az apósa, amikor már kellő mennyiségű sört megivott, félre hívta, és közölte vele, reméli, hogy hálás. Mert őt mint árvát, akinek nincs senkije, egy kis falusi csitri, kivakarták a szarból. Legyen hálás, hogy eldobhatta azt a semmitmondó Tóth vezetéknévét, és felvehette a Balázsyt. Még azt is elnézik neki, hogy tanár, és hogy a fia, Botond tartja el, és hogy közös számlán vannak, holott a fia vagy ötször annyit keres. Egy feladatod van kislányom, közölte vele immáron nem a leendő, hanem a tényleges apósa,

hogy szüljél. Méghozzá fiút. Ha ezt megteszed, kislányom, minden rendben lesz. Ügyesen, sok boldogságot! És megpaskolta a fenekét.

Emese azt is elfogadta, hogy mivel Botonddal a harmadik szinten laknak, és ha szexelnek, annak kell legyen valami jele, egy nagyobb sikoly, egy kis ágydöngetés, hogy alattuk a család tudja, hogy dolgoznak az örökösön.

Eltelt nyolc év, mire Emese először teherbe esett. Az első években nem igazán erőltették a dolgot, főképpen utaztak. Bejárták a fél világot. Amerikától kezdve Japánig. Úgy voltak vele, hogy amíg lehet, ki kell ezt használni, ha lesz gyerek, vele nem lehet ennyi helyre elmenni. De később már próbálkoztak is, de csak nem jött össze a dolog. Emese felvetette, hogy el kellene menni kivizsgálásra, de a férje nem ment bele. Mondván, nem kell aggódni, összejön, csak idő kell hozzá. Nem szabad sietni, meg különben is, a természet rendje ellen nem lehet mit tenni. Emese már felvetette azt is, hogy akkor esetleg lombik, vagy örökbefogadás, vagy egyéb alternatív módon próbálkozzanak, de Botond ezeket mindig élesen kritizálta. Azt mondta, hogy vagy hagyományos úton lesz gyerekük, vagy sehogy. Ha ki kell halni a nemesi vérnek, a Balázsy családnak, akkor az isteni döntés lesz. Végül összejött a csoda. Emese terhes lett, méghozzá fiúval.

A leendő fiút már el is nevezte: Marcinak. Előre eltervezte az egész életét. Már kinézte az óvodát, ami persze fizetős volt, hiszen arról szó sem lehetett, hogy államiba menjen, aztán jöhetett az óbudai Waldorf, nem érdekelte, hogy a férje mit szól hozzá, mennyire fog ellenkezni, ő akkor is odaíratja, mert ő szülte, javarészt neki köszönhető az egész, ő azon a pár másodpercen kívül semmit sem tett hozzá. Majd az egyetem, orvosi kar, mert híres kutató lesz belőle, ő lesz a következő Karikó Katalin, persze csak férfitban, feltalálja a rák ellenszerét, megmenti az emberiséget, és ő ott áll majd az első sorban, amikor átveszi a Nobelt, és a fia majd köszönőbeszédében megemlíteni azt a sok gondoskodást, szeretetet, amit tőle kapott. Fontos, hogy legyen unoka, menjen

tovább a nemesi vér, majd elválík a férjétől, és a közelébe költözik, hogy az unokájával foglalkozhasson.

Vett számos könyvet, hogyan neveljünk gyermeket, mi a teendő a terhesség első öt hónapjában, mi a teendő az utolsó három hónapban, mi a teendő a szülés utáni első pár hónapban, mi a teendő az első egy évben, meddig kell szoptatni.

A terhesség harmadik hónapjában egyik reggel azzal ébresztette a férje, hogy az egész ágy csupa vér. Emese el is ájult. Már csak arra emlékszik, ahogyan felébred, a férje ott ül mellette falfehéren a kórházi szobában, érzi a vegyszerszagot, hányingere lesz, a férje ad egy vödöröt, belehány, majd ránéz. Az arcából mindezt kiolvasott.

Ezt követően már nem akart próbálkozni. Megmondta a férjének, hogy legalább egy évig semmi szex. Análban esetleg benne van, de azt is csak misszionáriusban. Végül néha volt egy kis handjob, blowjob, de más semmi.

Egy év múlva, április 20-án, este tíz óra öt perckor érkezett haza a férje a kórházból – az apját látogatta meg, aki koronavírussal került be a kórházba. Emese már nyolc órákor lefeküdt, az esszék olvasása közben elaludt. A diákoknak egy Pilinszky-verset adott fel, méghozzá a kedvencét.

Életfogytiglan

Az ágy közös.

A párna nem.

A feladat az volt, hogy írjanak róla fogalmazást, bármit, ami eszükbe jut. De az elsőt sem tudta rendesen elolvasni.

Arra kelt fel, hogy Botond levette az övét, és ledobta a sarokba, az őv hangosan csattant a falon.

Horkolni, mormogni kezdett álmában. Megérezte a Kőbányai és a vodka egyvelegét, ahogyan a férje közel hajolt hozzá, és a fülébe súgta azt a mondatot, amire már napok óta számítani lehetett.

Meghalt apa. Majd azt érezte, hogy a férfi már benne van. Lőkött kettőt, és vége is volt.

Szeretett játszani a diákjaival. Találós kérdéseket feltenni nekik, gondolkodásra ösztönözni őket.

Jó reggelt, ma a drága, a zseniális, a nagy, a hatalmas, az ország költőjéről lesz szó, Petőfi Sándorról, de mielőtt rákanyarodnánk, kíváncsi vagyok, hogy fog így hétfő reggel az agyatok, no, ugye Petőfi felesége Szendrey Júlia volt, ezt tudjátok, de azt vajon tudjátok, mikor született az egyetlen fiuk, Zoltán?

A dátum nem más, mint december 15. Itt egy kicsit most megállnék.

Érezte, hogy kattognak, pörögnek a fogaskerek a diákoknál. Nézte a tekintetet, ahogyan küzdenek, hogy mégis mit akar ez jelenti, miért fontos ez a dátum? Karácsony előtt tíz nap, köze lenne Jézushoz? Vagy mi? Pár perc után végül az egyik diák, Papp Csabi, aki mindig is kiválóan tudta szórakoztatni az egész osztályt, bekiabálta, hogy látom én tanárnő, mire megy ki a játék, huncut fiú volt ez a Petőfi ám, belógatta a lompot a nemzeti ünnepen, nemcsak a forradalomban volt nagyfiú aznap, hanem másban is, tetszik érteni, tanci néni.

*

Amikor kiment az konyhába, az asztalon egy levél várta.

Kedves Emese, tudod, nem vagyok a szavak embere, de most mégis megpróbálom összefoglalni, mit érzek. Itt a vége. Elhagylak. Győztél. Tiéd a ház, a gyerek, minden. Az egész életem a tiéd. A kezdetektől fogva erre vágytál. Amikor hallottad a közös barátunktól, Ákostól, hogy most vagyok túl egy komoly szakításon, te rögtön megkönnyékeztél. Leitattál, felszedtél. Apósodat nagyon hamar sikerült az ujjad köré csavarnod. Hamarosan az egész családom úgy fütyült, ahogyan táncoltál. Mindenkit sikerült átverned, csak anyámat nem. Ő végig átlátott a szitán. Apám, hagyjuk is, olyan buta, olyan naiv volt szegény. Ez is vitte el. Neked si-

került meggyőzni, hogy ne oltassa be magát. Hogy kamu az egész, nincs is olyan, hogy COVID. A vírus nem létezik. A vakcinával meg chipet ültetnek belénk, és így figyelnek meg minket. Szegény öreg, buta apám meg elhitte. És elvitte a COVID. Ami ugye nem is létezik. Az utolsó órákban sem hitt nekem. Azt mondta, hogy ő rájött az igazságra, és így akarják elhallgattatni. Rád, Emese, pedig szép kis vagyont hagyott. Aztán aznap este, amikor hazajöttem a kórházból, és mondtam, hogy meghalt az apám, te rám ültél, szinte megerőszakoltál. Igaz, részeg is voltam, de te kihasználtál. Kihasználtad az alkalmat. A fiunk pedig mióta megszületett, nos, igen, felém sem néztél. Nem aludtunk együtt azóta. Hiába szerettem volna kivenni a részem a gyereknevelésből, te nem, nem hagytad. Most untam meg. Eltelt három év. Légy boldog. Többet soha nem fogsz látni.

Balázs Botond Bálint

Marcsák Gergely

Üres falak

*Az üres falra árnyvirágot vetít
egy raktárudvaron árválkodó lámpa.
Mint forró vízben a tea ereje,
úgy vegyül fénye éber éjszakánkba.*

*A jövőnkről, mert már nem csak kettőnké,
ideje volna most újra dönteni.
Sóhajod mintha odaátról szólna.
Tarkóm üllőjét vérnyomás döngeti,*

*és mellemet pánik rohamozza, mint
határátkelőt a duzzadó tömeg.
Az ajtó mellett sorsára vár csöndben
pár kartondoboz, festmény, papírköteg.*

*Menekülésben csak eddig jutottunk,
és az esthomályt pásztázzuk félvakon.
Idővonaladon hírek szaladnak,
ahogy többtucat zsúfolt személyvagon.*

*Várod talán, hogy kimondjam, indulunk,
s alátámasztom használható érvel,
de a dobozaink színültig vannak,
szívem pedig már egyikben sem fér el.*

Erdő

*A patak emléke mederbe gyűlt avar,
a lombok emléke ágcsomokra hullt árnyék.
Ködtextúrát bontó örvényeket kavar
két nesztelen sikló, sötét tollú szárnyvég.*

*Bükkfa magasodik dacpáncélba zártan,
kérgén dércsipkézte, hegesedett véset.
A kegyetlen évszak csípős fagymarkában
évgyűrűiből is szorongató prés lett.*

*Kanyargó szekérút kerékvágásában
ostromot tervezget suttogó morajjal,
s a szférát átjárva, mint cikázó áram,
felrázza az erdőt a glóriás hajnal.*

Ars poetica

*Testem pusztuló bordaketrec,
korhadozó együletes gálya.
Lelkem kimustrált pálinkafőző,
amely a rothadást desztillálja,*

*hogy sóvárgó poharadba töltve
mulattasson éthosz, rím és refrén,
s érezzem, hogy mégsem értelmetlen
lebegni ez óceánnyi cefrén.*

Losonczy Attila

Az eladott kard

Japán a XVII. század elején, a Tokugava-sógunátus korában

– Kérem, uram, bírja őt jobb belátásra! – rimázkodott a fogadós.
– Takamacu úr az otromba viselkedésével elriasztja a többi vendégemet! Újabban állandóan részeg, fizetés helyett pedig ígéretet, vagy fenyegetőzik... ha ez így megy tovább, tönkremegyünk! A feleségemmel rendkívül hálásak leszünk önnek. A családjával addig időzhet nálunk, ameddig akar. Csak tegyen róla, hogy Takamacu úr észhez térjen!

A fogadós arcra borult, hangja kétségbeesett hüppögésbe, majd zokogásba fúlt. Dzsótáró, a rónin némán hallgatta a panaszáradatot. Azonban tekintete másfelé nézett. Mintha a kinti, sűrűsödő esőcseppek kötötték volna le a figyelmét. Dzsótáró a vele szemközt ülő asszonyának szemébe nézett, de egyikük sem szólt.

A fogadós lassan abbahagyta a sírást.

– Elnézést, hogy megzavartam nyugalmaikat – mondta csendesen az idősebb férfi, és távozni készült a szobából. Dzsótáró azonban hirtelen mozdulattal visszatartotta.

– Mutasd meg nekem azt az embert! – A rónin e szavakkal övébe tűzte a hosszú és a rövid kardját, majd követte a fogadóst a földszintre. A lenti, tágas étkezőből durva nevetés, trágár énekek visszhangoztak.

Dzsótáró néhány hónappal korábban az egykor jobb napokat látott daimjó, bizonyos Hiroto úr szolgálatában állt, mint hatamoto. Hiroto nem rendelkezett különösebb politikai befolyással, a polgárháború során is igyekezett semleges maradni. A szekigharai

ütközet után – amelyet Dzsótáró csak hallomásból ismerhetett – a daimjó hűséget fogadott az új sógunnak, Tokugava Iejaszunak.

A birodalom egysége látszólag helyreállt, ám a béke korszaka sokak számára nyomorúságot, méltánytalanságot hozott. A dinasztiaalapító Iejaszu nem élt már, amikor az új sógun, Hidetada által vezetett *bakufu* kénye-kedve szerint sajátította ki a neki tetőző földbirtokokat. Így vált nincstelenné Hiroto úr is.

A daimjó, hogy elkerülje a szégyent, családotul szeppukut követett el. Dzsótáró azonban nem mehetett hűbérura után a halálba, Hiroto utolsó parancsa életben maradásra kötelezte ifjú vazallusát.

„Te vagy a legkiválóbb kardforgatóm, Dzsótáró, akárcsak apád volt egykoron. Ilyen tudást nem vihetsz magaddal a sírba! Kjötóba küldelek, ott él egy távoli rokonom, ő majd pártfogásba vesz téged. Íme, az ajánlólevelem. Indulj, amilyen gyorsan csak tudsz!”

Dzsótáró nem tehetett mást, mint engedelmeskedett. A hatamoto a feleségével, Midorival, három kisgyermekükkel és özvegy édesanyjával, Akiko asszonnyal útra kelt a császárváros felé.

A viszontagságokkal teli vándorlás többszörös tragédiába torlott. Az első csapás akkor érte őket, amikor egy földrengés következtében odavesztek az ingóságaikat cipelő málhás állataik, valamint szolgálók egy része. Hetekkel ezután a Kiso-hegységben Akiko asszonyt leverte a láz a lábáról.

„Folytasd az utadat fiam! Végre kell hajtani urunk parancsát!” – ezek voltak Akiko utolsó szavai fiához. Napokba telt, amíg Dzsótáró az egyik faluban talált egy buddhista szentélyt, és illő módon megadhatta a végtisztességet édesanyjának.

Dzsótáró és Midori a gyásztól sújtva meneteltek úticéljuk felé. A még meglévő szolgálkat szélnek eresztették, mivel már nem tudtak gondoskodni róluk. Végül egy fogadóban telepedtek meg, a hegyek közé ékelt folyó völgyben. A tovább haladást viharok gátolták, valamint Dzsótáró fiának betegsége. Az orvosság beszerzése maradék vagyonukat is felemésztette. A fogadónak azonban nem volt szíve kiadni az útját a sorsüldözött családnak.

Midori eladta legyezőit, meglévő ékszereit. A fogadósnénak felajánlotta, szíves-örömeit készít kalligráfiákat falidísznek.

Dzsótaró hitvesének keze munkáját megcsodálták az arra járó utazók. Egyikük-másikuk, főként a kereskedők, megkérték az asszonyt, készítsen nekik is szerencsét hozó feliratokat. Midori rövid elmélkedés után, könnyed ecsetvonásokkal vetette papírra költeményeit. Az átutazó vendégek e „rendkívül megtisztelő ajándékokat” általában egy-egy ebéd, vagy vacsorameghívással viszonzták.

Néhány napja azonban egy kellemetlen vendég, Takamacu érkezett a fogadóba. Az öltözéke és a fegyverei alapján szamuráj lehetett, ám a faragatlan modora, valamint három gyanús küllemű kísérője megkérdőjelezték előkelő származását. Takamacu a nappalokat rendszerint végigaludta ivócimboráival együtt. Esténként a kis társaság mértéktelenül döntötte magába a szakét, kellemetlen órákat okozva a személyzetnek. Nemegyszer kötekedtek a többi vendéggel, vagy egy-egy módosabb kereskedőt kényszerítettek, hogy kockázzon velük. Amikor a banda tagjai közül valamelyik veszített, csalással vádolták meg játékpárnerüket, és csak tetemes pénzösszeg fejében engedték útjára.

A fogadó tulajdonosának elege lett a dorbézoló szamuráj okozta fenyegetettségéből. Mivel a legközelebbi hatóság több napi járóföldre volt innen, kétségbeesésében Dzsótaróhoz fordult segítségért.

Dzsótaró méltóságteljesen lépdelt le az ivó felé, rezzenéstelen arccal közelítve meg a mulatozókat.

– Takamacu úr? – szólította meg a rónin az asztaltársaság egyik tagját, aki a szamurájok öltözékét viselte. A férfi az előírásoknak megfelelően a feje tetejét leborotváltatta, a haját varkocsba fonta, de az arcát sűrű borosta fedte. A két nőszemély, akiket Takamacu éppen ölelgetett, éppen olyan ápolatlannak és ittasnak tűnt, mint ő.

– Mit akarsz? – dörrent a szamuráj a hivatlan jövevényre a részegek ingerültségével.

– A jelenléte zavarja a többi vendéget. Megkérem, hogy rendezze a számláját, és távozzon a barátaival együtt! – mondta Dzsótáró higgadtan.

– Hallottátok ezt?! – bődült el Takamacu, gúnykacaj kíséretében.

– Ez valami bolond, aki megunta az életét – szólalt meg egy sörtehajú, tagbaszakadt alak Takamacu jobbján.

– A fogadós kért meg rá, ugye? – kérdezte Takamacu, jobban szemügyre véve Dzsótárót. – Te csakis rónin lehetsz, amilyen ágrólszakadtnak kinézel. Egy kóbor kutya, aki gazdát keres! És most alamizsnáért eladtad a kardodat... bah!

Dzsótárónak a szeme sem rebbent a sértés hallatán.

– Ha nem kíván távozni, úgy kénytelen leszek erőszakot alkalmazni – szólta ismét higgadtan.

– Mit képzelsz magadról? Én szamuráj vagyok! – üvöltötte Takamacu.

– Akkor viselkedjen is úgy. Odakint várom – felelte Dzsótáró, és kilépett a fogadó előtti tágas térre, besétálva a sűrűsödő esőfüggönybe.

– Ez a gazdátlan eb kihívott engem! – méltatlankodott Takamacu. – Egy pondró, aki arra sem méltó, hogy eltapossam!

– Ne törődj vele, mi majd elintézzük! – mondta egy hajpántot viselő, szikár fickó, aki a tagbaszakadt társa mellett ült. Ők ketten felcihelődtek, hogy Dzsótáró után menjenek. A fejpántos bambuszhusángot és tört vett magához, a sörtehajú pedig felragadott az asztal mellől egy *kanaból*, szöggel kivert vasbuzogányt.

– Hadd lőjem ki a szemét! – kiáltotta a negyedik társuk, egy torzonborz, hosszú hajú férfi, pisztolyt lóbálva.

– Még nem, Itacsi! – szólta a tagbaszakadt, sörtehajú. – Előbb eljátszadozunk vele.

– Lenyeletjük vele a kardját! – fogadkozott a fejpántos zsivány. Amint a társával kiléptek az ajtón, rögvest megrohanták Dzsótárót. Harci kiáltásuk szinte azonnal gurgulázó hörgéssé

torzult. A gonosztevők néhány pillanatig erőtlenül tántorogtak, kétségbeesetten kapaszkodva pislákoló életükbe, végül eldobott zsákokként rogytak össze, arccal az esőtől iszamós, gázos földbe.

Sem a megrettent vendégek, sem Takamacu nem látta a végzetes mozdulatot, amely bevégezte a banditák sorsát. Dzsótartó rendíthetetlen tölgyként állt az esőben, mindkét kezében véres pengéket tartva.

Itacsi rémületén úrrá lett dühe, és Takamacu figyelmeztetése ellenére, pisztolyát Dzsótaróra szegezve, hörögve kirentott. Ám alig tett két-három lépést, máris elvesztette lába alól a talajt, orra esett, az egylövetű fegyvere hasznavehetetlenül toccsant a sárba. Itacsi nagy nehezen oldalra fordult, ekkor egy *naginata* szegeződött a torkának. Midori tartotta a lándzsakardot, a fegyver nyelével gáncsolta el a banditát.

A bandita kegyelemért könyörögve, gyíkként kúszott a pocsolás talajon, majd tisztas távolba érve, felugrott és üvöltve elinalt. Midori nem üldözte a férfit, hanem nesztelen léptekkel, a halál követeként Takamacu felé indult, felé irányítva fegyverét.

– Hajlandó végre szamurájként viselkedni, vagy inkább meghal egy nő kezétől? – az asszony hangja nem árulkodott indulatról.

Takamacu arca sápadtról lilára váltott. A félelem, a düh és a szégyen egyszerre kavargott benne. Végül összeszedte maradék méltóságát, és kikiáltott Dzsótarónak:

– Hallod-e, te kutya, elfogadom a kihívást!

A szamuráj dülöngélve állt fel, a hasába szívott levegővel próbált úrrá lenni szédülésén és émelygésén. A kinti, hideg, nyirkos levegő némileg kijózanította.

– Lássuk, mire mész az eladott kardoddal! – köpte a szavakat Takamacu, két kézre fogva a katanát, a hosszú kardot. Dzsótaró hasonlóképpen tett, a rövidebb pengét visszadugta a hüvelybe. Takamacu iménti sértése nem billentette ki a rónint. Karcsú alakja rendíthetetlen tölgyként állt az esőben.

Másodpercekig néztek farkasszemet egymással. Takamacu támadott elsőnek, oldalsó vágással cselezett, de csapása a leve-

gőt érte. Szinte rögtön elvakította a fájdalom. Alig látta a kard villanását, amely csuklónál lemetszette a kezét. Takamacu úgy érezte, minden tagjából elszáll az erő, az ég és a föld szinte összeolvadt a tekintete előtt.

– Hívj gyorsan orvost! – utasította Dzsótaró a fogadóst. – Nem akarom, hogy elvérezzen!

Az idősebb férfi sietve engedelmeskedett. Dzsótaró és Midori, amennyire tudták, elkötötték Takamacu sebeit.

– Nem becsülted meg az életet, amit kaptál, így értelmetlen vagy a szamurájhoz méltó halálhoz – szólt Dzsótaró a legyőzött ellenfeléhez. A rónin Takamacu kardját a fogadó küszöbének illesztékébe szúrta, majd gyakorlott mozdulattal eltörte a pengét. Takamacu megtörten felzokogott.

A párbajt követő napon elvonultak az esőfelhők, az égbolt felvette opálos kékségét. Dzsótaró és családja folytatták útjukat Kjotóba, ahol a rónin idővel saját vívóiskolát alapított.

A Kiso menti fogadóban történeteknek az emlékezet az emberöltők során más-más színezetet adott. Tartományonként különböző módon mesélték el Dzsótaró hőstettét. Takamacunak nyoma veszett a lábadozását követően, róla is számtalan szóbeszéd kapott szárnyra. Az igazságról talán a közeli Ena-hegyen letelepedett félkarú szerzetes tudhatott többet, ám ő nem állt szóba senkivel. Születésétől fogva néma volt-e, vagy csak a fogadalma miatt nem beszélt, mindez örök rejtély maradt a világ számára.

Prokop-Volfer Vanessa

Szorongó

*Agysorvasztó átkod elért,
megérkezett.
Talán már rég itt volt,
a bőröm alá kúszott,
a gondolataimba fészkelte magát, mint
bíborvörös, nyál lepte csúszómászó,
aki agyvelővel táplálkozik.
Rám telepszik, mint szerető
hűsége vágyik,
kezét a nyakam köré fonva pofátlanul irányít.
Hátra, oldalra.
Eléri az egyensúlyvesztést.
Zajáradat dugítja el fülem.
Agyamtól a lábujjaimig végigtáncol testemen,
Repít, mint döglött lelket az éj a túlvilágra.*

Nagy Zopán

Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. IV.

*Felnyitok, ó, magamra nyitok
jónéhány könyvet, majd lapozza több eszem,
négy szemem, hét kezem...
Pecsettjét feltépve, feloldva élvezem:
mind tudás-töredék, nyílt titok...*

(Zorman Zelme)

Prae-réteg prések halmozódtak, tolultak, majd oldódtak a légies elme-szerkezetek és elbeszélés-széfek szivárvány-spirálisan törvénytelen örvényében...

„...legnagyobb meglepetésére látja, hogy a házmester lelkét még nem vitték el az angyalok, hirtelen ő veszi el és egy erdőbe viszi a holttesttel együtt. A házmester felébred, azt hiszi, hogy a túlvilágon van és Susan egy angyal. Égő szerelemmel imádja, de persze abban a hiszemben, hogy megtisztult lelke égi boldogsága ez. *A Hűség Kertje* hirtelen kettéválik (Svájcban éjjel tavak és ég teljesen egyformák, a hegyláncok csak fekete választóövek; üres tó és ömlő ég úgy van egymás felett, mint a misekehely a pap feje fölött, ha túl függőlegesen issza az utolsó cseppet), a két part között elhajózik Susan a házmesterrel...” – Szentkuthy Miklós: *Prae*, második kötet, részlet.

A meta-regény buli lesz!

Így kirántott jel: Ulysses...

Performance. Egy intim utazószínház bemutatójára kaptam meghívást – közvetíti a *leíró*. Az akció az Állatkert egyik üres barlangjában, a fehér farkasok területén zajlott. Baltazar Hörgborg Fakirsson (önkínzó művész) és párja: Dotti Dottírsson (illuzionista hermafrodita) döbbenetes, felejthetetlen előadását a téli napfordulón, éjjel láthattam...

Másnapos lazulás / Thai masszáz:

Wan ma nincs
bent (kint sincs).
Noon van, aki (Azaki):

hátamra ül, megtapos,
lapockát ropogtat (alapos),
vállat, vádliat merevtelenít,

görcs-köveket morzsol,
ölet, heréket rezegtet, jósol:
gyökércsakrát, fenék-pofát szétfeszít...

- - -

Swift semmire-se-jó műhelyeiben gyapjútlan juh tenyésztését szorgalmazza a tudósok, jégből akarnak puskaport készíteni, lágyított márványból vánkost, s indítványozzák, hogy az az emberi ürülékből nyerjék vissza a tápanyagokat...

Más! Az egyik sértéssparódiát állítólag Doctor Johnson rögtönözte: *A felesége, uram, azzal takarózik, hogy bordélyban dolgozik, pedig csempészholmit árul...* A szatíra egyik homályos (vagy hagyományos?) formája a kifejezések feltétel nélküli felcserélése (volt?). Nem vetette ezt meg pl. Macedonio Fernández, se Quvedo, se Georg Bernard Shaw sem... A hirtelen váltás (is) egy hatásos módszer. Példa: *A szépségnek egy ifjú papja, egy hellén fénnnyel átítatott elme, egy remek, egy igazi férfi, akinek van (egérhez méltó) ízlése. Vagy, íme, egy andalúziái nótá észlete:*

*Huszonöt szalmaszálból
széket csináltam.
Talán azt akarod, hogy
pofádba vágjam?*

Groussac (könyörületességével kérkedve) a mondat szerkesztést aknázza ki ördögi ügyességgel. Azért űz gúnyt az írásból, mert kevés olvasót vonz, és lassan készül el. *Szatanil angyalt, a bogumilok Istenének lázadó elsőszülött fiát úgy fékeztek meg, hogy a nevéből elvették az „il” képzőt, amely eladdig a koronáját és fényét biztosította. Ma a tűz a hajléka, házigazdája pedig a Mindenható haragja...*

A replika hőse, egy bizonyos Henderson doktor, aki 1787 táján hunyt el Oxfordban, állítólag e találó szavakon kívül nem hagyott hátra mást (maga-maga után) emlékül: *szép és elégséges ez a halhatatlanság.*

Az első világháború végén (Genfben) hallott legenda szerint Servet Mihály így szólt a bírákhoz, miután máglyahalálra ítélték: *Elégek, ám ez csupán egy tény. A vitát az örökkévalóságban folytatjuk...*

Jorge Luis Borges: *Az idő újabb cáfolata.* Források: *A sértés művészete* fejezet nyomán.

- - -

Talált füzetben, fűzött üzenetbe ágyazott – kissé átázott – jele(nete)k közlekednek...

A fortyogó must most böjtre töltve. Tavalyi tanok is összeérve: oldódással tolnak érbe... Mosódik, tisztul az agyfalak kérge... Másképpen! *Kezdetben vala a Szép* – kezdte személyes szavait Sajgó (jezsuita) atya egy kortárs kiállítás (elektrográfiai) megnyitóján. És a böjtre újabb *most*-ot öltve mosolygott (vissza – azssiv), csak semmi depkó: egy fura freskó... A művész a tripla-kávéba kért még két unirumot – s a jelenlét virgonc volt legott... Hiszen, a bizonyos kreatív, és az eleve elrendelt Szép: nem csupán individuumok magánzárkája!

Miközben, amott: jó Kocsmaturista barátunk *Nem Slam*-je köszöntötte a *leíró* könyvbemutatóját (utó-rezegtetve):

Egy nyitott műhely margójára

*Alva járva, plafont nézve
Halkan várva, arcot tépve*

Évekkel későbbi ovációban
Fagyott örült meditációban
Lambériagörcsöket számolt
Bogarat és szöget hántolt
S mindent mit az élet rátolt
S beindult a TV-bontás
S lett ipari jellegű montázs
Vitte orvos, rendőr s postás
Képzőművészeti tettlegesség
Benne vad esetlegesség
Aztán a festék elfogyott
A vágy meg elfogott
Egy új művészt
Izmusok nélkül
Dadai ovizmusbam felnőve
Fekete lyukba megszökve
Undernatív alterground
Tilos az á meg az áu
Eu-rópa kiadta útját
Nem issza vízöntő kútját
Hiába umbert echózik a mélye
Neki bak elit a lénye
Ihletet adtak a dogok
Összeérték hát a dolgok
Mint Drehernek Schwechatban
Képzőlődik, tehát van

- - -

Majd a *Nyitott művek – képzőművészeti szabad esszék, reflexiók* című könyv magánélete tovább folytatódott: performance-velősen, szimultán-rétegesen és levegősen...

Kovács Újszászy Péter

Báranyfelhő

*Tegnap kedvem támadt kamasznak lenni.
Lefeküdtem a föbe,
és felhőkre rajzoltam régi szerelmeim.
A pitypangok között mosolyogtál. Tudtad,
valótlan dolgokat képzelek az emberekről,
mégis jelzés nélkül gyönyörködtél bennem.
Álmodni engedted,
hogy majd felébredjek.*

Új és ismeretlen

*Kicsit új voltál, kicsit ismeretlen.
Vártuk érkezésedet, a jó szót, a csodát.
Azt hittük, látványosan megváltozik minden.
Szükséged lett volna ránk,
az álom hívott utazni minket.
Megtagadtunk,
ott voltunk az árulásban,
szemünkben a megvetés hömpölygött,
mikor a veszthely köveit
kiömlő véred festette át.*

Priest/p大

Gyilkos rajtaütés

Lengyel Katalin fordítása

A sápadt és zöldessárgás arcbőr lassan lemosódott; mintha egy réteg húst borotváltak volna le az álláról. Majd, miután levett valamit az arcáról – melyhez foghatót Ven Kö-hszing addig még nem látott –, egy késsel kifaragott arccsont vonalai rajzolódtak ki.

Ven Kö-hszing önkéntelenül is visszatartotta a lélegzetét, és azt figyelte, ahogy Csu Ci-su fürge ujjai játszi könnyedséggel lefejtik az arcán levő álcát.

Ellentétben a lojangi kisfiúval, akinek mosolygó arca oly szép volt, akár egy virág; ellentétben a sokak által kedvelt vörös hajú és sötét szemöldökű férfival, akinek arca illatos volt, odafent, a tungtingi bordély emeletén, ez egy férfi arca volt, mely nem tűrt meg magán semmiféle színt, csak feketét és fehéret. Arccsontjai sápadtak és soványak, ajkai vékonyak, akár egy vonal, már-már vértelennek tűntek. Szemöldöke mély szemgödröket kontúrozott, dús szempillái félig eltakarták sűrű, fekete, tusszínű szemét.

Igen, abban a pillanatban Ven Kö-hszing csak erre a szóra tudott gondolni – sűrű, fekete tusszín. Úgy tűnt, azokban a szemekben feloldhatatlan feketeség üledett le, és csak akkor áramlott át valamiféle visszafogott ragyogás a látszólag nem létező rétegen, amikor a szemébe eső fény szöge megváltozott.

Ven Kö-hszing hirtelen arra a felismerésre jutott, még ha a másik fél soha életében nem vette volna is le magáról az álarcot, a szíve mélyén mindig ilyennek képzelte. Most pedig, látva, hogy arca pontosan úgy néz ki, mint ahogy a képzeletében megjelent, még mindig ugyanazt érzi, mintha... nagyon régóta ismerné őt.

Ven Kö-hszing akaratlanul nyelt egyet, és megszólalt:

– Á-Hszu...¹

Csu Ci-su csak egy közömbös ümm-mel válaszolt, és letörölte az arcán maradt álca utolsó darabját is. Oly régóta hordta magán azt a valamit, hogy szinte már saját arcának hitte. De most, hogy hirtelen letisztított magáról mindent, kissé kényelmetlenül érezte magát. Eredetileg úgy tervezte, ezzel az arccal éli le a hátralevő életét, de ki sejthette, hogy a baj árnyékként követi őt, és hogy kénytelen lesz minden harmadik nap lecserélni emberi bőrmaszkját?

Hirtelen ismét rosszkedve támadt.

Ven Kö-hszing megnedvesítette az ajkát, és azt suttogta:

– Em... Említettem valaha, hogy igazából a férfiakat szeretem?

Csu Ci-su amolyan „baromság, mintha nem tudnám” kifejezéssel az arcán pillantott rá, és mint akinek eszébe jutott valami, az ingujjából elővett egy emberi bőrmaszkot, majd Ven Kö-hszing ölébe dobta, és rászólt:

– Ha nem akarsz több bajt, inkább tedd fel.

Rendkívül kifinomultan megmunkált bőrmaszok volt, és normális esetben Ven Kö-hszing nagy érdeklődéssel tanulmányozta volna, ezúttal azonban egy pillantást sem akart vetni rá, ellenben Csu Ci-suról le sem vette a szemét.

– Szóval így próbálsz meg elcsábítani? – kérdezte ünnepélyes hangon.

Csu Ci-su, miután már megérte ezt a kort, tetőtől talpig igazi férfinek érezte magát, de még soha nem volt része abban, hogy egy ilyen buja tekintetű és ünnepélyes hangvételű férfi így flörtöljön vele. Mindig is úgy érezte, Ven Kö-hszingnek nem a látásával van a baj, hanem a szívével – vagy azért, mert hiányzik néhány lyuk a szívéből, vagy mert túlságosan nyitva van.² Máskülönben miért lennének tele az utcák csinos kisasszonyokkal és úrfiakkal,

¹ 阿絮 (Ā xù) Á-Hszu – Csu Ci-su Hszu álnéven mutatkozott be Ven Kö-hszingnek, aki azóta is Hszu néven szólítja őt. A név előtti „Á” előtag egy formások nélküli, becéző megszólítás.

² 心 (Xīn) Szív/Elme – az ősi kínai kultúrában a szív a gondolkodás szerve, ezért amikor valakinek az érzelmeire vagy gondolkodására utalnak, akkor ugyanúgy a szív karakterét használják. A szövegben valahogy így értendő: nincs ki mind a négy kereke (bolond), vagy túlságosan is „nyitott” gondolkodású, ami a párkapcsolatokat illeti.

akikre rá sem hederít, ehelyett őt zaklatja émélyítő férfiügyeivel?

Így hát oda sem figyelt rá, csak elővett egy másik emberi bőrmaskot, és feltette.

Ven Kö-hszing szeme előtt olyan gyökeres változás játszódott le, mint ahogy az ég és föld szöges ellentétei egymásnak. Egy gyönyörű férfiből ím, egy nyomorult, kancsal, középkorú emberre vált. A látványtól Ven Kö-hszing belső szervei is felfordultak, és legszívesebben kiöblítette volna vízzel a szemét. Amit maga előtt látott, valódi borzadály volt.

– Ez rettenetesen szúrja a szemem – kiáltott fel –, cseréld egy másikra! – És már oda is kapott, hogy segítsen neki lehámozni.

Csu Ci-su úgy érezte, Ven Kö-hszing indokolatlanul kerít nagy feneket a dolognak. Hirtelen oldalra rántotta a fejét, de nem sejtette, hogy Ven Kö-hszing ilyen kitartó, és hajthatatlanul üldözőbe veszi. Így esett, hogy a két férfi, akik a külvilággal szembeni helytállásuk során rövid ideig fegyverszünetet tartottak, most, amint az idegen invázió megszűnt, ismét visszatértek belharcukhoz. Ven Kö-hszing és Csu Ci-su³ egymástól elválaszthatatlanul⁴ harcoltak a helyszínen.

Csu Ci-su Ven Kö-hszing kulcscontját célozta meg az öklével, ám az nem tért ki az ütés elől. Mivel azonban Csu Ci-sunak nem állt szándékában megnyomorítani őt, villámgyorsan kissé megemelte az öklét, és csak Ven Kö-hszing vállát súrolta vele. Ven Kö-hszing kihasználta az alkalmat, megragadta ellenfele kezét, majd sugárzó örömmel azt mondta:

– Hé, beszéljünk meg valamit! Úgy látom, hogy te is agglegény vagy, mit szólnál, ha mi ketten beérnénk egymással?

Valahányszor megszólalt, mindig azzal a vigyorgó tekintettel beszélt, egyenes szemöldöke meggörbült, mintha szándékosan

³ 你, 我 (Nǐ wǒ) *Te és én* – Az eredeti szövegben egyes szám első személyben beszélnek a szereplők, amit nem mindig könnyű érzékeltetni a magyar szövegben.

⁴ 难分难解 (Nánfēnnánjiě) *Elválaszthatatlanul (megkülönböztethetetlenül)* – a kínai idióma két fél civakodását jellemzi, akik egymástól elszakíthatatlanok, azaz testük annyira egymásba fonódik, hogy nehéz megkülönböztetni őket. A kifejezést néha két fél szoros kapcsolatának jellemzésére is használják. Priest valószínűleg nem véletlenül használja ezt a jelzőt.

nem engedné, hogy az emberek lássák valódi tekintetét, vagy éppen el akarná titkolni, melyik tekintete őszinte, és melyik színlelt.

– Minek is akarnálak téged? – kérdezte Csu Ci-su türelmetlenül.

Ven Kö-hszing közelebb hajolt, az álla magasságáig emelte Csu Ci-su kezét, az álla hegyével finoman hozzádörgölözött, aztán kihasználva, hogy Csu Ci-su testén libabőr futott végig, és kétségbeesetten próbálta visszarántani a kezét, hirtelen levette az álarcot, félredobta, és halkán megkérdezte:

– Mégis minek?

Csu Ci-su a szemét forgatta, és egy pillanatig értetlenül meredt Ven Kö-hszingre, majd hirtelen felnevetett. Arcának sápadt részei túlságosan is sápadtak, sötét részei pedig túl sötétek voltak. E vonásaival kissé barátságtalan és közömbös benyomást keltett másokban. Szemöldöke csak nevetés közben simult ki, szája sarkában egy-egy bemetszésszerű vonal jelent meg, sápadt ajkán pedig már-már láthatatlan szín lebegett. Valamilyen oknál fogva elragadónak tűnt. Ven Kö-hszinghez hasonlóan ez az elragadó férfi is halkabbra fogta, és szónoki módon megkérdezte:

– Mit szólnál, ha felhizlalnálak, és éhínség idején levágnálak a húsdért?

Mély, suttogó hangja hallatán Ven Kö-hszing fejbőre szinte láng-ra gyúlt, de még mielőtt lett volna ideje megízlelni a szavait, erős rúgást kapott. A térde megroggyant, és öt végtagra borulva kis híján a földre zuhant.⁵ Csu Ci-su lerázta magáról, elővett egy másik emberbőrmaszkot, ami még az előzőnél is rondább volt, égbekiáltóan förtelmes. Feltette, majd hencegve és önelégülten elsietett.

*

Míg ez a két nagybácsi odébállt, hogy könnyelműen civakodjanak és flörtöljenek, addig Csang Cseng-ling egyedül ült a lép-

⁵ 五体投地 (Wütītóudì) Öt végtaggal való földre dobás/földre borulás – kínai idióma, melynek jelentése: mindkét könyök, mindkét térd és fej éri a földet. Egyike a legtiszteletteljesebb köszönési és imarituáléknak a buddhizmusban. A felfokozott imádat/tisztelet metaforája.

csőn, és az életről gondolkodott. Fogalma sem volt, mi folyik körülötte. Mire felriadt, Ku Hsziang már meg is ragadta a galériájánál fogva, és félrelökte. A következő pillanatban meleg vér fröccsent az arcába, és minden irányból sikoltás hangzott fel. Ku Hsziang csinos arca hátborzongatóan hideg volt, a kezében levő törőről vér csöpögött, a lábával pedig annak a fekete köpenyes lantmesternek a kezén taposott, aki az imént még egy citerával sétált fel-alá a fogadóban. Most azonban egy kettétört kis veperatőrt szorongatott.

Kiszabadulva Ku Hsziang lába alól, a lantmester holtsápadtan kiugrott az ablakon, és elmenekült. Ku Hsziang tudta, hogy nem maradhatnak túl sokáig ezen a helyen, ezért megragadta Csang Cseng-ling vállát, s közben odakiáltotta Cao Vej-ningnek:

– Menjünk, tűnjünk el innen!

Ebben a pillanatban azonban egy tucat fekete ruhás férfi bukkant fel a semmiből, egy-egy horogkarddal a kezükben. Ez már a második támadásuk volt az öngyilkos Skorpióknak!

A fogadóban, mielőtt rosszabbra fordultak volna a dolgok, mindenki félrehúzódtott – még a másodinas is, akinek még az asztalokat sem volt ideje leszedni.

– Mi folyik itt? Miért jelentek meg hirtelen ezek az emberek? Mire készülnek? – záporoztak Cao Vej-ning kérdései.

Törrel a kezében Ku Hsziang lassan végigfűrkészte a szemben álló Skorpió embereit, és érezte, amint tenyere kissé izzadni kezd. Óvatosan elfordította a törét, de a szíve mélyén keservesen felsóhajtott. *Pont most kellett a Skorpió öngyilkos osztagába botlaniuk? Könnyedén utat törhetnének magunknak, de mi van, ha valami végzetes dolog történik ezzel a kölyökkel, miközben az ő felügyelete alatt áll? A mestere stílusát ismerve, vajon nem tépne szét élve?*

Úgy tűnt, a Skorpiók is erősen tartottak Ku Hsziangtól, ezért csak lassan szorították közre több irányból. Ku Hsziang a szeme sarkából felmérte Cao Vej-ninget – aki kábán meredt maga elé – és Csang Cseng-linget – aki egyértelműen harcképtelen volt –, majd hirtelen a reszkető szél és az Er hideg vízének érzése kerí-

tette hatalmába.⁶ Úgy érezte, életének legrosszabb pillanata ez. Aztán röviden így szólt Cao Vej-ninghez:

– Hát elfelejtetted? Az öngyilkos Skorpiók azért jöttek, hogy megöljék ezt az ördögfiókát.

Cao Vej-ning egy *ááá*-t hallatott, majd eszébe jutott, hogy az a két halott a Kao birtokról hasonlóképpen nézett ki. Mindjárt éberebb lett, előráncigálta hosszú kardját, és az oldalán álló Csang Cseng-lingnek megparancsolta:

– Maradj szorosan mellettem!

Ku Hsziang finom szemöldöke megrándult, és úgy döntött, megelőző csapást mér rájuk.⁷ Kezében néhány dobócsillag villant meg, amelyeket úgy szórt szét a levegőben, mintha pénzérmék lettek volna, és megkezdődött a közelharc.

A Priest/p大 (1988) álnéven író kínai szerző 2007 óta publikál aktívan a JinJiang Irodalmi Város (JJWXC) web-oldalán. Változatos műfajú regényeiről, jól kidolgozott világairól, többdimenziós karaktereiről, egyedi cselekményvezetéséről és kevésbé explicit tartalmairól híres. Több történetét feldolgozták már kínai képregényekben, animációkban és drámákban. Számos díj tulajdonosa.

Az itt közölt fejezetrészlet az író *Messzeségbe vándorlók* című regényéből származik. A történet Csiang-huban játszódik, mely az ősi kínai harcművészeti világ színtere. Csu Ci-su, a Mennyegek Ablaka kém szervezet egykori veze-

⁶ 风萧萧兮易水寒 (Fēng xiāoxiāo xī yì shuǐ hán) *Reszket a szél, a Ji (folyó) vize hideg* – Részlet a *Ji folyó dala* című versből, ami idővel mondássá alakult ált: „Reszket a szél, a Ji vize hideg, és ha egyszer az erős ember odavész, akkor soha nem tér vissza.” A vers egyébként az elkerülhetetlen halál fölötti lamentáció hangulatát teremti meg, amit komolyan is vennénk, ha Ku Hsziang nem vétené el az idézetet: A 易 (yì) folyó szimbólumát hasonlóképpen ejtik, mint az egyes számot 一 (yī). Ezért valószínűleg a számmal asszociálja a folyó nevét, és helyette a kettes szám nevével 二 (èr) idézi a mondást.

⁷ 先发制人 (Xiānfāzhìrén) *Megelőző csapás* – kínai idióma, amely történelmi feljegyzésekből származik. Azt a harci magatartást írja le, amikor valaki támadást kezdeményez, mert az övé a döntő esély, hogy fölülkerekedjen az ellenségen.

tője addigi életét maga mögött hagyva az erény útjára lép, és életének hátralevő részét a folyók és tavak vidékének bebarangolásával kívánja tölteni. Terve azonban megghiúsul, amikor egy haldokló öregember váratlanul a gondjaira bízva az árván maradt Csang Cseng-linget, aki a városban zajló hatalmi harcok tűzkeresztjébe kerül. Útja során Csü Ci-su találkozik a Szellem-völgy őrült vezérével, Ven Köhszinggel, aki igazi gazember módjára próbálja becserkészni őt. Szemtanúi lehetünk, ahogy Csü Ci-su lemossa magáról az álarcot, és felsejlik alóla az igazi arca. A fejezet második fele egy gyilkos rajtaütést beszél el.

Forrás a kínai szöveghez: <https://www.zhenhunxiaoshuo.com/594.html>

A HÓNAP ALKOTÓJA

Osztrogonác Miklós

„Minden egyes könyv egy terápia”

Juhász Kristóf beszélgetése
Osztrogonác Miklóssal

A magyar történelmi regény napjainkban reneszánszát éli, a legkülönbözőbb területekről érkező szerzők végtelen sokféle színezetben fogják meg a zsánert. Türelmes adatgyűjtés, rigorózus kutatómunka, elszabadult fantázia, a múlt mélységes kútjába való vakmerő alászállás és az élet végső kérdései: Osztrogonác Miklóst kérdeztük nagyívű regényeinek titkairól.

– „Néhány éve jómagam is azt gondoltam, hogy a föld, amit taposok, önmagában végtelen, s nem csak egy kis szelete a világnak, amit tér és idő befolyásol. Az ókori görögök komolyan gondolkodtak ezekről, de ha elmondanám nekik, amit tudok, könnyen lehet, hogy nekem is odanyújtanak a bürökpoharat.”

Így írsz az Áldozat című regényedben. Ezt a súlyos gondolatot (és még sok más hasonlót) nyilván nem szerzőként közlöd, még csak nem is a regény láthatatlan elbeszélőjeként (aki, mint tud-

juk, nem azonos a szerzővel), hanem egy igen bölcs szereplő, Bernard mester szájába adod.

*Lehetségesnek tartod, hogy napjainkban az irodalom, vagy tá-
gabban a művészet, a kultúra választ adjon élet és halál örök,
végső kérdéseire? Vagy ha választ nem is, nyújthat legalább meg-
nyugvást, vigasztalást? Elindíthatnak bennünket olvasmányél-
mények egy érvényes megismerési úton egy olyan korban, amely
szinte vallásos áhitattal övezi a technológiai fejlődést?*

– Számomra az élet és halál kérdéseire a hit ad választ: a *Biblia*, azon belül főként az Evangéliumok, az Újszövetség szerzői-
nek levelei, és János látomása, vagyis a *Jelenések könyve*. Az életre
egészen konkrét recepteket kapunk, és a halál utáni létezést is
kikövetkeztethetjük. Tudjuk, hogy Krisztus második eljövetele
előtt, a nagy nyomorúság idején lesz egy elragadtatás, majd mi-
után megérkezik a Völegény, a holtak feltámadnak. Mielőtt elmen-
nénk az örökkévalóságba, előtte Jézus megalapítja az Ezeréves
Királyságot itt a földön (Mennyei Jeruzsálem). Ez utóbbira na-
gyon kíváncsi leszek, hisz ekkor tanításokat fogunk hallani tőle.
Az Univerzum titkait is felfedi, melyek mindig is érdekelték. Az
ember a tudásban csak bizonyos szintig juthat el, jelenleg nem
tudja megalkotni a kvantumgravitáció elméletét, hogy az arkhét
megvizsgálhassa. Ha mégis sikerülne eljutni az ősrobbanásig,
vagy közelebbről tanulmányozni egy fekete lyukat, egészen bi-
zonyos, hogy paradigmaváltás történne a fizikában. Spirituális
emberként mindig is érdekelték a természettudományok, noha
talpig humán beállítottságú vagyok.

A kérdésed másik felére a válaszom: igen. Az irodalomnak va-
lahol feladata is a megnyugtató és a vigasztalás. És ezen kívül
számos egyéb dolog. Bevallom, gyönyörködöm az irodalomban,
főként abban, hogy ahány ember, annyi értelmezés. Félreértés ne
essék, szerzőként úgy gondolom, az írásnak vannak objektív is-
mérvei is, nem csak a közönségsiker. Azonban a szubjektumot
sem szabad kivenni a képletből. Én jobbra szépirodalmat olva-
sok, de időnként muszáj belletrisztikát, lektúrirodalmat is kézbe
vennem, főként azokon a napokon, mikor regényeim megírása-

hoz tíz különböző tudományágban szakirodalmazok. Olyankor jól esik, ha egy könyv kikapcsol, de alapvetően azt gondolom, hogy az irodalom elsődleges feladata nem a szórakoztatás, hanem a műveltség felszedése, a szellem építése. A könyvek végső soron bölccsé tesznek, és a bölcsesség a tudás végső célja.

– Az Új Kereszt Testvériség *trilógia a kereszténység elterjedésének idején játszódik, egy véres és bonyolult korszakban. Tudományosan ma sem tisztázottak az úgynevezett „pogány” magyarság és a kereszténység találkozásának kezdetei. Történelmünk egyik legnagyobb titka ez: ma is képes egészen fantasztikus elméletek és viták táptalajául szolgálni.*

Regénytrilógiád nem realista, hanem fantasy-elemekkel bőven átszőtt, ám a lélekábrázolás és nagyobb vonalakban a kora-középkori ember mentalitástörténete nagyon is realista módon van láttatva. Mi volt itt a kiindulópontod? Mint a téma nagy rajongója és a legszélsőségesebb vélemények ismerője, úgy is kérdezhetném: honnan volt bátorságod belenyúlni egy ilyen darázsfészekbe?

Avagy lehet-e, kell-e ilyenkor egy írónak választania: István vagy Koppány, pap vagy sámán, Krisztus vagy a tündérek?

– Az írónak nem feltétlenül kell választania, az olvasó ellenben megteheti. Én a szentistváni fordulat híve vagyok. Meggyőződésem, hogy neki köszönhetem, hogy itt és most magyarul írhatom e sorokat. Mikor a 16. századról írtam realista regényemet, szintén előjött ez a dilemma, és arra jutottam, hogy ott és akkor végvári katonáink helytállásának érdeme, hogy anyanyelvünkön beszélhetünk. Mert beszélhetnénk bosnyákul, vagy albánul és imaszönyegekre borulva imádkozhatnánk Allahhoz. Erre hál' Istennek nem került sor, mert vitézeink nagy véráldozatok árán nem egyszer megakasztották az oszmán hódítást, de legalábbis sok esetben késleltették. Bécset sem tudták a törökök soha bevenni, pedig próbálkoztak.

Visszatérve az *Új Kereszt Testvériség*hez. Ebbe a darázsfészekbe nem esett nehezemre belenyúlni, számomra könnyen kirajzolódott a kép. Mint említettem, a szentistváni fordulat híve vagyok, de mélységesen elítélem azt a pusztítást, amit saját népe

körében véghez vitt. Azonban nem árt szem előtt tartani, hogy ő egy ízig-vérig középkori uralkodó volt, a korabeli eszközök finoman szólva is mások voltak, mint manapság. XXI. századi fejjel ezt nagyon nehéz megérteni, de el kell fogadni, bele kell törődni. Egy biztos: az animisztikus hitek nem férnek meg a kereszténységgel. Pont. Aki hívő, annak komolyan kell vennie Jézus azon mondatát, hogy „Én vagyok az út, az igazság és az élet; senki sem mehet az Atyához csak énáltalam”. Azonban azt is fontos megjegyezni, hogy a katolika sok dolgot átemelt a pogányságból. Hogy egy példát mondjak: Gyümölcsoltó Boldogasszonynak pogány előképe van, egy ősi termékenység istennőhöz köthető. Én protestánsként ezt nehezményezem, de ha ennek az volt az ára, hogy inkább kedvezményt tettek, csak hogy több embert ne kelljen lemeszárolni, akkor elfogadom. Az élet mindennél fontosabb, erre a Biblia nem egy helyen hívja fel az olvasó figyelmét. Jézust többször megrótták az írástudók, hogy szombaton gyógyít, mire ő példaként felhozta, hogy menekülése során Dávid is megette a szent kenyeret a papok asztaláról. Mindkét példa jól mutatja, hogy Isten számára az élet a legfontosabb.

– *Történelmi regényeknél a lélekábrázolás nálad tapasztalható mélysége általában nem föltétlenül alapkövetelmény. Talán Mika Waltari jut eszembe, akinél ez ilyen hangsúlyos, illetve hazai pályán Bene Zoltán. Hogy formálódik ez a műhelyedben: van egy részletes jellemrajza a figurának, vagy ahogy alakul a cselekmény, úgy árnyalódnak a karakterek? Érezted-e olykor azt, hogy a lélekrajz szét akarja feszíteni a sztorit?*

– Nagyra becsülöm azokat az írókat, akik mesteri szinten szőtték bele írásaikba a lélektant. Ebben megítélésem szerint – és most itt a magyar szerzőkre gondolok – Móricz Zsigmond, Kosztolányi Dezső, Márai Sándor, Illyés Gyula, Németh László, vagy a későbbiekben Szilágyi István élen jártak. A külföldi klasszikusok közül Dosztojevszkijt emelném ki, talán nála kezdődött az egész. És akkor költőinkről még nem is szóltam.

Mivel erősen introvertált ember vagyok, regényeimben nagy hangsúlyt fektetek a lélekábrázolásra és a jellemfejlődésre. So-

sem éreztem – pontosabban nem ennek kapcsán éreztem azt, hogy szétfeszülne a keret. Megfelelő mennyiségben adagolom a lélektant, hogy az olvasó ne érezze túlírttnak. Erre egy szerzőnek mindenkor oda kell figyelnie. Szeretem beleképzelni magam az adott kor emberének gondolatvilágába, de ez csak úgy lehetséges, ha ismerem a feldolgozott időszak történelmi, természeti, teológiai, néprajzi körülményeit. Mindezeknek a tudatában ki lehet következtetni, hogy milyen problémák bánthatták őket. Az étel hiánya és a betegségek mindenkor szorongásra adtak okot, és azt se felejtjük el, hogy a középkorban mind időben, mind földrajzilag nagyon kevés helyen zajlott békés élet. Gondolok itt háborúkra, járványokra, éhínségekre, a hűbéri rendszer túlkapásaira, és még sorolhatnám.

Írásaim előtt sosem dolgozom ki túlzott részletességgel a karaktereket. Már csak azért sem, mert az ember – jó esetben – folyamatosan fejlődik, változik a világnézete, ízlésvilága, okosabb, bölcsőbb lesz. Feladatomnak tartom, hogy ezen folyamatokat regényem szereplőiben is bemutassam, főleg ha olyan grandiózus, évtizedeken átívelő regényekről van szó, mint amilyen az *Új Kereszt Testvériség* trilógia. A történetek papírra vetése közben lelkileg magam is sokat fejlődöm. Ez óriási hozadék, és egy írónál elengedhetetlen. Minden egyes könyv egy terápia.

– *Úgy érzem: minden írásodban, bármilyen műfajról legyen is szó, nagy hangsúlyt kap az abszolút értelemben vett gonoszság és jóság elemi erejű és részletekbe menő ábrázolása. Valóban tapasztalható számodra ez a két pólus ilyen vegytisztán a „rögvalóság” szintjén is? Átéélhető, megélhető a jónak és a rossznak ez az intenzitása bárki számára?*

– Regényeimben a legtöbb karakter árnyalt, egyazon embernek bemutatom minden jó és rossz tulajdonságát. A *Véres látóhatár*-ban azonban megalkottam egy szadistát, Cserni Bogdánt, aki egy klasszikus pszichopata, a szónak az eredeti, pszichológiai értelmében. Utána jártam, mit is jelent valójában e betegség, és amit megtudtam, az a borzasztónál is borzasztóbb. Az ilyen emberekből eredendően hiányzik a szeretet és a részvét. Nem

tudják mi az, de látják társaikban, hogy létezik, ezért a mintát felveszik. Megpróbálnak elvegyülni közöttünk. Sokan megmaradnak a rejtőzködésben, néhányan lebuknak, vagy gyilkosokká válnak. Ha a világtörténelemben szétnézünk, Hitlerben és Sztálinban hamar felismerhetjük a pszichopátát. Aki emberek millióit képes megöletni úgy, hogy nem bolondul bele, ott nincsen kérdés a személyiségét illetően. Nem egy forrás említi, hogy hány és hány ember lett öngyilkos azok közül, akiket azért ültettek a géppuskafészekbe, hogy az érkező ellenséget halomra lőjék. Azt is tudjuk, hogy járt a pilóta, aki az atombombát bevetette. Oppenheimert, az „atombomba atyját” borzalmasan megviselte a tömegpusztítás, Trumant már kevésbé.

– *Föltételezem: történelmi regények írójaként nem értesz egyet azzal a divatos állásponttal, hogy a történelem véget ért. Sok gondolkodó szerint a történelem ciklikus: alászállások és fölemelkedések követik egymást. Jelenünket többen hasonlítják Róma bukásának korához.*

Szótál párhuzamokat keresni múlt és jelen között? Illetve: hogyan látod a jövőt?

Gondolok itt például konkrétan egy valamilyen módon minden regényedben visszatérő témára: a Kárpát-medence vízgazdálkodására, a foggazdálkodásra, a tragikusan eltűnt, Matula bácsi-féle pákász-életmódra (ha jól tudom, most egy főleg ezzel foglalkozó könyvre készülsz). Manapság ugye minden aszályos nyáron csodálkozik a modern ember, hogy hová lett a víz, miközben úgy tűnik: történelmünk legnagyobb részében ezt a problémát minden modern eszköz nélkül megoldották, illetve megelőzték...

– Egyáltalán nem értek egyet az állítással, hogy a történelem véget ért volna, ahogy azzal sem, amit Stephen Hawking mondott, miszerint a filozófia halott. A történelmet egy hatalmas folyónak képzelem el, ami ha kerülőkkel is, de kitartóan halad a tenger felé. Olykor felduzzad, olykor csordogál, időnként elhordja a hordalékot, máskor lerakja, vagy a partra sodorja. Ha kilép a mederből, akkor hatalmas változásokat hoz. Károkat okoz, de meg is trágyázza az árteret. Egy biztos: nem lehet feltartóztatni,

sodródni kell vele. Végül elérkezik a céljához, de hogy ez valójában micsoda, azt senki nem tudhatja.

Én is találkoztam már a Róma-analógiával. Egy civilizáció túlfejlődése mindig hozza magával az elkorcsosulást és belterjességet, de az általánosítást kerülném.

Úgy gondolom, aki a történelemmel foglalkozik, az akaratlanul is analizál, összehasonlít. Mikor a 16. századról olvastam, írtam, hálát adtam, hogy a jelenben élhetek. Minden hősiessége ellenére a történelmünk legmostohább korszakaként gondolok rá. És a legmagyarabb századként. Ez így ellentmondásnak tűnhet, pedig egyik következik a másikból. Valahol itt keresendő a nemzetállam alapja is, noha a korban ez a fogalom nem volt ismert. Az emberek többnyire vallási, és etnikai alapon különböztették meg egymást.

Szabó Lőrinc *Különbéke* című versében így ír: „s minden dolgok apja valóban a háború.” A mái napig sokat gondolkozom ezen a mondaton, mit is jelenthet. Valóban háború kell ahhoz, hogy egy nemzet és az emberiség „újjászülessen”, megtanulja értékelni mindazt, amije van? Én ezt nem vagyok hajlandó elfogadni, kell hogy legyen másik út is. Mondjuk, Szabó Lőrinc sem biztos, hogy ezt fogalmazta meg e sorban, de engem gondolkodásra, elemzésre készítetett. Nyilván ez is volt a célja.

Az új könyvemben a 19. századi Baja környéki folyamszabályozásokról írok, s hogy ez miként hatott a korabeli céhes halászsok és az ártér hasznából élők társadalmára. Egy letűnt korak állítok mementót. Nem vagyok a téma szakavatott ismerője, Solymos Ede és Andrásfalvy Bertalan néprajzi, történeti munkáit olvasgatom, illetve a vízügyi szakma különböző írásait. (És persze saját élményeimet használom fel, hiszen a Gemenc tövében lakom, az időm jelentős részét az ártéri erdőkben és a Dunán töltöm.) A források több soron említik, hogy régen is voltak hatalmas árvizek, amik egész falvakat sodortak el. Egy példa: a környéken Szeremle 1773-ban költözött a mai helyére, s ennek oka a rendszeres elöntés volt. Vagy egy másik példa: az 1760-as pandúri átmetszés ellenére 1770-ben betört az árvíz Pandúr községbe

és elsodorta. A lakosságot Kákonyra költöztették, ezzel Pandúr község meg is szűnt. A vizet egészen biztos, hogy könnyebb lenne megtartani, ha valahová elvezetnék, de a töltések megépítése ezt megakadályozza. Azt gondolom, hogy a fokgazdálkodást már nem lehet visszaállítani eredeti formájában, másik elgondolásra lenne szükség, de hogy mire, azt a szakemberek feladata eldönteni. Sajnos a múltban fontosabb volt a kereskedelem, főként a 19. századi gabonakonjunktúra idején, és evégett a Dunát hajózhatóbbá tették, mederbe szorították. Az ártéri gazdálkodás alkonyáról beszélünk.

– „Civilben” iskolai könyvtárosként dolgozol. *Hogy látod: mennyire befogadóak a gyerekek? Hagyják magukat valamennyire terelgetni, illetve próbálkoznak-e ilyesmivel, ajánlasz-e nekik olvasmányokat? Egyáltalán: találkozol-e olyan kortárs szerzőkkel, akik a mai gyerekeknek élvezhető módon képesek értéket és izgalmat is adni?*

– A gyermekek egészen ötödik osztályig napi szinten látogatják a könyvtárat. Nem mindenki szeret közülük olvasni, de ez a mi időnkben sem volt másképp. Számukra a könyvtár egy mesebirodalom, és én mindent elkövetek, hogy ezt az érzést elmélyítsem. Meg akarom alapozni az olvasásukat, jó talajt vetek, és elültetem a magot, hogy a későbbiekben kikeljen. Gondolok itt arra, hogy felső tagozatban nemcsak hogy abbahagyják a könyvtárlátogatást, sajnos ki is gúnyolják, ha valaki feljár. Fűltanúja voltam. Ez és a különböző okos kütyük elterjedése hozza magával az olvasás visszaszorulását. Azonban az a tapasztalatom, hogy a kamaszkor környékén, a jó alappal rendelkezők visszatérnek az olvasáshoz.

Én a szabad válogatás híve vagyok. Bátorítom a gyerekeket, hogy fedezzék fel a könyvtárat, és maguk válasszák ki, mit szeretnének olvasni. Csak akkor segítek, amikor egy diák rákérdez, hogy egy bizonyos téma könyveit melyik polcon találja meg. A saját ízlésemet sosem erőltettem rájuk, nem is szokták megkérdezni, hogy mit ajánlanék. Ha bejönnek, gyorsan eltűnnek a polcok között. Harmadikban már kiválóan ismerik a könyvtárat. Tudják, hogy melyik könyv kölcsönözhető, s melyik csak helyben

használható. Azután egyszer csak, mintha elvágták volna, többet nem jönnek. Néhány régebben itt tanuló diák időnként felkeres, szeretnének kicsit nosztalgiazni, szívesen látom őket.

Nekem az a tapasztalatom, hogy az olvasás továbbra is népszerű. Olvasnak ők az okostelefonokon is, de ez közel sem ugyanaz, mintha könyveket vennének a kezükbe. Az igazat megvallva, én inkább félek a Gutenberg-galaxis, semmint az olvasás hanyatlásától. Ez leginkább a folyóiratok terén észrevehető. Jelenleg az Aracs, a délvidéki magyarság közéleti folyóirata van óriási bajban, mert megszűnt a támogatás. Komoly szellemi műhely, ahol igen neves szerzők publikálnak. Nekem is leközlötték egy versemet és egy regényrészletemet. De félek, a jövőben erre több lehetőségem nem lesz.

Osztrogonácز Miklós

Becsei Vesszős György pokoljárása

(Részlet a díjnyertes novellából)

A donaghmore-i kolostorban öt napot vesztegeltek, Cormacet ugyanis leverte a láz, Becsei pedig nem akarta magára hagyni. Eztán nyugatnak fordultak Enniskillen felé. Itt állt egy régi földvár, rajta kőtoronnyal. A katonák bizalmatlanul nézték, a környékeliek azonban eléjük jöttek, és megérintették köpönyegük sarkát.

– Ugye tudod, hogy híre megy, ha valaki ilyen messzeségből érkezik, mint te? – sandított rá Cormac. – Készülj fel, hogy soon ott lesznek, mikor a purgatóriumba ereszkedsz.

Csak jöjjenek. Tanúi lehetnek, miként emészt el a tűz...

A vár mellett volt egy kör alakú verem, amin rács feszült. A vasrudakat csontra aszott kezek rángatták, a kútféleségből siralmas jajgatás, és förtelmes szag szivárgott. *Ők is aláereszkedtek a pokolba, igaz nem saját akaratukból...*

Egy vesztőhelyen, melyet ritkás dombra építettek, három akasztófa állt. A kötelek végén latrok forgolódtak, vállukon holókkal. Alul rókák, toportyánok settenkedtek, de nem érték el a feketedő lábakat.

– Addig hagyják lógni őket, míg le nem mállanak – sóhajtotta Cormac.

– Evilág itt is átkozott – válaszolta György.

Hideg szelek kaptak erőre, amikor elérték az Erne-tavat, ami a hasonló nevű folyó kiszélesedése volt. Megálltak, és tanakodni kezdtek. Cormac sem tudta, merre tovább. Egy borzas halászt sodort útjukba Isten, aki csónakjával átvitte őket az északi part-ra. Közel voltak, s bár az öreg tüzetesen elmagyarázta a sziget felé vezető utat, végül a vadonba vesztek. Tüskéktől tépve értek ki, két végtelennek tűnő nap után a Derg-tó partjára. Ekkorra

már a levelek vörösre és sárgára váltottak, hullani kezdtek. A tél jöttét csontjukban érezték, a hajnali fagy bőrükbe mart. A tó fölől fagyos szél érkezett, felkorbácsolva a vizet, lehűtve a levegőt. A nap néhány órára kibújt, s beragyogta a tájat: a vízfelszín, akár az azúr ég, körötte erdők, és persze a Station-sziget, amin a kolistor állt kovaszürkén, lehangolóan.

Ha itt nem lelek gyógyírt sebeimre, Atyám, hát sehol.

Becsei Vesszős György vágyta a békességet, még akkor is, ha elérhetetlennek tűnt. Lelke gyakorta húzta haza messzi otthonába, ami nem a napfényes Itália volt, hanem a szittyós-kákás Magyar Királyság, amit folyók, mocsarak szabdaltak, s csendes hegyek, melyeken gombamód szaporodtak el a várak. A hazának volt egy titokzatos moraja: néhai dicsőségekről, bukásokról, felemelkedésekről, hanyatlásról sustorgott. A tájban ménesek legeltek és számtalan sok szürkemarha, mely a kunokkal érkezett a messzi napkeletről. Szabad pásztorok tüzeitől ragyogott a puszta, akár a nyárvégi égbolt.

Jelenleg prosperált az ország az Anjouk uralkodása alatt, csak-hogy György szenvedésének éppen Lajos király volt az oka, és elátkozott itáliai hadjárata.

Apja, Becsei Imre sokra vitte, a család neki köszönhette felemelkedést. Anjou Károly ezerháromszázban lépett Spalato kikötőjébe, mikor még III. András regnált, az utolsó Árpád-házi király. Zavaros idők jöttek, s a lehetőségeket Becsei Imre ügyesen használta ki. Néhány év alatt királyi szervienből az ország egyik legnagyobb mánása lett. Házasságkötése révén szerezte meg a csepel-szigeti Becse falut. Vér is tapadt a kezéhez: ő fejeztette le a pártütő Zách Felicián Sebe nevű leányát.

Hiába, a generációs átkok apáról fiúra szállnak, húzta össze a szemét György, s érezte, hogy nagy szorongás kezd ébredni mellette. Gyorsan elfojtotta, mint oly sokszor tette a múltban.

Apja egészen a főispánságig jutott, övé lett Bars vármegye, amihez megszerezte a lévai várnagyi titulust. Fiai mindezt örökölték. Ám ők sem lassítottak, egyre feljebb hágtak a létrán. A csillagos ég sem volt nekik elég.

Becsei Imre sok időt fordított arra, hogy fiaiból kiváló harcosokat neveljen. Lovaggá ütésük után a királyi testőrgárda tagjai lettek, majd mindketten elnyerték a királyi főajtónálló mester méltóságot, s ezáltal az uralkodói tanácsban is szerephez jutottak.

Károly halála után szolgálatukra Nagy Lajos is igényt tartott. A lovagkirállyal történt birtokcsere okán jutottak hozzá a kiterjedt zselizi uradalomhoz, melyhez Lajos még két másik falut is hozzácsapott. Ezt tekintették családi fészüknek, noha Budán éltek.

A birtok már a fiaimé lesz, sóhajtott. Ne gondold a családra, korholta magát. *Engedd el őket, bolond György! Neked kell megöröködnöd az átkot, hogy a gyermekeid szabadon élhessenek, s ne válnak gyilkosokká, mint te magad!*

Gondolatai visszasodródtak a napra, amikor Cormackkel kiértek a tópartra. Mintha ezer év telt volna el, pedig a valóságban mindössze két rövid hét. A szokás úgy tartotta, hogy a vezeklőknek a parton kell böjtölniük, és utána nyerhetnek bebocsátást a szigetre, és a purgatóriumba. Azonban Cormack-nek igaza lett: Becsei Vesszős Györgyöt megelőzte híre. A fövényen állva nézték, ahogy a kolostor kikötőjéből egy dereglyét a szolgák elkötnek, és a part irányába fordítanak. Nagy evezőcsapásokkal haladtak, bizonyos volt, hogy csakis az érkezésükre vártak.

A fedélzetre két szerzetes hatalmas tölgykeresztet állított, mintha nem is a szomszédos partra, hanem idegen, megszentetlen földre érkeznének.

Elöl állt Kylemore, a Station-sziget kolostorának apátja. Az Ágoston-rendi szerzetesek vezetője hórihorgas, ösztövé ember volt, mint később kiderül, néhai lovag. Habár mára a sok böjtnek, és vezeklésnek hála lesoványodott, jól látszott, hogy valaha erős karja, és tömb melle volt. Arcán ametiszt lila forradás húzódtott álltól homlokig. Széles tenyere nem a kétkezi munkától, sokkal inkább kardforgatástól erősödött. Nagy kék erek szelték keresztül-kasul. Ő volt az, aki megengedte, hogy Becsei Vesszős György a tizenöt napos böjtöt ne az esőverte parton, hanem az apátságban belüli kolostorban tölthesse. Azt is külön engedé-

lyezte, hogy részt vehessen az áhítatokon, Becsei azonban nem élt a lehetőséggel, inkább elzáratta magát a legelhanyagoltabb, legpiszkosabb cellába, melyet vastagon lepett a penész. A falon salétromfoltok, és pókhálók éktelenkedtek. Vödre két nap múlva olyan bűdös lett, hogy az őt látogató szerzetesek belépéskor sűrű öklendezésbe kezdtek. Györgyöt fülkéjéből kirángatni aligha lehetett.

– Meg sem fogod érni, hogy a purgatóriumba eresszünk – mondta neki egy sötét estén Kylemore apát. – Elveszejt ez a bűzös verem.

Becsei végül belement, hogy kenyeret és vizet vegyen magához. Megkérte, hogy többet ne keressék fel, csak tegyék le ajtaja elé, amit hoznak.

Ez pedig az utolsó napom, emelte fejét ismét a lőrés felé, aminek a peremére épp egy rigó szállt. György maga sem tudta miért, kinyújtotta kezét, mire az apró madár ujjaira ugrott. Fejét enyhén oldalra fordítva figyelte a vezeklőt. Szerette volna márkába vonni, hogy kissé felmelegítse, a madár azonban amilyen gyorsan jött, olyan gyorsan tova is szállt.

Véres látóhatár

(Regényrészlet)

Vacsora után felkereste a sajátjait. Az állatok már túl voltak az itatáson, a hajcsárok tűznél ültek, húst sütöttek, múltbéli történeésekről adomáztak. Velük volt a prédikátor is, igaz némileg távolabb. Hegyezhetette fülét, mert épp fene pogány dolgok jártak szájról-szájra.

Amikor meglátták Ádámot, elcsöndesedtek, Gercseni és Újpál félre is húzódott.

– Üljenek vissza, nincs bennem harag! Ne vegyék magukra Kökösi bűnét. Mindenki a saját tetteiért felelős. Folytassa, Jankó!

A kerek arcú, jovialis Patkó János elmosolyodott:

– Odahaza a nagyrábéi Delelőlápon a Berettyó felé állt egy kivénhedt, odvas fűzfa, amit öt ember se bírt körülfogni. Apámék idején, azokon a napokon, mikor a marhákat terelték, egy öregembert láttak ott. Tátosnak mondták. Egy szép nap osztán eltűnt. Akkor szoktak oda a boszorkányok – vetett keresztet.

Ádám lopva Bíró Ferencre pillantott. Érdekelte, vajon mit láthat a prédikátor arcán, e babona verte szavak hallatán, ami után még keresztet se rest hányni magára az elbeszélő. De annak szemé se rebbent.

Kecsedí Kecse szólt:

– Nálunk a Kunságban Kocsér mellett az öreg Igar fogakkal született. Az is feljárt a fájára. Istentelen nagy mocsári tölgy vót, egymagában állt a nádasban. A tátos a legvékonyabb ágakon ücsörgött, ahová csak a rigók és a veresbegyek merészkednek. Akik látták aszonták teleholdkor gallyról gallyra ugrált. Az egyik napon Bucsí Palkó két pákász komájával a zivatar elől a fa alá húzódott. Ahogy ott beszélgetnek, egyszer csak ilyenén éneket hallanak:

„Eső bugyborékoljék,
Szél lenn, fenn nyugodjék,

Ember szűre, jószág szőre
Hadd ázzék.”

– Akkor veszik észre, hogy a vén Igar tanyázik felettük az ágon. Szólongatták, hogy jöjjön le, de az rájuk se hederített, még inkább a szűre alá bújt, s mondta a magáét.

– Hogy ti kunok hogy nem vagytok képesek magatok mögött hagyni buta babonákat – csóválta a fejét Törő Kolos.

– Tán bátyámnak nincsen hasonló históriája?

– Vanni van.

– Hát mi?

– Én a gyerekkoromat Nagybajomban éltem, messzi innét. Ott élt egymagában Gali Pista. Az ő fája nyírfa volt. Pásztor apám látta, hogy mikoron kis tüzet rakott alája, a füstje nem szállt el a lomb közül, de még ha szél fútt, akkor se. Mikor már gomolyaggá dagadt, az öreg Gali felment. Még rá se lépett az első ágra, a boszorkányok már elkezdtek vele osztóperelni. Nem szívesen engedték vóna föjjebb, tuggya az ég, mért. De az csak hágott a korona irányába. Ha megszólalt, mindenki fülelt. Apámnak megaszonta, hogy elbitangolt az egyik tehene a nádban. Néha elholt emberek nevét kiáltotta. Látta őket legeltetni.

– Ez se kevesebb a kun babonánál – vonta meg a vállát Kecse.

– Ilyen történetből egy tucat a tizenkettő – szólt egy újabb hajcsár.

– Beszéljen, Andorás bá'!

A barátságos öreg fordított egyet a nyárson. Húsának zsírja sercegésbe kezdett, ő pedig mesélésbe:

– A mi sárréti garboncásunk mestere volt a rejtezésnek. Elaludt és akkor hordozták.

– Ugyan kik?

– A másvilágiak.

A hallgatóság hűledezett, ámuldozott.

– Bizony el volt rejtezve, akár fertály óráig is. Úgy a székre szépen leült, majd vonaglásba kezdett, mint aki épp hóni készül. Asztán elcsendesedett. Nem tudott magáról, és nem saját hang-

ján beszélt. Sokan mondták ördög bútt belé. Papot hívtak, aki megtömjénezte, de amaz csak nevetett. Vagyis hát a benne az idegen lélek. Ha ilyenkor valaki kérdezett tőle, az válaszokat kapott.

A hajcsárok újból keresztet vetettek.

– Aztán volt egy asszony, Borcsa néni. Messze falukból hozták hozzá a gyerekeket ráföházkodni. Gyógyította a szemverést, ha nyakfoga volt a kölöknek, azt is elnyomta, kelésekre imádkozott. Először keresztet vetett magára, aztán a csöppségre, majd végigtapogatta a testét keresztalakba. Folyvást ásítózott, és úgy kiverte a veríték, kendőt, mindent lehányt magárul. Ha a gyerek lázban szenvedett, azt olyankor átvette.

– Tud még mást is, Andorás bá’?

– Már hogyné. Ükapám szemtanúja volt egy táltos viaskodásnak.

– Merhogyné viaskodtak?

– Bika alakban! – emelte fel göcsörtös mutatóját. – Már-mint az ilyen foggal született verboncások. Kihívta a tátosunk ükapámékat a lapályra, mondta nagy borulat lesz az égen, amolyan tátorjányos üdő. „Az a vihar lesz, azzal kell nekem megküzdennem” – mondta. Kérte, hogy rajzoljanak mogyorófavesszővel egy kört, és figyeljenek. Akkor szép szilaj bikává változott, fehérre, mint ezek itt – mutatott a sötétben a csorda irányába. – Nem-sokára nagy szél kerekedett, jött is egy ronda fekete bika, aztán összezsaptak. Meghagyta nekik, ha bajban lenne, segítsék ki, és vesszővel verjék a fekete bestia tökit.

Többen felröhögtek, némelyek kissé erőltetve. A babonák igen mélyen gyökereztek a lelkekben, s bár bajukban, félelmükben gyakorta Krisztushoz fordultak, igazán sosem értették meg az Evangéliumot. A Bíró féle vándorprédikátorok csak nemrégiben kezdték el az országjárást. Eljutni minden egyes erdőzugba, vize-nyős nádországba pákászok, félig szilaj pásztorok közé jóformán lehetetlenség. Nem is sokan vállalkoznak rá. Ez a Ferenc is igen nagy terhet vett magára, de az elszántság ott ül az arcán. Látszik, hogy komolyan vette Jézus azon parancsát, amit az apostoloknak

adott: „tegyetek tanítványommá minden népet”. Így lehettek az Izráelen kívüli pogány népek is Krisztus követői, s a prédikátorok a páli levelek instrukciói alapján próbálták beavatni a tudatlanokat, inteni a megtérteket. No, és persze ordinálók, okítók tanácsaira támaszkodva. Ha emögött a fickó mögött Sztárai Mihály áll, azt komolyan kell venni. Már akinek.

Ádámot maga Melankton Fülöp látta el instrukciókkal. Nagyon szerette volna, ha tanítványa reformátorrá válik, és csak a fejét csóválta mikor a végvári vitézségről áradozott. Később persze ő is belátta, hogy a haza védelme szükségszerű, bár a fegyverrel való pusztítás eszméjét mindenkor elvetette. Csakhogy az ország az oszmán hatalmi törekvések célpontjává vált, az pedig háborút jelentett. S ha tudta volna, hogy megtérésem épp a végeken történik, a borzalmak látása okán, vajon mit szolt volna? Mégis: mit ér bármiféle hitre emelkedés, ha később az illető eltávozik, mi több elpártol az Úrtól? Nem megtérés az, csak amolyan megérintés. Mag, mi konkoly közé esett.

Gondolatait próbálta elterelni, de a tekintetét nem tudta levenni Bíró Ferencről, aki rezzenéstelen arccal hallgatta a pogány szavakat. Mily kegyetlen feladat, mégis apostoli... Az országnak voltak olyan elzárt, vizes fertályai, ahol az emberek Krisztusról soha életükben nem hallottak. De még a törökről sem. Borús mesélte, hogy a jászkunsági puszta belsőbb területein – amik ki vannak téve a Duna és a Tisza szeszélyének – felettébb elvadult emberek élnek. Pásztorok távol a civilizációtól. Ezek a bárdolatlan, kulturálatlan szerzetek, míg el nem takarodik a víz, magukban maradnak. Ha ne adj Isten társaságban, hát egymást marják, ha egyedül, önnönmagukat emésztik. Olykor hetekig, hónapokig eltarthat, míg a víz vissza nem húzódik. Tán így lesz táltos valami? Különös bolondéria hatása alatt? Ádám nem tudta, de nem is érdekelte különösebben.

A babonások most a boszorkányokat kezdték emlegetni.

– A falunkban élt az özvegy Bajcáné – húzódott közelebb a céklaképű Újpál György. – Kató bábának hitta mindenki. Amolyan nagyfarú, bűvös-bávos, híres rima vót. Ha kiment a mezőre,

és valamely füvet megfogott és kérdezte: „Te mire való vagy?”, mingyá’ megszólalt a fű nekije. Egy napon nagy bajba keveredett. Szent György estin a házunkba lopakodott, és háromsarkú lepedővel harmatot kezd gyűjteni. Anyám a testvérivel kiment, s odaszólt, hogy mit keres itt, mért nem a saját portáján bűbájol, mire ez a Kató bába csak ennyit mondá: „Gonosz asszonyok, eszetekbe jut majd, hogy megszólítottatok”. Három nap múlva az anyám húgának nyavalyája lőn, elszáradt, elholt.

– Asztán rákövetkező vasárnap az istállónkra, melyben néhány lovunk állt, két macska szálla. Látom egymás kezét fogják és táncolni kezdenek, mire az istálló teteje beomlik, egyenest a lovak nyakára. Az egyik pára megvakult, a másik megbénult. Pörbe fogtuk a banyát és rajtavesztett. A vármegye espánja végül a poroszlóknak lökte, akik megégették.

– Hát nálatok mi a helyzet a Kunságban Kecse? – kérdezte Törő Kolos gunyorosan. Ádám megfeszült. Ha kun, akkor boszorkány... – Úgy tudom, arrafelé még seprűnyélen lovagolnak.

– Megesik – vonta meg a vállát Kecse. – A gulyák fölött kerengenek vérholdkor.

– Haggyad Kolos! – szólt Andorás bá’ – Nem mind bűbájos a népéből, no. Hanem idefigyeljete. – Mindenki fül lett. – A szomszéd falunkba élt a Szeles Lőrincné, de mindenki csak Vadalmának hívta. Ez úgy tudott varázsolni, ha az emberek behajtották a legelőről a barmot, az mind az ő udvarába tért meg. Elhíresztelték, hogy a gyerekek miatta halnak el. Sokan gyerekágyba bújtak, hogy kilessék. Sosem magában gyűtt, hanem egy boszorkánytársával. Szép Györgyné is így tett, s amikor meglátta őket, szólt a férjének, gyűjtson gyertyavilágot, mert két asszonyt lát. Mire fény lett, kitakarodtak. Esküdözött, hogy az egyikük Vadalma volt.

– Ha valaki vaját akart köpülni, a fele hamarjában eltűnt, úgy beszéltek a boszorkány kamarájába került. A tej savóvá vált, lehetett önteni a disznóknak. Ezt is megpróbálták. Anyám azt a tanácsot adta a falubelieknek, a tehén vizeletit és ganéját tekerjék a tejszűrő ruhába és csapkodják szét, akkor megjelenik, a tettes.

Így is cselekedtek, erre nem a Vadalma kopog az ajtajukon? Ha elfogyott a kovája, taplója, az emberektől tüzet kért, de azokat idegen tüzekké varázsolta. Az állatok zsírja megcsappant, a tejük kiszáradt, és mindegyik a boszorkány házához ment, s az ablaka alatt óbégatott. Be akartak menni a portájára, hogy ott éljenek, s őt gyarapítsák. Eccé látták, hogy fekete disznót fejt, aminek vér folyt ki a csöcsiből.

– Andorás bá' ne beszéljen. Ezek szörnyűségek.

Aztán átvették a szót:

– Nekem a ludaimat taposatta el a marhákkal a vén Lakatosné.

– Nálunk borba fejte a csecsit a banya, és azt adta inni az embereknek.

– A nénémnek kiszáradt a jobb karja. A boszorkány, aki nyomta, a kovácsokhoz járt vasat venni, aszt ette.

Ádámnak kezdett megfájdulni a feje. A hallottakat hitte is, nem is. Többnyire nem.

Neki az volt a tapasztalata, hogy a babonás népek könnyen bevádolták az idős asszonyokat, ha valami bajságba keveredtek vele. Vagy a szomszédasszonyok féltékenységből a szép leányzókat. A falusiak voltak annyira fifikusak, hogy éljenek a boszorkányper adta lehetőségekkel. Sokan a szerencsétlenek ellen vallottak, de majd mindig akadtak igaz lelkek, akik védelmükre keltek a vád ellenében, akár pör idején. A baj akkor tetézett, ha a vízbe ölt, netán megégetett asszony után a rontás nem távozott el a faluról, vagy az átokkal sújtott emberről.

Éduát azzal vádolták meg, hogy egy lábnyomot szedett föl, kiégette, s azon keresztül kiszárította Rajcsányi Márit, s annak barmait. Koholmány...

Tartott tőle, hogy szóba kerül a kun leány, de a hajcsárok voltak olyan okosak, hogy hallgattak. Helyette sorolták tovább babonáikat, amik nagy valószínűséggel nem is velük történtek.

Apám régi medrekről mesél

(Regényrészlet)

Szüleim különbözőségük ellenére mindenben kiegészítették egymást. Gyakran előfordult, hogy éjszakába nyúlóan beszélgettek, miközben a szétszakadt hálót javították. Később megtudtam, hogy apám a legtöbb dologban kikérte anyuska véleményét.

Nem emlékszem, hogy valaha is veszekedtek volna. A halászélet megkívánta a hosszas távollétet. Anyám ezt könnyebben viselte, mint más mesterek feleségei. Ott volt neki a nővérem Annus, aki segítette a halpiaci munkában. Noha státuszát tekintve halkofa volt – és ki is vette a munkából a részét tisztességgel – nem egyszerű parasztasszonyként, hanem egy tisztességes polgár feleségeként tekintettek rá. Zokszó nélkül tűrte azokat az éveket is, mikor a kevés halfogás végett a családnak nélkülöznie kellett. Ilyenkor az Igében talált vigaszt. Pál apostol a filippiekhez írt levelében így fogalmazott: „Nem a nélkülözés mondatja ezt velem, hiszen megtanultam, hogy beérjem azzal, amim van. Tudok nélkülözni, de tudok bővelkedni is.” Szülém igazodott a tanításhoz.

Mindketten szerették a tamburaszót, főként anyám, ki származását tekintve bunyevác volt, s egy észak-bácskai szállásról származott. Apám német, de ez nem fogta vissza, hogy víg esteken beálljon kólózni. E vegyesházasság törést okozott a családban, és a polgárság körében. Apám így vallott erről már-már költőien:

„Nem a származását néztem, hanem arcát, kecses nyakát, zabkése haját, búzavirág szemét. Nevetésbe hajló természete az első pillanattól fogva magával ragadott, ahogy érzékeny lelkülete is. Paraszti sorból származott, akárcsak én, ám Isten kegyelméből okos volt, jóval eszesebb, mint más mesterek feleségei. A frigyet sokan ellenezték, mostanra azonban megbékéltek. Többen közülük pityókos fejjel be is ösmerték irigységüket. Maguk nem voltak képesek az igazi szerelmüket megszólítani, hanem a hagyományokhoz igazodtak.”

Voltak éjjelek, amikor apám egymagában ült a konyhaasztalnál és írt. Az árkuson fűrgén járta táncát a lúdtollpenna. Mint később megtudtam nemcsak kérvényeket, leveleket fogalmazott meg a céh ügyes-bajos dolgainak előmozdítása végett, hanem emlékeit is feljegyezte. Kendőzetlenül írt a korszak nehézségeiről, személyes vívódásairól, mely lenyomata volt annak a századnak, mikor a fejlődésnek köszönhetően letűnt a régi halászháló. Hogy ezeknek az irkáknak mi lett a sorsa, nem tudhatom, de örülök, hogy még olvashattam a sorokat. Egyfajta előzménye volt mindannak, amit már magam is céhes emberként éltem meg.

A családuk sok generációra vezette vissza a mesterséget. Elődeink olyan korokban halásztak, mikor a kötelékek lazábbak voltak, és a sok törvény még nem szorította gátak közé a szakmát. Ennek voltak kedvező, s kedvezőtlen hatásai. Apám hozzám hasonlóan szerelmese volt a történelmnek. Pipafüstös estéken elolvasta azokat a lapokat, melyekhez a város előljárói révén hozzájutott. Tőle tudtam meg, hogy sok-sok emberöltővel ezelőtt Kálmán király törvénykezései révén ért véget a szabad halászat kora és András király uralkodásának idején alakult ki a magántulajdon. Hogy ama szabad halászat mit is jelenthetett a korban, nem tudhattuk, de volt benne valami idilli köynyedség. Mintha az embereké lett volna a víz, s nem szorultak rá, hogy bérbeadóktól licitálással nyerjék el a használati jogot, hogy aztán a szerződések végett nehéz igába vettessenek. Az Érseki Uradalom, hogy károsodás ne érhesse, mindig, mindenkor bebiztosította magát.

– Nem eszik olyan forrón a kását – vélekedett apám füstkarikákat pöfögve. – Régi királyaink külön adományozták a halászati jogot, nem volt a földbirtok tartozéka. Ám az urak akkor is csak urak voltak: ha valamit adtak, még többet kértek.

Testvéreimmal csüngtünk a szaván.

Mivel felmenői halászemberek voltak, a jobbágyfelszabadítást – melyet én kamasz fejjel értem meg – jó szívvel üdvözölte. Palérozta elméjét, és ezt tőlünk is megkövetelte.

Egy este maga elé ültetett, s pipáját félretéve ujjával dobolni kezdett székének karfáján. E szokása a komoly beszélgetés, fedés előjele volt:

– Eszesebb vagy a testvéreidnél, ezért szeretném, ha gimnáziumi tanulmányaid után tovább képeznéd magad. Itt az ideje, hogy valaki többre vigye a családban.

Ellentmondást nem tűrően fogalmazott, pedig tudhatta volna, hogy engem a halászaton kívül aligha érdekel bármi is. S hogy a sors ide-oda dobált, arról sem ő, sem én nem tehattünk. A század volt az oka, a megváltozott viszonyok, a fejlődés, a politikum, de leginkább a pénz mindenek feletti hatalma.

Mái napig nehezen értem, hogy miért intézett ilyen komoly beszédet egy gyermekhez. Mindenesetre mondandója mélyen az elmémbe vésődött.

– Nyitva tartod a szemed! Tájékozódasz nemcsak városi, de az országos ügyekről is. Komoly változások jönnek, s ehhez alkalmazkodnunk kell. Nem leszek örökké veletek. Nemcsak a halászok életét, de a Dunát is rendszabályozzák, kanyarokat vágnak át, töltéseket építenek. Nagy az esély rá, hogy az ártér odavész, s akkor a mi mesterségünk szélre kerül. Ez ellen harcolni kell, s téged a képességeid alkalmassá tesznek, hogy jogainkat megvéd.

Ijesztő szavak voltak.

Noha az evezőt előbb tanultam meg forgatni, mint a pennát, ötéves koromig kellett várnom, hogy magával vigyen a tanyára. Mindössze egy hetet töltöttem odakint, de ez meghatározó volt későbbi életemre nézve. Úgy is fogalmazhatnék, eldöntötte sorsomat.

Gyermeki képzelgésemm a halászsokat mesebeli óriássá növesztette, kik nádból készített kastélyokban laktak. A kifogott harcsák sárkányoknak, a Duna a világ széléig folyó tengernek, a folyton lobogó máglya a föld gyomrából feltörő lávának tűnt. Apám sarat tapasztott a bőrömrre, hogy védjen a szúnyogoktól, és gyakorta a vízbe kergetett, hogy friss maradjak. Tikkasztó nyár volt, forró nappalokkal, hűs éjszakákkal, csillaghímes égbolttal. Öregem úgy mesélte, minden egyes csillag Isten koronájában tündök-

lő egy-egy gyémántkő. Mikor rákérdeztem, hogy mi a nap, azt mondta, hogy az az Ő aranyarca. „S az Úrnak oly nagy a hatalma, fiam, hogy senki nem állja a tekintetét. Az oktan bolondnak, ki megpróbálja, kisül a szeme.” Én is csak egyszer vetemedtem e meggondolatlanságra: könnyeim rögtön peregni kezdtek, s miután tekintetemet elfordítottam, pattogó, színes karikák ostromolták látásomat. Többé nem fordult elő.

Baja városának, mint folyam menti településnek sárszaga volt. Ez a tanyára érve valósággal mellbevágott. Csakhogy itt elkeveredett a víz, a halak, a száradó hálók, a fekvőhelyként szolgáló szalma, a rothadó növényzet, a nyíló virágok, a nyár-, tölgy- és fűzfák kesernyés szagával. És akkor még ott volt a füst, melyről úgy véltem, az egész világot elborítja. A nádkunyhóban olyannyira összesűrűsödött, hogy beleakadt az ember feje. No, nem az enyém, inkább a fölنötteké. A legemlékezetesebb mégis a halászlé, és a sült halak illata maradt. A kunyhó elé leszúrt két ágasfán keresztbe vetett karóról bogrács csüngött alá. Pipázó legény ült mellette, táplálta a tüzet, forgatta az edényt.

Mikor hazaértem, anyám összecsapta tenyerét. A dunai napnak köszönhetően bőröm egészen sötétre égett, olyan volt, akár a tölgyfa kérge. E feketeségből csak szemem fehérje látszott ki. Apám még aznap visszatért a folyó mellékére, és csak kéthetente jött haza hétvégére. A halászok ezt felváltva csinálták és *fircentégnek* hívták.

Minden egyes városba jövetelt tragédiának éltem meg, és a házak között töltött idő nem volt más, mint várakozás „hálóországba” való visszatérésemre. Gyermeki fejjel honnét tudhattam, hogy a tanyai életnek szigorú formulái vannak, amit nemcsak a mesterek, hanem a terület jogtulajdonosai is szabályoztak. A szeszes italok mérése és bárminemű lábasjóság, mint szarvasmarha, juh, kecske, disznó tartása szorosan tiltatott. Ha valamelyik árendátor a tanyán sövényfalas kunyhót épített, azt saját költségen tehetette meg, az Uradalom ugyanis nem fizetett érte.

Cseperedésemmel egyidejűleg apám fokozatosan vezetett be a céhes élet titkaiba. A szigorú szabályok egy tekintélyuralmi

rendszer pilléreiként szolgáltak. Szerető családban felnövő gyermekeknek a tiszteletadás nem esett nehezükre, azonban némely pofátlan süvölvény háttára a laptárosok gyakorta szíjjal, hámmal húztak. A mestertől könnyen vették – mi mást tehettek volna – a legény és inas közötti kapcsolatok ennél sajnos jóval bonyolultabbnak bizonyultak.

Jómagam apám környezetében töltöttem inaséveimet, de öregem sosem kivételezett velem. Sőt, tőlem és bátyámtól inkább megkövetelte a példamutató viselkedést és a szabályokhoz való igazodást, mint másoktól:

– Óriásit tévedtek, ha azt hiszitek, külön kezellek titeket a többiőtől. Azt akarom, hogy példaként járjatok előttük.

Ennek megfelelően járt el a keze. A tenyere kemény volt, akár a faszapoly. Feleselést nem tűrt, a könnyeinket pedig szégyelltük a legények előtt. Így nem maradt más, fogunkat összeszorítva tűrtünk.

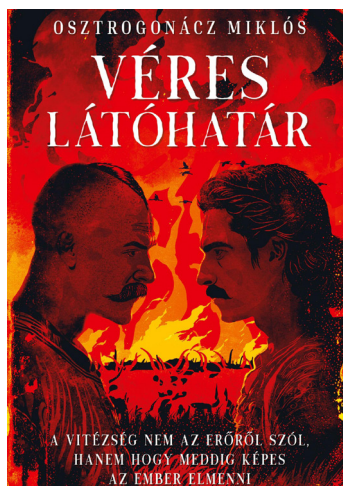
Juhász Kristóf

Vér, ármány és marhakereskedelem a három részre szakadt országban

Boldogító és igaz közhely: hazánkban a történelmi regény az utóbbi évtizedekben reneszánszát éli. S nemcsak a regény, hanem maga a történelemmel, hadtörténettel meg minden effélével való, nem csupán elméleti bíbelődés: egyre több a hagyományörző egyesület, népszerűbb a kísérleti régészet. Ma már kellő elszántsággal bárki megtanulhat maga tapasztotta sárkencében lepényt sütni vagy honfoglalás kori módszerekkel a maga gyűjtötte vasérből kiskanalat kovácsolni. És – figyelembe véve az egyre agresz-

zívebben hülyítő orwelli és huxleyi művilág-rendet – ez csak addig szabadidőkulturális, úri huncutság, amíg nem fejlődik egyre többeknél tudatos, szellemi önvédelemmé.

Éber tudatra ébredésünk egyik legegyszerűbb lépcsője a jó könyvek olvasása. Tetszik, nem tetszik: jó könyvet venni ma sokkal egyszerűbb, mint jó kenyeret sütni vagy jó csizmát készíttetni. De ha valódi szellemi vérteteket akarunk öltetni, hogy fölvehessük a harcot világunk kísértőivel, a jó történelmi regények bizony nélkülözhetetlenek. A múlt élményszerű vizsgálata során kirajzolódnak előttünk azok a korról korra újratermelő karaktertípusok és élethelyzetek, amikkel jelenünkben is szembesülünk. Így nem kell politikusok, bankárok, jogászok, kufárok kofalármájára fülelnünk, hanem magunktól is el tudjuk például dönteni: ki hazafi, és ki hazaáruló.

Osztrogonác Mikiós negyedik történelmi regényét, a *Véres látóhatárt* olvasom. Pontosabban az első igazi történelmi regényét. Nem mintha az első három nem lett volna igazi, csupán a fantasy-elemek hangsúlyossága miatt kilóg a szokásjog szerint vett műfaji kategóriából.

A Véres látóhatár spektruma jóval szűkebb, mint az *Ösvények*, a *Mártírok*, az *Áldozat*, vagyis röviden az *Új Kereszt Testvériség* trilógia horizontja. A trilógiában a fél világot bebarangoljuk a Kárpát-medencétől Skandinávián át és a Bizánci Birodalmon keresztül India dzsungeléig.

A szerzőtől már megszokottan vaskos, új kötet szigorúan a három részre szakadt ország területén marad. Azon belül is kor legjelentősebb (olykor kizárólagos) gazdasági ága, a kárpát-medencei marhakereskedelem fő útvonalán haladunk, az Alföldtől a Duna mentén (majdnem) Bécsig. Sajnálkozhatna erre a kalandvágó olvasó, hogy micsoda dolog: eddig dzsungel, meg fantasy, meg minden, most meg valami patás jószágokkal fogunk szerencsétlenkedni majd' hatszáz oldalon át? A válasz megnyugtató: épp a szűkebb fókusznak, koncentráltabb témaválasztásnak köszönhetőn Osztrogonác Mikiós eddigi legjobb regénye ez.

Szerzőnk egyrészt hatalmas lexikális tudással bír a témában, tehát a tőzsérek (a kor felsővezetői) gondolkodása, a három részre szakadt ország teljesen kaotikus adó- és vámrendszere, a marhahajcsárok egyszerre kiszolgáltatott, szabad és vad élete. Másrészt végighajtani több száz, több ezer vágójóságot az ország(ok)on a kor legnagyobb, tehát legkalandosabb, legkockázatosabb, legéletveszélyesebb üzlete volt.

„A farkasok legalább olyan rosszak voltak, mint a törökök. Hirtelen a sűrűbe vetették magukat, majd egészen máshol tűntek fel. Támadásaikat összehangolták, elkerítve próbálták levadászni a már sebesült állatokat. Ádám észrevett közöttük egy fekete, megtermett példányt. A többiek hozzá igazították a mozgásukat. Az lehetett a farkavezér...

A hajcsárok egy idő múlva összehúzták valamelyest a csordát, melynek a szélén az ökrök szarvval kifelé fordultak.

Ádám egyik embere, Gercseni Tamás rémületében figyelmetlen volt, mire az egyik pánikba esett marha a hasába horgolt, fel-emelte, félredobta.”

A marhahajtás útvonalán, a Dunakanyar falvain, várain áthaladva tekintünk ki az egész korszakra: a török uralom olykor nyílt, máskor rafináltan bürokratikus könyörtelenségére, a németek számitó aljasságára, és a „két pogány közt” gazdaságilag, erkölcsileg, és morálisan széteső országra, ahol az életbenmaradáshoz nem árt szót érteni a portyázó martalócokkal, kóborló hajdúkkal, erdei szegénylegényekkel, emberségükből kivetkőzött végvári vitézekkel. A *Véres látóhatár* pontos és részletes háttértudással, kellően feszült atmoszférával, átélhetően mutatja be, hogyan is nézett ki hazánk a mohácsi csatavesztést követő időkben (egészen borzongató ez, hisz mindnyájunknak ismerős helyszíneken járunk):

„(...) elesett Székesfehérvár, melynek következtében a hódoltatott és erőteljes adózás alá vetett részeket egészen Győr határáig tolták a pogányok. A korábban virágzó helységek – főleg a déli járásokban – rohamos pusztulásnak indultak. Embertelen, rideg helyek lettek, földjeiken éhezők, elcsapott hajdúk garázdálkodtak. E balsorsú népek marhacsordákat zaklató gazemberekké züllöttek, akiket olykor a végházakból kirontó keresztény katonák koncoltak fel. A Szentmártoni járást ez idő tájt keresztelték Pusztai járásra. Rengeteg sok embert hajtottak el innen a törökök. A módosabbak eladták házukat, földjüket, szőlőjüket, vagyონukat, csak hogy szabadok legyenek, s visszatérvén nincstelenekként tengődjenek. A helyzet olyannyira megromlott, hogy a győri káptalan nem jutott munkaerőhöz kiterjedt nyúli és baráti szőlőföldjeinek megművelésére. E helyeket végül ingyen kellett átengedniük a helybélieknek, hogy legalább műveljék.”

A korrajz alapossága olyan fölkészült, a történeti pontosságot a cselekményességgel egy értéken kezelő, kortárs szerzők köze-

gébe helyezi Osztrogonáczt Miklóst, mint Bene Zoltán vagy Gál Vilmos. A *Véres látóhatár* gazdag tárháza a korabeli szokásoknak, életmódnak, gondolkodásnak. Több világ csap itt össze, és nemcsak a végvárok között meg a sáncokon, hanem a szívekben-lelkekben is: a katolikus egyház válságban, a templomokon félhold, közben terjednek a reformáció tanai, de a pogány bálványimádás is (újra?, még mindig?) virágzik. Érdekes, ahogyan ez a sokféle és sok ponton ütköző világ a szereplők nyelviségében is megjelenik: ugyanaz a hős akár ugyanabban a beszédhelyzetben is megszólal hol valamilyen tájnyelven, hol „ízék” nélkül. Ez elsőre különös, ám jobban belegondolva: Mohács után az ország lakóinak jó része kényszerű mozgásban volt. Tömegek menekültek, kóboroltak a szélrózsa minden irányába, az ilyesmiből pedig mindig bábeli nyelvzavar lesz, amit helyénvaló, ha nem is a maga teljes mélységében láttatni, de bizonyos írói eszközökkel finoman érzékeltetni.

Mindezek előterében pedig ármány, cselszövény, szerelem. A karakterrajzok tiszták, egyértelműek. Míg az *Új Kereszt Testvériség* trilógiában számtalan hős kavargott, ártatlan lelkek mocskolódtak be, gonoszok tértek meg, majd lettek megint gonosszá, és mindegyikből annyi volt, hogy csak kapkodtuk a fejünket, a *Véres látóhatár*ban van egy rettenthetetlen főhős meg egy gonosz ellenlábas, és punktum. Egyikükben sem kell csalódnunk. Logodi Ádám, az egykori mészáros, írástudó diák és végvári vitéz igazi reneszánsz ember, tollforgató kardforgató, szerencsére Osztrogonáczt festett bele annyi keménységet, keserűséget, melankóliát, fájdalmat meg dacot, hogy emberi legyen a figura, ne tökéletes. No de az ellenlábas! A trilógiában is rengeteg, gonoszabbnál gonoszabb pofával találkoztunk – most mint ha Osztrogonáczt mindet összegyúrta volna, hogy előteremtse Cserni Bogdánt, a már születésétől átkozott, szadista, pszichopata hajdút. Hát tőle még Drakula is megijedne:

„– Ide süss! – vett elő az egyik tarsolyából egy kovácsoltvas fémtüskét. – Ezt húzzuk a karó hegyibe. Bár a nyársa-

kat Miska fene aljas módon bezsírozta, mégsem akarom, hogy valamelyik kósza, kihasadó száлка netán eret vágjon, és a végén még idő előtt elvérezzen valaki. Napokig fogtok guvadt szemmel lihegni, öklendezni, egyre és egyre lejjebb csusszanva. A hajcsárokkal kezdjük, végére hagyjuk a disznópásztort.”

Osztrogonácz a nagy ellentétek írója. A rá jellemző stílusjegyeket: a lélekábrázolás mélységeit, a nagyívű dialógusokat, a naturális erőszakkal szembeállított szerelmi tisztaságot, a tobzódo mocsokból előderengő igaz hit láttatását negyedik regényében is megtartotta. Nincs itt csapongás, se mellébeszélés: fegyelmezett ábrázolása ez egy véres, kaotikus, harcos kornak, amiről énekmondóink oly sok dalt zengtek. Történelmi regények kedvelőinek kötelező olvasmány.

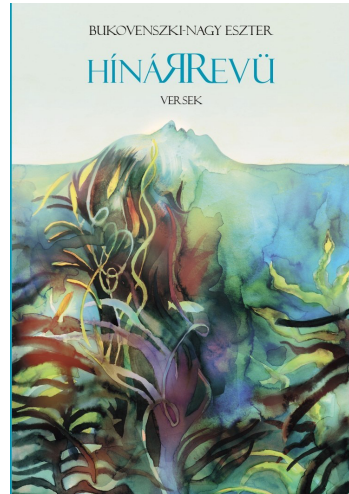
Juhász Kristóf

Versek láthatatlan eszköztárral

A kortárs költészettől bizony meg lehet csömörödni, különös tekintettel a depressziós, halálvággal játszó ifjak és öregek minden versrovatot elárasztó, fekete zongorás seregére. Ezerszer hallottuk már, ahogy lángholó betűkkel zokogják bele a keserves világba: *nagyon fáj...*

S milyen jól esik találkozni valami csömöroldón, görcsmen-tesen fiatal hanggal, valódi játékkedvet, szabad szemlélődést megéneklő hanggal, frissen cikázó képzettársításokkal! Jól esik találkozni Bukovenszki-Nagy Eszter verseivel. Sőt, még egy betűt sem olvastunk a versekből, de már örülünk a borítóképnek: Hahn Petra impresszionista és szürrealista hatásokkal operáló akvarellje buján zöldellő őserdő, ősmocsár, ősvízi ősnövények tekergése, a horizontvonalból kiemelkedő formával, ami lehet zsombékos sziget közletről, sziklás hegység messziről, vagy emberi arc profilból. Nem egy unikális játék, ám ízléses, izgalmas, kutatásra csábítja a szemet a hínárok között. Mert nyilván hínárokat látunk, ha már mindezek fölött a cím jópofa tipográfiával: *HÍNÁRREVÜ*. A hínárok, moszatok és más tengeri herkentyűk pedig vitathatatlanul az egyetemes művészet legcsábítóbb témái közé tartoznak. Lássuk hát, mi rejtőzik a hínárok között!

A versek szabadversek, sokszor monológ-szerűek, többnyire egy szuszra elolvasható impressziók. Számos alkalommal bukkannak föl meglepetésszerűen repetitív, mondókákra hajazó ritmusjátékok, mint a *Szissz*:

„(...)

hutyutyu, szissz.

Rotyog a paprikás krumpli a bográcsban,

szárazon nem főzünk,

rotty, szissz.

Baromi hosszú volt ez a nap, mondja,

megérdemlem,

halálra melózom magam,

hupp, szissz.

Nebasszmá,

Szoboszlait leigazolta a Pool

erre inni kell,

hurrá, szissz.

Meggyulladok rögtön

(...)”

A maga háromoldalasságával a kötet hosszabb versei közé tartozik a fenti. Az idézethez hasonló képek sorjáznak egymás után, az ismétlődő és variálódó hangutánzó szavak ringató monotóniájával. Forma és mondandó között pazar feszültség vibrál: hirtelen nem emlékszem, olvastam-e már valaha ennyire vicces verset a masszív alkoholizmus tragikumáról...

De akad itt már-már valódi mondóka, avagy a falvédők és didaktikus intelmek világát afféle naiv iróniával idéző versike is, a *Ne játssz!*

„Ne játssz az étellel!

Mondta a mami.

Ne játssz a szívemmel!

Mondta a pasi.

Ne játssz az ollóval!

Mondta az óvónéni.

Ne játssz a szavakkal!

Mondta a tanárnéni.

Ne játssz a máséval!

*Mondták a homokozóban.
Ne játszd meg magad!
Mondták a lányok.
Csókolom, sosem lehet most már játszani?"*

Mintha egyik nagy halhatatlanunk örök költői kérdésének – *akarsz-e játszani halált?* – a gyermeki ártatlanságra hangolt variációját olvasnánk. Avagy a mindenkori homo ludens veretes állítások helyett kérdésbe futó ars poeticáját egy kamaszodó leánya emlékkönyvéből. S nem kell túlzott olvasói figyelem ahhoz, hogy a kérdés után összerosolyogjunk a költővel, hiszen a versben ki nem mondott választ a kezünkben tartjuk...

Rengeteg természeti képpel, illetve lelki rezdülésekre utaló (vagy épp azokat ellenpontoszó) biológiai-élettani folyamattal találkozunk. A hínárok közt megfigyelhetjük a fészkébe DNS-t szövő madármamát, farkaséhes gombákat, álmukban egymás kezét fogó vidrákat, üvöltve csiripelő rigót, bűgő galambot, ricsajos csókat, kivágott fák fantomárnyékát, csoffadt, sárguló páfrányt oxigént sóhajtó lédús leveleket, valamint – *horribile dictu* – a konyhakész baromfit, vagy akár testen kívüli és belüli vegyületeket s hemoglobinnal elegyedő zsírcseppeket is. Ha már egyszer két lábon járó petricsészék vagyunk...

A sok fura kis lény, szimbólum és észlelet csakugyan revüszerűen sorjázik a kötet lapjain, lökdösődnek, taszigálják egymást: én akarok mélyebb benyomást tenni az olvasóra, én, én!

És itt azért meg kell jegyezni, hogy a bevezetőmben sugalltakkal ellentétben természetesen Bukovenszki-Nagy Eszter verseiben is van fájdalom, félelem, elmúlás, halál, gyász, meg az élet összes sötét oldala, ahogy kell. Ám költőnk valami szerencsés ösztönösséggel kikerüli a permanens nyomasztás rút lírai csapdáját, hol valamilyen szójátékkal (kedvencem a magánylaksértés), hol a természeti képek beemelásával, hol csak a következő vers megengedő föloldásával. Bukovenszki-Nagy lírai alkatától mintha elválaszthatatlan volna valamiféle fundamentálisan reménykedő és vigasztaló kedély. Egyik kedvencem a *Ponyvázás bálnacsont-*

tal. Érdemes teljes hosszában idézni az anatómiai girlandokból egy teljes tengerparti látképbe szétterített gyázmunka heroikus látomását:

*„Hatalmas bálnacsontok kellenének,
bekalapálnám cölöpként
a bordakosaram helyére,
hogy elférjen benne az a tengernyi hiány,
az a megbúvás a sötét pityergésekben,
amely azóta dagad,
hogy a bőröndre pattintottam a zárját.
Majd járom az eldugott partokat,
ahol nem napozik senki a fövenyen,
hátha rábukkanok a homokban
a méyszfehér rudakra,
kivetik talán a hullámok,
akár a kerekre simogatott, opálos kavicsokat,
a színes-csavaros csigaházakat, dögölt halakat.
Ezek elférnek a tenyeremben is.
Soká fog tartani, míg összeszedek annyit,
hogy helyettesítse minden összeroppant
bordacsontomat.
Ernyőt építek belőlük odabent,
és mint a vásznat kifeszítő vaspálcikák
állnak majd sorban a fehér küllők.
Aztán valami ponyvát teríték rá,
ne maszatolja többé össze
az elázva gubbasztó létfontosságú szerveket
a torkomból csöpögő gyász kátránya.”*

És itt vannak természetesen a szerelemnek, erotikumnak, nőiségnek sokszor primer és profán biológiai folyamataival összefüggésben láttatott, kedvesen bumfordi bájú versei. Lássunk egy részletet a *Cserépből* címűből:

„(...)”
jól megvagyok a cserépben, állok és kukucskálok
beletörődve, mint egy dadaista –
gondolom és kuncogok.
Lassan kacsokat és tüskéket növesztek,
virágba borulni nincs erőm, se kedvem,
épp megfelel ide a kinyúlt mackó is,
redői lobognak az ülepemen.
Kit érdekel, ha még én sem látom
idebent a saját seggem?
Virágozzék helyettem a balkon,
dagadjon a kenyértészta velem egy ritmusban,
szobanövénykedésből már kitűnő vagyok,
de azért jó lenne, ha néha meglocsolnának.”

Hasonló fölfogású a *Cseppfolyós* című rövid vers, ami cseppfolyóssá váló emóciókról és az érzelmi szobatisztaság hiányáról beszél. Pengeélen táncoló képek és metaforák ezek: elég volna egy aprócska botlás, hogy a profanitás játékos kacsintásából a kínos vulgaritásba billenjen át a dolog. De Bukovenszki-Nagy Eszter kellemetlen pirulásoktól mentesen képes őrizni lírai énjének föltárulkozó hitelességét. Ritka izgalmas első kötet, olyan természetességgel láttatott érzetekkel és állapotokkal, amik mögött mindenfajta kimódolt költői mesterkedés, műhelyi matatás és eszköztár láthatatlan. Üdítő, frissítő olvasmány.

Pusztai Ilona

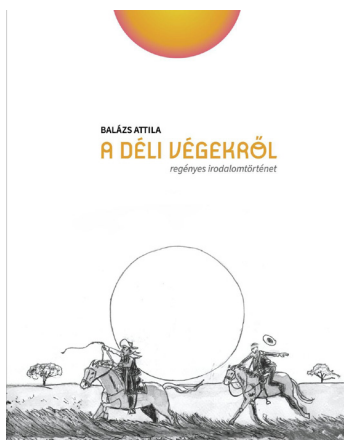
„Vagy nem maga az élet a legjobb időtöltés?”

„Vitézek, mi lehet e széles föld felett / szebb dolog az végeknél?” – teszi fel a kérdést Balassi Bálint *Egy katonaének* című versében. Mi is feltehetjük ugyanezt a kérdést Balázs Attila

A déli végekről című irodalomtörténetének olvasásakor. Bár Balázs Attila már nem török ellen harcoló végvári katona, hanem kisebbségi sorsra ítélt magyar író az egykori határőrvidéken, a ma Szerbiához tartozó Vajdaságban. Annak magyar irodalomtörténetét veszi számba új kötetében. A magyar kultúra ötágú sípjából az egyik sípocskának – hogy Illyés Gyula közkeletű metaforáját idézzük –, annak is egy darabkájának a históriáját meséli el.

Valószínűleg sokan bajban lennének, ha a vajdasági magyar irodalomról kérdeznék őket. A legtöbb embernek legfeljebb anynyi ugrana be, hogy Kosztolányi és unokafivére, Csáth Géza Szabadkán született. Az irodalom berkeiben járatosabbaknak talán eszébe jutna Sinkó Ervin, az *Optimisták* című regény szerzője vagy a Kádár korban félig-meddig tiltott gyümölcsként az avantgárd irodalom fellegvárának számító *Új Symposion*, benne Ladik Katalinnal, Tolnai Ottóval, Sziveri Jánossal, Végel Lászlóval és Gion Nándorral.

Pedig a vajdasági magyar irodalom messzi múltra tekint vissza. A XIV. század második felében a Szerémségben született Újlaki Bálint és Pécsi Tamás, akiket az első, csaknem teljes magyar nyelvű bibliánk, a *Huszita Biblia* fordítóiként tartunk számon. Majd a századelőn, a magyar novellairodalom aranykorában két olyan író

is kötődik a Vajdasághoz, mint Gozsdu Elek és Papp Dániel. Míg a Karánsebesen, majd Zomborban ügyészként tevékenykedő Gozsdu a tantalosi kínok, az elveszített jobb életlehetőségek utáni sóvárgás sötét világú hírnöke, addig a Vajdaságból a székesfővárosba elszármazó újságíró, Papp Dániel tündéri realizmussal tekint vissza szülőföldjére. De igazából Trianon után bontakozik ki az önálló vajdasági magyar irodalom, az anyaországtól való elszakítottság szülte kényszernek köszönhetően. A Szenteleky Kornél alapította *Kalangya* egyszerre tartotta feladatának a délszláv, valamint a magyarországi irodalom legmodernebb törekvéseinek megismertetését az olvasóközönséggel, illetve a saját írógárda kinevelését. Fontos kiemelni, hogy innen indul Herceg János és Csuka Zoltán, akik a második világháború után irodalmárként, műfordítóként sokat tettek a szerb irodalom magyarországi megismertetéséért. A második világháború után a *HÍD* folyóirat folytatja a Szenteleky által elkezdett modellt. Majd ennek ifjúsági hetilapjából nő ki az *Új Symposion*, közkedvelt néven Szimpó, amely a magyar neoavantgárd nagyhatalmú fóruma lesz.

A *HÍD* szerkesztői közül ki kell emelni Bori Imre nevét, aki Jugoszlávia szétesése után a legnehezebb háborús időben is ébren tartotta a lapot, s aki egyben az Újvidéki Egyetem magyar tanzékének legendás professzora is volt. Olyan könyvek szerzője, mint *A jugoszláv magyar irodalom rövid története* vagy az általa szerkesztett *Irodalmunk kiskönyve* című színes válogatás, irodalmi szöveggyűjtemény. Balázs Attila egykori hallgatóként idézi meg tanára szellemét. Egyrészt irodalomtörténetét Dr. Bori Imre emlékének ajánlja, másrészt folyamatosan felidézi az előadásain elhangzottakat, illetve hivatkozik irodalomtörténeti munkáira. Balázs Attila számára a másik origó, referenciapont az *Új Symposion* öröksége. Mint a lap egykori munkatársa, rá is hatással voltak a neoavantgárd, posztmodern irodalmi törekvések. Szubjektív irodalomtörténete így sok rokonságot mutat a szintén a posztmodern irodalomból táplálkozó magyarországi szerb író, irodalomtörténész Milosevits Péter *A szerb irodalom története* című munkájával.

Balázs Attila felvállaltan nemcsak szubjektív, hanem alcíme szerint regényes irodalomtörténetet írt. Kötetében ezért sokszor szétszálazhatatlanul keveredik a valóság és a fikció, ahogy ezt maga is vallja:

„Amikor e sorok írója még kisiskolás volt, akkori tanárnője beléje sulykolta, hogy a történelem egzakt tudomány, konkrét dátumok sora, nincs fecsegés, ehhez kell tartanunk magunkat. Amikor a diák nagyobbacska lett, döbbenetére azt kellett hallania a gimnáziumban, ráadásul saját bőrén tapasztalnia feleltetések alkalmával, hogy a történelem tulajdonképpen mese. Nem is história, mint mondák a régiek, nem is történet, amelyre hajlunk mostanában a kifejezések részben árnyalódó, részben szétmázolódó használatát illetően, hanem egyszerűen mese. Mese, mese, mátká. A volt diák azóta a konkrétumok ballasztjának tetemes részétől megszabadulva, suhogó szárnyakra kapva többet regél (dalol, kelepel) talán, mint kellene, miközben azért ama fránya dátumokról sem igyekszik – mint alant sorakozó mérföldkövekről – teljesen megfélekezni.”

Ám jó érzékkel sikerül elkerülnie a hasonló, szépírók által írt irodalomtörténetek két fő buktatóját, amelyekbe például Háy János is beleesik *Kik vagytok ti?* című szubjektív irodalomtörténeténél. Műelemzéseiben nem kezd el esztétizálni, nem csap át szaknyelvi, keveseknek érthető, tudományoskodó értekezésbe. Ugyanakkor íróportréiban nem merül el pletykalapok hasábjaira kívánczoló intimitások kitergetésében. Egy valóban lebilincselően megírt irodalomtörténetet kapunk, amelynek nyelvi humorát jól erősítik Benes László karikaturisztikus illusztrációi. Ritkán szoktuk említeni a kötet szerkesztőjét, ám most érdemes erre kitérni: ez ugyanis Reményi Tamás József utolsó munkája. Akik ismerik és szeretik Reményi József Tarján Tamással írt irodalmi paródiáit, azok számára garanciát jelenthet a neve, biztosítva, hogy Balázs Attila könyvében sem fognak csalódni.

Brian Friel ír drámaíróra hivatkozva, miszerint: „...az emberek azt hiszik, csak a tényeket akarják tudni röviden, de amit igazán hallani akarnak, az maga a történet teljes szélkében és hosszában. S amennyiben nem kapják meg, reklamálnak.” Balázs Attila is regényként vezet végig bennünket a vajdasági magyar irodalomtörténeten, amelyet utószóként egy Bozsik Péternek adott interjú zár, bepillantást engedve a 70-es, 80-as évek *Új Szimposionjának* szerkesztőségi világába.

Hogy a címben feltett kérdésre feleljünk: valóban kevés jobb időtöltés van az életnél. Talán csak egy olyan jó könyv a kivétel, mint Balázs Attila irodalomtörténete, amely nemcsak szórakoztat, de remélhetőleg sokaknak kedvet is csinál a vajdasági irodalom rejtett kincseinek felfedezéséhez.

Kopriva Nikolett

Megrendülő jelen

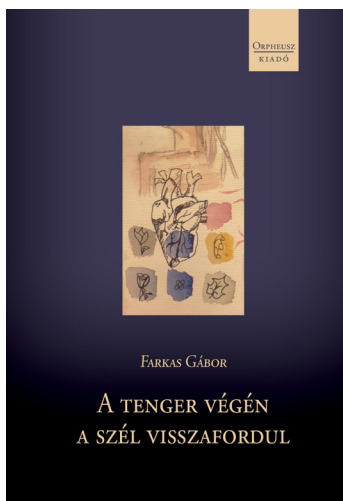
Szonettkoszorúk. A kortárs magyar irodalomban, ahol jelenleg a szabadvers térhódítása zajlik, a szonettkoszorúk írása joggal vonhatja magára az olvasó figyelmét. Farkas Gábor könyvében egyenesen ötöt olvashatunk.

A versek okát egy betegszoba adja. Adott a lírai én és egy haldokló beteg (?), akihez sorait, belső monológjait intézi. Emellett vívódik önmagával: emlékekkel, miértekkkel, büntudattal, mely többnyire azoknak a sajátja, akiknek tétlenül kell végignézniük szerettük szenvedését.

A kötet sorai egy köztes zónát (kettős létet?) ragadnak meg, melyben a lét bármikor nemlétbe fordulhat át. E versek valós tere tehát nem is annyira a betegszoba, hanem ez a törékeny, ingatag valóság. *„Ez már valami rohadt szürke zóna. / Olyan, amiket a tévében látni / éjfél után” [életfogytiglan semmi].*

Farkas széles, érzékeny eszköztárral dolgozik, mellyel az említett állapot újabb és újabb rétegeit leplezi le. Az első két ciklus (*Semmibe kapaszkodó szilánkok* és *Peremlét*) ezekbe kalauzolja az olvasót: *„átadod magad a semmisülésnek, / s alig hallhatóan roppan a lélek” [apadni kezd], „Ahogy lassan akaraterőd elhagy, / mintha saját telet húznál magadra” [Semmibe kapaszkodó szilánkok].*

A ciklusok érdekességét a versbeszélő attitűdje adja. Meghökkentően pontosan elemez, felmér, megállapít, teszi ezt akár szörszálhasogatóan is: *„Inog az éjszaka a cisztás térben, / és a fulladástól nem maradsz ébren” [végét hallani]. „Rozsdásodó tenyérbe oltott szegek / mindennapjaid” [rozsdásodó frekvenciák].*

Néha az az érzésünk, sorain keresztül igyekszik életben tartani betegét: „*Dermedt hó a tested, és te alatta / szunnyadó vetés vagy*” [lételem], „*nappalokba ékelődő éjjel vagy*”, „*Te vagy az orkánban nyugvó ellenszél*” [mint az évszakok].

A harmadik, *Ködbe ékelt messzeség* ciklusban a vizsgálódás önvizsgálatba fordul át. Önmagával vet számot, lelkét boncolgatja: „*Hány kezet nem fogtam meg; s hány mondatot / hallgattam el önmegtartóztatásból?*” A bűn, vétek fogalmai, az önvád már-már mantraszerű a szonettekben, talán nem véletlen, hogy felszínre kerülnek benne vallásos motívumok is: feltámadástól kicsorbult köd, nagycsütörtökösen egyedül.

A negyedik, *Porond-sötétben* a korábbiaktól eltérő képekkel dolgozik: vándorcirkuszra emlékeztető hangulat elevenedik meg benne. A porond díszletei, hamis, olcsó varázslatai olyanok, akárcsak a valóságunk: „*Az elmúlást a taps, a fény elnyeli, / mindegy is, hogy a zuhanás kié volt*” [tükröződik csendjük], „*Hullottak, ahogy mi is – ne vedd zokon – / csont és bőr artisták a korlátokon.*” [balzsam-kék apokalipszis] Ebbe a zűrzavartól terhes térbe helyezi betegét: „*Mit akarnak körülötted itt ezek? / Mint az emlékeid, úgy présel a taps, / mert közönség az ismeretlen tér – / jöttödet fogadta, mikor elmentél*” [másodpercnyi világ].

Az utolsó, *Nem enged* szonettkoszorú egyfajta összefoglalása a kötetnek, mely érzésem szerint a legsűrűbb, megértése első olvasatra kihívás lehet. Itt többek között a versírás aktusát is megragadja, mellyel időbe merevít, megőriz: „*Karod pihéin a fény és az árnyék, / mint Holdnak az éjjel, olcsó alátét. / (...) versebe szedem adandó / pillanatban a képet. Így őrizlek meg*” [a fénnel szívárog].

Amivel a szonettkoszorúk kíméletlenül, újra és újra szembe-sítenek, az a megrendülő jelen, a mindennapok élhetetlenségének súlya. Sem a beteg, sem a versbeszélő nem élhet teljes értékű életet, amikor a túlvilág egyre inkább tolakodik valóságukba: „*Az idővel ráncosodik a kincs is, / bekéredzkedik az apokalipszis*”, „*Felpróbálsz, de szorít a szűk jelen, / azért rángatod magadra a múltat*” [dermed csontos keresztté].

Ennek a törékeny világnak a létezője a tenger, amely a kötet – megkockáztatom – központi motívuma. Hogy pontosan mit jelenthet, nem tisztázott, talán egyfajta kapu élő és holt világ között? „*Ráncatlan partok a tenger végén: nem / valóság. A léthez mégis élénken / igazodsz*” [szárnyaiddal], „*A tenger végén fodrozódik a táj: / élve elérhetetlen árnyékvilág*” [csenddel takart]. Talán magát a fájdalmat testesíti meg. „*Amikor szakad a szó, az inszalag, / a tenger végén kéred, hogy fogjalak*” [föld alatti pixelek].

A tenger végén... nem rejt válaszokat, sem megoldást. Ívet annál inkább. Ívet a belső történetekben, a helyzet kezelésében, elfogadásában. Míg az első három ciklus meglehetősen csapongó, indulatokkal teli, melyek a kialakult állapot szürrealitását ragadják meg, addig az utánuk következő szonettkoszorúban egyre tisztul a hang, rutinná válik a törékenység, a leselkedő nemlét.

Farkas Gábor könyvében elmarad a feloldozás. Sorai (a formából adódóan is) esztétikusak, olykor fennkölteket, ugyanakkor azt erősítik, hogy a halálban, a halálfélelemben, a fájdalomban nincs semmi fennkölt. Kiszolgáltatottak vagyunk, amit erőnkhez mérten igyekszünk enyhíteni. Például a költészettel.

Takáts Fábián

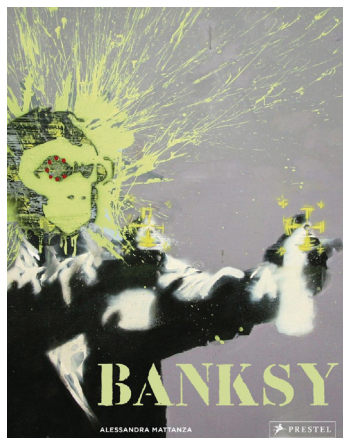
Ki Banksy?

A graffiti, akár tetszik, akár nem, művészeti ág. Legismertebb képviselője a brit Banksy, akiről a világon, így idehaza is sokan hallottak. 2020-ban a budapesti Tesla Loft adott helyet alkotásainak, 2024 májusában a szintén a fővárosban működő Komplex Kiállítóteremben nyílt kiállítása. Hogy láthatjuk-e hamarosan újra? Meglehet, hiszen

ittthon is nagy érdeklődés övezi. Ahhoz, hogy népszerűségének titkára választ kapjunk, minden rejtőzködése ellenére is valamelyest meg kell ismernünk őt. Nyomjuk hát le képzeletbeli időgépünk gombját, és térjünk vissza a 80-as évek végére, amikor Banksyt magával ragadta a graffiti világa.

Banksy munkásságának értékeléséhez nem árt tisztában lennünk a graffiti fogalmával. Olyan, jó esetben művészeti alkotás, amit falak, épületek vagy egyéb köztéri helyek felületeire írnak, festenek, firkálnak festékkel, krétával vagy egyéb anyagokkal. Egyesek számára krikshkraszokat (összevissza dülő, értelmezhetetlen írásjeleket), mázolmányokat, mások számára műalkotásokat jelentenek. A szórakoztató vagy provokatív üzeneteket hordozó graffitizést mindenesetre az emberek többsége nem nézi jó szemmel, mondván: ez vandalizmus, és amúgy sem, vagy csak csekély mértékben képviselnek művészeti értéket. A felületeket „díszítő” szövegek, jelek, képek felett a hatóság szeme sem siklik el, a háztulajdonosok pedig olykor nyomdafestéket nem tűrő szavak kíséretében távolítják el a tiltott „remekműveket”.

De ki dönti el, hogy egy falfírka műalkotás-e, avagy „szemét”? Banksy esetében szerencsére az előbbi, főleg, miután a művészeti körök is felfigyeltek tevékenységére. A jó munkához, pláne egy

karrier befutásához idő kell. Nem úgy Banksynek, aki kevesebb, mint egy évtized alatt alapozta meg hírnevét. 1992-től graffitizett, 2000-től már sikeresnek mondhatta magát. Ekkor fordult teljesen a stencilezés technikája felé. Az eljárásra való rátalálás „kalandosra” sikeredett. Miközben egy vasúti szerelvény alatt bujkált a rendőrség elől, felfedezte annak stenciles sorozatszámát. A képek reprodukálásához alkalmazott stencilezés felgyorsította a munkafolyamatot. Még 2000-et írunk, amikor barátjával és menedzserével, Steve Lazarides-szel papírok és vászonnyomatok sokszorosításába vágott bele. Műveinek debütálására a Los Angeles-i 33 1/3 galériában került sor 2002-ben. Majd sorra jöttek a kiállítások és az ezzel járó felhajtások, természetesen nélküle.

Titokzatos kiléte eleve foglalkoztatja az embereket és a bulvársajtót is. Banksy jelentőségét nem lehet vitatni, így munkásságáról szakmai tanulmányok, könyvek is íródtak, amelyek bemutatják legismertebb motívumait, részletesen elemzik ikonikus műveit és a Banksy-jelenséget. A GABO Kiadó gondozásában tavaly megjelent *Banksy* című kötet (szerzője Alessandra Mattanza) is ilyen. Már az első lapok elolvasása után érződik, hogy szerzői alapos ismeretekkel rendelkeznek a graffiti műfajának zsenijéről, akiről nem tudni, kicsoda. Így természetesen nem életrajzzal van dolgunk, a művész személyisége művein keresztül rajzolódik ki laikusok számára is közérthetően. Mattanza olvasmányosan ír patkányokról, majmokról és egyéb rendkívüli teremtményekről, politikai és társadalmi elkötelezettségről, szeretetről és békéről, reményről és álmokról, angyalokról és démonokról, művészetéről és improvizációról, végül egy fallal körülvett hotelről. A felsorolások egyben azoknak a fejezeteknek a címei is, melyekből lényegében a Banksy alkotásai mögött húzódó társadalmi, politikai üzenetek bontakoznak ki. A *Patkányok, majmok és egyéb rendkívüli teremtmények* címmel ellátott fejezetből az is kiderül, hogy stencillel ábrázolt „kreatúrái” közül a legreprezentáltabbak a patkányok, olyannyira gyakran jeleníti meg őket, hogy szimbólumává váltak. *„Kell, hogy legyen valamilyen különleges vonzalom Banksy és ezek közt az igen különleges*

állatok közt, amiért olyan sokszor vannak jelen a munkáiban” – véli az író, aki maga válaszol a kicsiny rágcslók sűrű megjelenítésének mértéke: *„Talán valamilyen tudatalatti szinten... Végére is a patkányok rossz bánásmódban részesülnek.”* Banksy „felkarolja” ezeket a nyugati világban negatívan (mocskosak, betegségeket hordoznak), az ázsiai kultúrákban azonban pozitívan (kreativitással, nagylelkűséggel, kapcsolják össze őket) megítélt állatokat. Banksy „olvasata” szerint a patkányok kíváncsiak, játékosak, ellenségekként és forradalmárokként vannak jelen, mindamelllett ironikus és gúnyos szelleműek, társadalomkritikai minőséget hordoznak. *„Együtt szeretnek, álmodnak, dolgoznak – vagy nagyon gyakran megsemmisítenek valamit”* – foglalja össze róluk gondolatait az író.

Aztán ott vannak a csimpánzok, majmok, gorillák, amelyek szintén lenyűgözik Banksyt. Egyes portréin fülbevalókkal, gyöngysorral, koronával jelennek meg, másutt golyóálló mellény védelmezi őket valami fenyegetettség ellen. Banksy állatairól elmondható, hogy a tiltakozás magasabb formáját képviselve parafrázeálják azt a nyers valóságot, amiben élünk – derül ki a szövegből.

Az alakos kompozícióiról azt olvashatjuk, hogy azokon „sötét, politikai jelleg keveredik a szatíra ötletességével...” Az írás erőssége, hogy széles kitekintéssel elemzi Banksy filozófiai, társadalmi, politikai üzeneteit, gyakran az alkotó saját megnyilatkozásainak idézésével, így hitelesen. A szerző a művek értelmezésére, gondolati háttérének feltárására törekszik, nem műelemzésre.

Alessandra Mattanza könyvének erénye a számos példa felhozatala és a gazdagon illusztrált képanyag. A képek megértésében lábjegyzetek segítenek, hol kevesebb, hol több információval. A könyv előszavának, illetve a képaláírásoknak John Brandler, az utcai művészet kiemelkedően elismert szaktekintélye a szerzője. A különböző televíziós csatornákon is felbukkanó Brandler 2003 óta foglalkozik Banksyvel.

Az évekig New Yorkban, San Franciscóban és Los Angelesben élt Alessandra Mattanza író, forgatókönyvíró és fotós is.

Regényeket, forgatókönyveket, útikönyveket jegyez, és dolgozik olyan magazinoknak, mint az *Elle*, a *Forbes*, vagy a *Vanity Fair*. Banksyról korábban is írt a szintén a GABO Kiadónál 2018-ban megjelent *Street Art – Híres művészek beszélnek vízióikról* egyik fejezetében.

A helyenként sajnos nehezen értelmezhető szöveg Szabó István Zoltán (Steve) fordítása.

Az előlap szürkés színe a falat idézi, a graffitiző majom, illetve a hátoldalon félénken álló patkány is jól tükrözi Banksy szellemiségét: nem „szépet” akart alkotni. A borító „csúnyasága” ellenére egy tipográfiailag szépen szerkesztett, kiválóan tördelt kiadványt tarthatunk a kezünkben, amely mélyebb megértés kínál, mint az ez idáig íródott Banksy-kötetek.

Bak Rita

A remete és az irodalmi élet

Novák Valentin legújabb kötete laza láncot alkotó novellák füzére. Többek között Nicsak Bálintot kelti életre a szerző műve. Novák önmagára reflektál a névvel, hiszen a Valentin név a Bálint megfelelője. És igen, Nicsak a szerző vezetékneve. A névválasztás kifejezheti a szerzőnek a magyar irodalmi életben tapasztaltak fölött érzett döbbenetét is.

A kötet műfaji meghatározása látszatregény. Mintha-regény.

A könyv hátlapján olvashatjuk a szerző rövid reflexióját: „Sokáig tart, míg az eltűlzott önérzet helyét átveszi egy bölcsebb világfelfogás. Persze egy művész sosem fékezheti meg az egóját teljesen, de törekednie kell rá. A világ és a közte feszülő diszszonanciát, mely irigységbe csap át sokszor, új utak keresésével lehet csökkenteni.”

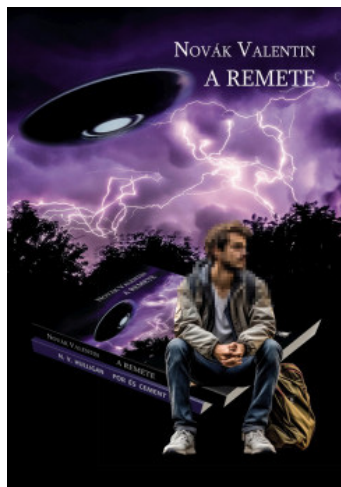
Útkeresés, csalódás, frusztráció, düh jellemzi a hol hosszabb, hol rövidebb elbeszélések hangvételét.

Miért is *A remete* a kötet címe?

A szerző megcsömörlik az irodalmi élettől. Úgy dönt: visszavonul, remete lesz, elvágja magát a civilizációtól és egyben undorra legfőbb tárgyától is.

Már az első történetben nyilvánvalóvá válik, hogy a sarkos vélemény vagy egyáltalán bármilyen vélemény kinyilvánítása komoly retorziókkal járhat ebben a közegben, valamint, hogy a jelíges irodalmi pályázatok lebonyolításával is sok probléma akad.

Az írónak több alteregójával találkozunk: például Nicsak Bálint, N. V. Hulligan krimiíró, aki *Hármas gyilkosság az Alföld*

Szállóban címmel is publikál egy krimi. Az ő könyvkiadással kapcsolatos megpróbáltatásait is átélhetjük.

A krimiírás titka: „(...) *van egy recept, amely felülírja a megfogalmazás minőségét. Persze az adott, hogy legyen krimi. Legyen olyan magyar krimi, mint egy skandináv krimi, de jobban veszik, ha van benne helyi íz, és a helyi ízt is jobban eszik, ha van hozzá krimi. Legyen benne egy extrém felügyelő, és számos extrém helyzet. A felügyelő legyen magányos farkas, aki meg nem értett, de dörzsölt, akár nyugdíj előtt álló, vagy balhész. Tehető bele romantikus szál, ami meglágyítja az egyébként EQ mínuszban szenvedő inspektor szívét.*”

A sikeres író ismérvei egyébként: ötödik-tizedik kiadás, jó kritikák, tévéműsor, megfilmesítések. A fent idézettekén kívül több jó tanácsot is ad szerzőnk: miképpen írhatunk sikeres műveket. Ezzel együtt az elbeszélések jellemző nyelvezete a szleng és trágárság: „*Ha szétpüfölné egymást ez a valag felfuvalkodott pulyka, lenne hely a placcon.*”

Fontos még a bulikon való megjelenés is: ha az alkotó nem vesz részt rajtuk, kikophat a köztudatból, közutálat tárgyává válhat, vagy azt hihetik, lenézi a többi alkotót. A lelkesedés elvárt ezeken az eseményeken, íme, néhány praktikus tanács: „(...) *ismerkedni, együtt bulizni, ha kell, szexpartira menni velük, ha kell, együtt szívni, vagy csókozni. Elmenni a rendezvényeikre. Hideg fejjel közelíteni hozzájuk. Mindent megtudva, de semmit sem kiadva. Csapódni a legbefolyásosabbakhoz, közben kikémlelni, mit tartanak jónak, s azt csinálni, amíg nem jön egy újabb divat, de mivel azt ők befolyásolják, ha velük vagyok, a legjobb helyen vagyok...*”

Az irodalmi élet szereplőiről s a köztük való lavírozásról olvasunk az *Unalom és elhatározás* című rövid elbeszélésben is: „(...) *megfelelési kényszerben élem a napjaim, rángógörcs és szájhabzás kísért. Ezt a képmutatást. Ezt az örök méricskélést, hogy kinek mije van, hogy ki mire vitte, ki mit gondolhat rólam, hogy itt így, ott úgy kell viselkedni. Ezt a civilizációs maszlagot. Hogy nem mondhatom már senki pofájába, hogy kókler, hogy szar, hogy törtető tehetségtelen, mert most már vagyok valaki, és ha abból még befolyásosabb valaki lesz, akit lekóklerezek, leszarozok, mert*

az ilyen alakokból lesznek a még befolyásosabb kóklerek és szakemberek, akkor nekem annyi.”

A szakmai körökben szövődő „szerelmi” érdekapcsolatokról is szó esik. Találkozunk az elvont gondolkodás maszkját viselő, karrierista „művésznőkkel”, akik ügyesen helyezkednek, elismert potentátokat hódítanak meg, mindenkit ugródeszkának használnak, és csakugyan hullanak az ölükbe a díjak.

A kötet talán legnagyobb ívű ábrázolása *Az Isten Tokajban* című elbeszélés (*Intim-betét* alcímmel), melyben a Tokaji Írótabor jellemzésére vállalkozik a szerző. Fátyolos szemű, szerelmes borisszák, csodanedűk, írópalánták, zsengecskék, irodalmi dívák, jelentőségteljes, ám modortalan „nagyemberek”, és a sajtó képviselői töltik meg a borsodi kisvárost.

Aki járt már Tokajban, fölismerheti a sarkítva láttatott részleteket, az egyes kiadók felvonulását, az ebédekért folytatott harcot, a pincézéseket. Keserű humor, szanaszét guruló üvegek, nikotinfelhős kinyilatkoztatások, abszurd beszélgetések:

„– Érzem, ön igen jelentős.

– Mondhatni...

– Hogy van Istennel?

– Bennem lakik.”

Majd az emelkedettség pandantja: *„Az egyik a nád felé megy vizelni, a másik megtámaszkodik egy fánál, azt hiszem, hány, és lemarad, kettő jobbra fordult és egy fürdőruhás nő után indul, egy másik meg letelepedett fehér nadrágjában a fűre és vörösbort bont.”*

Az átéltségből kinövő fikciók, olykor sci-fi paródiának is beillő szövegek koherens egészset alkotó szövetébe élkelődnek a remete életének epizódjai. Itt a vadászó-gyűjtögető életmódról, lopási technikákról és a periférián élés más praktikáiról olvashatunk.

A sokféle témát és sok apró epizódot a szövegvilág izgalmasága, s az elbeszélésmód hitelessége köti össze Novák Valentin könyvében.

Vasi Szabó János

Egy korai migrációs katasztrófa-regény

- Christopher Priest:
Fugue for a Darkening Island

Christopher Priest a hatvanas évek angolszász new wave mozgalmának második hullámához tartozó író. Hazánkban kevésbé ismert szerző, néhány novellája és két könyve – a GFK sorozatában megjelent szürrealisztikus *Kifordított világ*, és a későbbi, filmadaptáció alapjául szolgáló *Tökéletes trükk* – olvasható magyarul. A dolgozatom témáját adó *Fugue for a Darkening Island* az egyik legkorábbi alkotása (1972). A brit birodalom maradványaiból akkor is érkeztek bevándorlók, leginkább Ázsiából. Számuk viszont nem ugrásszerűen, hanem folyamatosan, de „kezelhető” mértékben

emelkedett, így az időtájt még nem kellett a nyugati polgárnak, olvasónak szembesülni az elmúlt évtizedben – különösen a 2015-ös évben – tapasztalt erőteljes/erőszakos növekedéssel.

Priest regénye megelőlegezi az ezredforduló utáni migránsáradatot. Könyvében a katasztrófa okát az akkoriban felszabadult fekete-afrikai országokban hatalomra került diktátorok véres háborújára vezeti vissza, ami – némi meglepetésre – korlátozott atomháborúba torkolt, a kontinens nagy részén lehetetlenné

téve az életet. Milliók menekültek el a sugárzással terhelt földről, a túlélők, az éhező, kétségbeesett afrikai emberek tömege indult Észak irányába, egy nagy csoportjuk épp az Egyesült Királyság felé. Viszonylag rövid idő alatt sok száz hajó köt ki a brit partokon, a spanyol Armada – ha eléri a szigetet a középkor végén – se lehetett volna félelmetesebb látvány, a zsúfoltság miatt néhány hajó a Temzén egész Londonig feljut.

„Rémülten, mégis lenyűgözve figyeltük őket. Férfiak, nők és gyermekek voltak. A legtöbbjükön látszott a hosszú éhezés. Csontváz karok és lábak, kiszáradt gyomor, koponyaszerű fejből bámuló nagy szemek; lapos, papírvékony mellek a nőknön, vádló arcukat a partra szegezték. Többségük majdnem meztelen volt. Sok gyermek nem tudott járni. Azokat, akiket senki sem segített, a hajón hagyták. A hajó oldalán lévő fémajtót kinyitották belülről és az alsó fedélzetekről az afrikaiak kijöttek a mólóra. Néhányan összeestek a betonon. De a többségük ahogy a szárazföldre lépett, a rakpart épületei felé sietett, és gyorsan eltűnt.”

Az angol kormány eleinte képtelen megállítani őket, nem tudnak határozott lépéseket tenni a migránsok partra szállásának megakadályozása érdekében. Ahogy az afrikaiak kiszállnak a sokszor lélekvesztő minőségű vízi járművekből, gyorsan eltűnnek a városokban. Priest itt is látnoki módon ír: ez történik ma Spanyolország, Olaszország, Görögország déltengeri határán. Priest regényében a partra szállások mindaddig folytatódnak, amíg a szigetre végül kétmillió menekült érkezik. Egy „jobboldali” kormány – amelyet azóta a könyv liberális bírálói, azaz szinte mindenki, fasisztának aposztrofál, pedig Priest nem fasiszta, hanem az ultra-konzervatív Enoch Powell elvei alapján cselekvőnek írta le – határozott intézkedéseket tesz a brit állampolgárok védelme érdekében, amelynek célja a migránsok visszatartása és végül kiutasítása.

Afrimnek hívja a szerző azokat az „újangolokat”, akik a kemény kormányzati intézkedésekre válaszul milíciákba szerveződnek,

sőt, idővel megindítják az angol városok elleni támadásokat. Az ország polgárháborúba süllyed: egyrészt vannak nacionalisták, akik a kormányt támogatják; másrészt vannak olyan fegyveres erők, akik valami homályos politikai szecesszió mentén a hagyományos intézmények elhagyását, a bevándorlók által hozott „ellenkultúra” elismerését akarják elérni, és a diszkontinuitás elvén teljes állampolgárságot biztosítanak a migránsoknak.

Ez csak az egyik szála a könyvnek. A *Fugue for Darkening Island* magán viseli a new wave kísérletező kedvét, hajlamát a kicsit széteső szerkezethez. A zenei fúgához hasonlóan három cselekményszálból tevődik össze: a főszereplő fiatalkori életének epizódjai összefonódnak az elbeszélésben azzal a résszel, ahol elmagyarázza, hogy a politikai helyzet miként jutott az összeomlás határára, egy harmadik szál pedig a főszereplőt, Alan Whitmant az anarchiába hullott Anglián keresztül követi, amikor megpróbálja megtalálni a feleségét és a lányát. Utóbbit tekinthetjük a Priest-i fúga főszólamának.

Whitman egyetemi oktató, az angol középosztály jellegzetes figurája, bár kicsit belezavar a képbe az ifjúkori szál, ahol a szexualitás felfedezésének élményeit elég szabadosan, a korszellem lazaságához hűen adja elő Priest. Ez a családalapítás után megváltozik, a jómódú liberális polgár később elidegenedik Isobeltől, a feleségtől, saját önző vágyait éli ki, és gyermekének, Sallynek is csak marginális szerep jut a férfi életében. Magánéletében s munkájában is kerüli a kényes, konfrontálódó élethelyzeteket (ezért nem tud döntést hozni a válásról sem, pedig rendszeresen csalja frigiddé vált asszonyát). Munkájában igyekszik megfelelni a brit demokrata mentalitásnak, eleinte a bevándorlókat támogató, azok jogaiért küzdő csoporthoz csatlakozik, nem tetszenek neki a kormány egyre „rasszistább” intézkedései, de valójában nem tesz semmit és rögtön elhagyja a társaságot, amint a kormány elkezd szankcionálni a másként gondolkodókat.

Priest Alan Whitman figurájában nem a manapság erőltetett „tántoríthatatlan antifa” képét rajzolja meg; ahogy a történet-szálak összesodródnak, Whitman egyre inkább megbízhatatlan

narrátorrá válik. Befelé fordulását a válság felerősíti, egyértelművé válik, hogy a külső eseményekkel kapcsolatos perspektívája beszűkült, egyre inkább elveszíti a döntésképeségét, viselkedése egyre kevésbé racionális. Priest száraz, néhol ironikus stílusban mutatja be, amint a főszereplő valóságérzéke eltorzul. A regény kronológiája szerint korábban még arról értekeznek: Whitman meg van győződve, hogy a jobboldali kormány kvázi népiértéstartó rendezett a bevándorlók között. Ám amikor a könyv fináléjában rájön, hogy az afrikai katonák meggyilkolták a feleségét és lányát, mert nem voltak hajlandók a bordélyházban „dolgozni”, teljes lesz a pálfordulása. Megöl egy migráns fiút, majd vidékre megy, hogy bosszút álljon az afrimeken.

A *Fugue...* nem egy vaskos regény, a fiatal író az apokaliptikus szálban igyekezett a John Wyndham, John Christopher és J. G. Ballard által kitaposott ösvényt követni. Meglepő élesen rajzolja meg az erőszak és a kilátástalanság képeit. A pszichologizáló részek a sci-fi angolszász vonalát akkoriban uraló stílus szerint íródtak, a bizonytalan főszereplő döntésképtelenné válása, a történet során önmarcangolásba forduló belső vívódása viszont nem a legsikerültebb része a könyvnek. Ugyan Priest többször jelzi a kritikáját a „rasszista” kormány intézkedéseivel szemben, túlságosan kényes területre merészkedett a mai mainstream ítések szemében, ezért majd negyven év múlva, 2011-ben átírta a *Fugue...*-t. Az új változatban igyekszik tompítani a „hangerőt”.

Napjaink bevándorlási hulláma (amikor az éghajlatváltozás, a háborúk és általában a jobb élet utáni sóvárgás emberek millióit indítja útnak, hogy akár erőszakos határtöréssel is bejussanak az „ígéret földjére”), megérdemli azt, hogy ne csak egyoldalúan didaktikus művek útján, kötelezően rózsaszínben lássuk, hanem azt a sötétebb lehetőséget is számításba vegyük, amit a kultúrák konfrontálódása okozhat, ha a világ szerencsésebb – gazdagabb – részén elfogy a pénz, kevesebb lesz az élelem, s a nyugati „bezzeg-polgár” kiesik a megszokott, kellemes komfortzónájából. Ennek a témának egy figyelmet érdemlő változata Christopher Priest korai regénye, minden hibájával együtt.

Arany Zsuzsanna

Újragondolt fejezetek
a Kosztolányi-életrajzból 3.¹

„Herkulesi alakomat körülrajongja
a bohémevilág”

A századfordulón a kávéház komoly (kulturális) közéleti fórumnak számított. Nemzedékek nőttek fel a kávéházakban, melyek látogatása a fiatalok felnőtté válási folyamatának is része lett. Kosztolányi Dezső nem pusztán a fővárosba érkezésének első éveiben, hanem egész életén át (bár idővel egyre ritkábban) látogatta a kávéházakat.

Budapest az európai nagyvárosok közül e téren is elsősorban Bécsset követte. 1895-ben már 663 önálló kávéház és kávémérés működött a magyar fővárosban,² de a vendéglátóhelyek száma folyamatosan változott: a 20. század első időszakában évente közel 300-600 új kávéház és kávémérés nyílt, melyek 60-80 százalékát csakhamar be is zárták.³ A tulajdonosok az újonnan kialakult társadalmi funkciókhoz igazodva főként az infrastrukturális központokban – többek között nyomdák és kiadóvállalatok közelében – nyitották meg üzleteiket. Az ingatlanok földszintjén működő kávéházak fényűző enteriőrjei az arisztokrata szalonokat

¹ Sorozatunk a 2017-ben megjelent *Kosztolányi Dezső élete* (Budapest, Osiris Kiadó) című nagymonográfia részben újragondolt és átszerkesztett, részben pedig rövidített fejezeteit adja közre. A teljes tudományos apparátust lásd a kötetben; az idézetek helyesírását ezúttal modernizáltuk (a címejét nem), az archaikus írásmódot azonban meghagytuk.

² *A Pallas nagy lexikona. X. köt. Budapest, 1895, Pallas, 288.*

³ Lásd bővebben Pásztor Mihály: *Cifra nyomorúság. Budapest, [1909,] A Nap Ujságvállalat, 71.*

és a nagypolgári úriszobákat mintázták: az aranyozott felületek, a festett gipszstukkó mennyezet, a rézcsillárok, a műmárvány burkolat, a márványmasztalok, az óriási tűkrök és a tonettszékek a kávéházi miliő jelképeivé váltak.

Az újságírók és írók a kávéházakban nemcsak beszélgettek, barátkoztak, üzleteltek, írtak és szerkesztettek, hanem olvastak is, miután a napisajton túl a hazai és külföldi folyóiratok, valamint sok kézikönyv és hasznos kalauz egyaránt hozzáférhetőek voltak. Kosztolányi például több olyan tárcát vagy esszét közölt, melyben idegen nyelvű cikkekre hivatkozott. Tájékozottságát nem pusztán az otthonába rendelt lapok tanulmányozásának köszönhette, hanem a kávéházi kínálatnak is, különösen fiatal éveiben, amikor nem sokra futotta keresményéből. Noha az 1900-as évek elejére a lapok már országos terjesztésűek voltak, még mindig alacsony volt a példányszámuk, és előfizetői rendszer működött. *A Hét* című folyóiratnak például Budapest közel négyszáz kávéháza volt előfizetője, ami elegendőnek bizonyult a kiadvány fönntartásához.⁴ Ezzel egyidejűleg azonban – Buzinkay Géza sajtótörténeti kutatásai alapján – „a magyar lapkiadók némelyike már arról panaszkodott, hogy előfizetőinek száma azért olyan csekély, mert a kávéházak a lapok járatásával vonzzák magukhoz a közönséget, mely a sajtót ott olvassa el ahelyett, hogy egyenként előfizetne rá.”⁵

A kollektív emlékezetben rögzült legendák alapján a kávéházakat elsősorban írók, újságírók, szerkesztők és kiadók látogatták, holott a törzsvendégek legszélesebb bázisát a polgári középosztály adta. Kosztolányi fiatalsága idején nők és férfiak egyaránt betértek a kávéházba, bár eleinte azokat a hölgyeket, akik önállóan is beültek (főként a kései órákban), elsősorban prostituáltaknak tekintették, de legalábbis büfédámáknak, táncosnőknak, „macskazenekarok” tagjainak vagy kasszírnőknek kellett lenniük. „Mint három, mindenütt jelenlévő testvér, a kávé,

⁴ Lásd Sárossi Bogáta: *A Centrál kávéház tükörcserepei. Budapesti Negyed, 1996. nyár-ősz, 142.*

⁵ Buzinkay Géza: *Mit olvastak egy bécsi kávéházban 1913-ban? Somogy megye múltjából, 1992., 327.*

a fény és a sajtó nemcsak a városok képét változtatta meg, hanem az együttlét új formáit, a társadalom új kvalitását teremtette meg.”⁶ Noha az asztaloknál szabadon lehetett eszmét cserélni, a világháborús időszakról kezdve már megjelentek az egymást váltó rezsimek kémei és a följelentői is. A kávéházak látogatásával együtt járó bohém életvitelt és szabadgondolkodást ugyanakkor a korszak társadalmának nem minden rétege tolerálta: ami a nyugatosok számára norma volt, a hivatalos közízlés előtt elítélendő magatartásnak számított.

Balszélfogó és Thália Társaság

Kosztolányi egyik első törzshelye a József körút 45. szám alatti Baross kávéház volt, ahol a Balszélfogó asztaltársaság tagjai között foglalt helyet. A törzsasztal 1906-ban alakult, eredetileg a Kecskeméti utcai Báthory kávéházban, s a *Magyar Szemle* című hetilap újságíróiból tevődött össze. Kosztolányi a hetilap működésének utolsó éveiben (1905–1906) közölte itt főként azon verseit, amelyeket később a *Négy fal között*ben szerepeltetett, de kritikái, műfordításai ugyancsak megjelentek a kiadványban. A költő mellett az első törzsasztal tagja volt a szemlét névleg vezető Szemere György, a szerkesztő Hevesi Sándor, valamint a főmunkatárs Fülep Lajos, Cholnoky Viktor, Márkus László, Kürthy György és Csáth Géza. 1906 októberében – amikor megszűnt a *Magyar Szemle* és a kávéház is bezárt – a Barossba tették át székhelyüket, ahol Márkus „kedvéért és kezdeményezésére telepedett az asztaltársaság a kávéháznak egyetlen olyan kerek, nagy asztalához, amely ott állt közvetlenül a bejárat mellett, a szélfogó védelmében”.⁷

Kosztolányi eleinte kisebb kávémerésekre járt és józsefvárosi kurtakocsmákban ebédel, a törzsasztalhoz való csatlakozással

⁶ Droste, Wilhelm: Kávéház az Osztrák–Magyar Monarchiában. *Budapesti Negyed*, 1996. nyár–ősz, 13.

⁷ Bálint Lajos: Két asztaltársaság. Balszélfogó. In uő: *Ecset és véső*. Budapest, 1973, Szépirodalmi, 19.

azonban komoly lépéselőnyhöz jutott. Az idővel negyvenötven főnyire bővült társaság tagjai között a korszak ismert művészeit és fiatal pályakezdőit találjuk, akik egymást váltották a nap különböző óráiban. Kosztolányi már kora délután bejelentkezett, s Bálint Lajos visszaemlékezése alapján „egyedül ült ott, s írta cikkeit és verseit, amíg egy új jövevény nem érkezett”.⁸ Az író feleségétől azt is tudjuk, hogy a „Baross-kávéház asztalánál Pethes Imre férkőzik közel [...] szívéhez és Cholnoky Viktor, de örömmel tanul Hevesi Sándor, Márkus László s a különöc Rozsnyai Kálmán szavaiból is”.⁹ Rajtuk kívül a Balszélfogóhoz tartozott Móricz Zsigmond, Babits Mihály, Bálint Lajos, Bánóczi László, Karinthy Frigyes és Pethő Sándor,¹⁰ a képzőművészek közül Gara Arnold, Kernstok Károly, Gulácsy Lajos, Márffy Ödön és Rippl-Rónai József, a zenészek közül pedig Kerpely Jenő csellóművész.

Szintén a Balszélfogó törzsasztalánál találjuk a Thália Társaság egyik alapítóját, Hevesi Sándort is. A színházi egyesület létrehozásának ötlete Lukács Györgynek jutott eszébe, aki Benedek Marcell-lal közösen kereste meg Bánóczi Lászlót és annak korábbi irodalomtanárát. Hevesi ezekben az években a Nemzeti Színház rendezőjeként, az 1907/1908-as évadban pedig a Népszínház-Vígopera főrendezőjeként tevékenykedett. Az 1904 és 1908 között működő Thália Társaság az európai szabad színházak (főleg a berlini Freie Bühne) mintájára jött létre, modern kísérleti színpadként, melynek gárdáját frissdiplomás színészekből és műkedvelőkből állították össze. Az első bemutatót 1904. november 25-én tartották, a Fővárosi Lövölde dísztermében, a Rottenbiller utca 37. szám alatt. Kosztolányi Dezső így emlékezett vissza indulásukra: „a Thália vagy két évtizeddel ezelőtt ebben a katakombában indult, áhitatos nézők előtt, kik hittek az irodalomban és színjátszásban. Kis komédiákat

⁸ Bálint: Két asztaltársaság... I. m. 22.

⁹ Kosztolányi Dezsőné: *Kosztolányi Dezső. Budapest, 1938, Révai, 163. [A továbbiakban: Kosztolányiné.]*

¹⁰ Kárpáti Aurél: Emlékezés a „balszélfogóra”. *Magyar Nemzet, 1961. márc. 5., 8.*

játszottak este, szivarozó, borozó vendégeknek, nappal pedig nagy tragédiákat, sápadt, boldog fiataloknak.”¹¹

A Thália Társaság tagjai többek között a Balszélfogónál alakították ki azt az új felfogást, amely Kosztolányi színikritikusi tevékenységét is befolyásolta. Hevesi valóságos szabadegyetemet tartott, s a törzsasztalnál fogalmazta meg a színházművészet reformjával kapcsolatos gondolatait is. Az újonnan megjelenő kritikai hangnem ugyancsak a Balszélfogó asztaltársaságtól eredt: a jelenlévők itt hallhatták először Lukács György *Esztétikai kultúra* című tanulmányának részleteit. Az új kritikai hang egyébként Márkus László, Kárpáti Aurél és Halasi Andor munkásságában is megjelent, akik reformtörekvéseik számára elindították *Kritika* című folyóiratukat.

Az új színházi egyesület új közönségréteggel is számolt, így aztán együttműködtek a munkásság szervezeteivel, sőt külön munkáseelőadásokat szerveztek. Kosztolányi egyetértett a színházi forradalom törekvéseivel, s ennek a véleményének majd a Tanácsköztársaság időszakában is hangot ad. *Thália* című cikkében – nem sokkal a társulat megszűnése előtt – az alábbiakat vallotta: „Találkozót adunk itt egymásnak, akik egy kis merést, fiatal vihart és puskaporszagot akarunk szívni tüdönkbe, mert – bármit beszélnek – eddig igazi forradalmi színpadunk nincsen s ha a színjátszás terén az új igazság »arrivé« lett, a repertoárokban még mindig az irodalom-ellenes megalkuvás kísért. Örültünk tehát, mikor feltámadt a Thália. Nem bánt az sem, hogy egy darabig a maga életéért nemcsak a vénekkel, hanem a hatóságokkal, a tűzoltókkal is verekednie kell s a színpadon csak akkor kerülhet próbára Ibsen, ha a kabaret-énekes a maga számát lekukorékolta.”¹² A fiatal színikritikus gyakran látogatta a Thália Társaság bemutatóit és főpróbáit, melyekről rendre tudósított is, elsősorban a *Budapesti Napló* hasábjain.

A Thália Társaság művészei mellett a Nemzeti Színház színészei is megjelentek a Baross kávéház törzsasztalánál, köztük

¹¹ Kosztolányi Dezső: Forgács Rózsi. *Nyugat*, 1923. nov. 16., 529.

¹² L–i. [Kosztolányi Dezső]: Thália. *A Hét*, 1908. okt. 25., 694.

például Pethes Imre, Ódry Árpád és Somlay Artúr, aki épp a Tháliából került a Magyar Színházba, majd a Nemzetibe. Halasi Andor visszaemlékezése szerint Kosztolányi egyszer tanúja volt Hevesi és Ódry vitájának. A rendező azon „mérgeskedett, hogy a színészek nem fordítanak elég gondot a pontos szövegmondásra”, mire Ódry közbevágott: „fogadjunk, hogy még ön sem fogja észrevenni, ha egy cselekménytelen monológ-részben meghamisítom a szöveget”. Kosztolányi látta Ódry legközelebbi fellépését – a művész Ádámot játszotta *Az ember tragédiájában* – s nem hitt a fülének, amikor a főhős a női nemről ábrándozott, s azt kellett volna mondania, hogy „Ó, nő, mily szűk, mily gyarló látköröd, S a büszke férfit épp ez vonzza hozzád”, ezt hallotta helyette: „Ó, nő, mily szűk, mily gyarló lábközöd, S a büszke férfit épp ez vonzza hozzád”. „Körülnéztem a nézőtéren. Senki sem vett észre semmit” – tette hozzá az író, miután megosztotta élményét Halasiékkal.¹³

Noha a Thália és a Nemzeti művészei közös asztalnál ültek a Barossban, a két intézmény koncepciója élesen eltért egymástól. Bár utóbbi színjátszóstílusát jellemezte leginkább a konvencionális gesztusrendszer, ötletszerűen ugyan, de ott is előadtak modern darabokat. Elsősorban ezek az előadások – illetve Hevesi működése – vonzották Kosztolányit a Nemzeti Színházba, aki a Thália látogatásával egy időben a Nemzetiben bemutatott darabokról is közölt kritikákat.

Démoni mulatságok

A törzsasztaloknál nemcsak szakmai kapcsolatok, de szoros barátságok is kötöttek. Bár a természettudományi szakokra iratkozó Karinthy Frigyes a Négyesy-szemináriumokon is megfordult, nincs róla adat, hogy Kosztolányival az egyetemen találkoztak volna. Egyik közös ismerősük mutatta be őket egymásnak, amikor a New York kávéház előtt ácsorogtak. Karinthy

¹³ Halasi Andor: Évek Kosztolányival. *Látóhatár*, 1969. jan.–febr., 180.

„magas, bohémesen hanyag, de dzsentrisen büszketartású úrra” emlékezett, akinek épp kezét akart nyújtani, amikor a szél elvitte szalmakalapját, s kénytelen volt utánarohanni. „Délben a korzón megint összekerültünk, ott aztán már beszélgettünk, együtt mentünk ebédelni és a végén vita indult meg, hogy ki fizesse ki mindakét ebédet, mindketten fizetni akartunk egymásért” – idézte föl az első találkozást Karinthy a *Színházi Élet* körkérdésére válaszolva.¹⁴ Egy héttel később Kosztolányi is vallott megismerkedésükről, aki már korábban olvasta barátja néhány szatíráját, így neve nem volt idegen számára: „Szalmakalapot hordott, forró nyárban bolyhos posztó kabátot az idő viszontagságai ellen, és vasbotot, mellyel csak a levegőn követett el atrocitásokat. [...] Ebéd végeztével csakugyan hosszasan és udvariasan vitatkoztunk, hogy ki fizesse ki a két ebédet, de én határozottan emlékszem, hogy fényes dialektikámmal, ragyogó okfejtéssel végül sikerült meggyőznöm, hogy mégis nekem illik teljesíteni ezt a rendkívül kellemes és megtisztelő kötelességet.”¹⁵

A New York kávéházat szép számmal látogatták bankárok, grófok és gyárigazgatók, mégis az írókról, művészekről és a szerkesztőségi asztalokról szóló legendák tették igazán híressé a nevét. Az induló Kosztolányi Karinthyval együtt a karzat nagyhangú társaságában, a „vadak” között tűnt föl. Ezek a fiatal emberek folyton tréfálkoztak, vitatkoztak, üldögéltek a galérián, írták verseiket és cikkeiket, miközben igyekeztek közel kerülni a *Nyugat* folyóiratot szerkesztő Osváthoz. Egész napjukat a kávéházban töltötték, Kosztolányi elsősorban Karinthyval és Somlyó Zoltánnal ült közös asztalnál. A hosszas együttlét során Karinthy gyakran rögtönzött irodalmi torzképeket, melyek egy részét később *Így írtok ti* című kötetében szerepeltette. Mindezt Kosztolányi is földidézte később, barátjáról írt egyik szövegében: „A »Nyugat« indulásakor a New-York barokk-erkélyén órák

¹⁴ Karinthy Frigyes: Az első találkozás. *Színházi Élet*, 1925. máj. 24–30., 17.

¹⁵ [Szerző nélkül]: Ők hogyan emlékeznek Karinthyra? *Színházi Élet*, 1925. máj. 31. – jún. 6., 8.

hosszat mulattatott bennünket és önmagát. Megannyi tréfája veszett el így. [...] Főképp azt a rögtönzést sajnálom, melyet Füst Milán szabadverseiről remekelt.”¹⁶ Tersánszky Józsi Jenő pedig arról is tudósít, hogy a „vadak” egy-egy vita elfajulásakor csak ennyit jegyeztek meg beszélgetőpartnerükről: „Kérlek, hagyd rá, úgylis gyógykezelné fogják!”¹⁷

A New York kávéháztól mindössze egy háztömbnyire, a Dohány utca 76. szám alatt székel az Írók és Újságírók Otthon Köre. A szervezetet kapcsolatok ápolására, a szakma képviselőinek szellemi és anyagi érdekeinek támogatására hozták létre 1891-ben, Solder Hugó kezdeményezésére, Rákosi Jenő elnökletével. Rendszeresen megfordult itt például Bródy Sándor, Kálmán Jenő, az író, műfordító és kritikus Kállay Miklós, Kárpáti Aurél, Kellér Andor, Krúdy Gyula, Nagy Endre, Mohácsi Jenő, Molnár Ferenc, Schöpflin Aladár, Somlyó Zoltán, Surányi Miklós és Szomaházy István. „Az Otthon különben akkor élte virágkorát, amikor a lakásmizéria és a fűtőanyaghiány a legnagyobb mértékben tombolt Budapesten. Ekkor csakugyan otthonává vált igen sok írónak, aki egész nappalát, de főleg egész éjszakáját ott töltötte. Természetesen ott is aludt. Az Otthon volt a bejelentetlen lakása, amelyhez nem kellett lakásigazolvány” – tudósított a *Literatura* 1926-ban.¹⁸

Az Otthon főként nagy kártyacsatáiról volt híres, Budapest ugyanis nemcsak a kávéházak, hanem a kártyások fellelvára is volt ebben az időszakban. Az erkölcsbírák szigorúan fölléptek ellenük, 1918-ban a kártyabarlangokra már vigalmi adót róttak ki. Az esetről az érintettek közül Kosztolányi is tudósított, kifogásolván, hogy épp a világháborús nélkülözés idején született meg a rendelkezés: „Boldog isten, sérelem esett a kártya erkölcsén, melyet ez a város minden erkölcs fölé helyezve, tiszteletben tart. [...] Takarékpénztárba a béke idején se rakosgatták a

¹⁶ Kosztolányi Dezső: Karinthy torzító művészete. *Nyugat*, 1933. febr. 1., 195.

¹⁷ Tersánszky Józsi Jenő: Karinthy Frigyes. In uő: *Nagy árnyakról bizalmasan. Budapest, 1964, Magvető, 266.*

¹⁸ Clío: Írók a clubszőlőjében. Milyen az élet az Otthonban és a Fészekben. *Literatura*, 1926. jún., 16.

budapestiek kis tőkécskéküket, nem futottak a bankba, hanem a baccarat-klubbok bankjaiba tették, mit az arcuk verejtékével kerestek, minden kamat igénye nélkül. [...] mindenekelőtt meg kellene szüntetni a bajnak az okát, a drágaságot, mely a polgári munkát és a csüggedetlen serénységet szinte értéktelenné teszi.”¹⁹ Sokan békeidőben is keresetkiegészítésként tekintettek a kártya mesterségére, Tarján Vilmos pedig köztudottan kártyanyereményének köszönhetően vált a New York kávéház társtulajdonosává.

Az Otthonegyik legkedveltebb játéka a francia eredetű fáraó volt (Kelet-Európában nasi-vasi), de nagy népszerűségnek örvendett a quindici és a chemin de fer is, melyek közül utóbbi a baccarat változata volt. Kosztolányi leginkább ezt a hazardjátékot űzte, ahol a nyeremény a vakszerencsén múlt. Amint arról a *Literatura* beszámolt, egyik este, amikor már mindent elveszített, föltette az utolsó lapra a tehetségét is: „Pechje volt, az is elveszett. Kábultan bandukolt le a lépcsőn a ruhatárba, ahol a ruhatáros így fogadta: / – Jó reggelt, tüstént hozom a felöltőt, Pakots úr!”²⁰ Az anekdota másik változata alapján nem az író, hanem Karinthy kockáztatott, és nem Pakotsként, hanem Porzsolt Kálmánként köszöntötték a ruhatárban.²¹ De Kosztolányi az albérleteiben is komoly kártyacsatákat vívott. „József körúti hónapos szobájában kettes makaót játszottunk egyszer, és elnyertem harminc koronáját. Amikor mindene elúszott, összetépte a kártyát. »Szörnyeteg«-nek nevezett, és sírva fakadt a dühös kétségbeeséstől. Lefeküdt a díványra, tenyerébe temette arcát. Kíváncsian följe hajoltam, csakugyan sír-e. Sírt. Valóságos könnyekkel, mint egy gyermek. Meglepetve néztem és mellére tettem egy tízest a nyert pénzből. Bevallom, úgy meg voltam döbbenve, hogyha tovább sír, visszaadom az egész nyereségemet. De erre nevetni kezdett, kicsúfolt, hogy »hólyag« vagyok” – elevenítette föl az egyik partit Hunyady Sándor.²² Kosztolányi peches kártyás lehetett, mert

¹⁹ [Kosztolányi Dezső]: Kártya. *Pesti Napló*, 1918. ápr. 7., 1.

²⁰ Clio: Írók a clubszőlőben... I. m. 17.

²¹ Lásd Tersánszky: Karinthy... I. m. 274–275.

²² Hunyady Sándor: A költő halálához. *Magyarország*, 1935. nov. 5., 9.

Juhász Gyulának ugyancsak vesztéseiről számolt be: „Édes jó barátom, bocsásson meg a múltkori illetlen hallgatásomért. Tudja be elfoglaltságomnak, betegségemnek, rengeteg kártyavesztésemnek.”²³ Nyomtatásban megjelent szövegeiben szintén szót ejtett szenvedélyéről, a *Bácskai Hírlap*ban például „démoni mulatságként” jellemezte, a játékost pedig a „perverz, különleges, merész és álmodó” jelzőkkel írta le.²⁴

Haláljátékok

Kosztolányi és barátai nemcsak ugratták egymást és különféle szerencsejátékokat űztek, hanem gyakran dramatizáltak változatos élethelyzeteket is. Ezek a megrendezett vagy spontán jelenetek többször groteszk jegyeket öltöttek, sőt az akasztófahumort sem mellőzték. Az író „egész lelki szerkezetében lényeges szerepet vitt a szerencse megkísértése; a veszély, a tönkremenés, a halálos betegség elképzelése körül cikázó intellektuális babona” – jegyezte meg Lányi Viktor, az egykori albérlőtárs.²⁵ Kosztolányi volt például az ötletgazdája annak a játéknak, amikor Karinthyval azon versenyeztek, melyikőjük fog hamarabb meghalni. „Egyik nyíl a másik után röppent. Hamarosan Karinthy kerekedett felül, Kosztolányi kifogyott az ötletekből, ideges lett, elvesztette önuralmát, hangot váltott: akármit mondsz, akármit írsz, te fogsz előbb meghalni. / – Te fogsz előbb meghalni – vágta vissza mérgesen Karinthy. / – Te fogsz előbb meghalni – ismételte Kosztolányi. Karinthynek egy pillanatra torkán akadt a szó, de rögtön megtalálta magában Karinthyt. A kezét nyújtotta: / – Fogadjunk

²³ Kosztolányi Dezső [a továbbiakban: KD] levele Juhász Gyulának, [Budapest, 1912. ápr. 7. előtt]. In Kosztolányi Dezső: *Levelek–Naplók. Összegyűjt., s. a. r., jegyz.: Réz Pál. Budapest, 1998, Osiris [a továbbiakban: KDLN], 229.*

²⁴ [Kosztolányi Dezső]: Heti levél. A kártyaszenvédély alapja. *Bácskai Hírlap, 1906. márc. 4., 4–5.*

²⁵ Lányi Viktor: A Baross-utcai diákszoba. Kortársi emlékezés az ifjú Kosztolányiról. *Pesti Hírlap, 1941. nov. 16., 8.*

egy tizesbe. Ha te halsz meg előbb, adsz nekem egy tizest” – számol be az emlékezetes epizódról Halasi Andor.²⁶

Máskor aggastyánokat parodizáltak, akik már csak a betegségeikről tudnak beszélni, miközben szidják a tiszteletlen fiatalokat. Többször temetéseken tört ki belőlük a nevetés. Havas Gyula író gyászszertartása alkalmával például az adott okot a derűre, hogy Osvát Ernő búcsúbeszédében az akkor még élő Tóth Árpádtól akart mindenáron elköszönni. Tóth temetésén pedig Kosztolányi és Karinthy véletlenül meglátott egy szappant, s az készítette kacagásra őket. Az esetet Karinthy elevenítette fel, már Kosztolányi halálakor írt nekrológiájában: „Könnyes volt mindkettőnk szeme, de egyszer csak, ott a ravatal szélén, megbotlottam valamiben: lenyúltam érte és szóltanul megmutattam Neked: egy darab szépen csomagolt toalettszappan volt. Egymásra néztünk és szóltanul kifordultunk a halottasházból, hogy botrány ne legyen [...] ez a tudjisten honnan odakerült szűkségleti cikk jelképezte nekünk élet és halál összefüggését.”²⁷

Kosztolányiék másik démoni játékának forgatókönyve szerint a társaság egyik tagja halálos betegnek vagy halottnak tettette magát, ahogyan azt az író felesége is rögzítette: „az ilyen természetű játékoknak többnyire Csáth Géza [...] volt a kezdeményezője –, ravatalra feküdtek, égő gyertyák közé, úgy várták egymást, majd a »halott« elröhögte magát a ravatalon.”²⁸ A szerepjáték az albrétben már teljessé vált, hisz nemcsak a szereplők voltak adottak, hanem a díszlet és a jelmezek is. Kosztolányi Dezsőné közléséből arra következtethetünk, hogy a fiatal emberek külön megrendezték a jelenetet, ravatalt állítottak és gyászruhába bújtak. Kosztolányi halál iránti élénk érdeklődését mutatja többek között, hogy orvosi egyetemre járó öccsét és unokatestvérét megkérte, szerezzenek neki emberi koponyát hónapos szobája íróasztalára: „Az isten áldjon meg ne legyetek

²⁶ Halasi: Évek... I. m. 182.

²⁷ Karinthy Frigyes: Eltemettük Kosztolányi Dezsőt. *Az Est*, 1936. nov. 7., 7.

²⁸ Kosztolányi Dezsőné: *Karinthyról*. Budapest, 2004, Noran, 70.

oly mostohák hozzám az Árpival együtt. Koponyát nekem! Nem veszedelmes az, ha nincs benne buta és gonosz velő és rajta forró hús...”²⁹ Hasonló metaforikát találunk az író naplójában is, melyet szintén érdemes idézni: „A humort pompásan jellemzi egy vigyorgó koponya, mely lerohadt húsának szomorú sorsán nevet” – jegyezte föl naplójába.³⁰ Barátaival közös szerepjátékai valóságteremtő funkcióval bírtak, s a halál dramatizálásának gesztusa összetett értelmet nyert: nemcsak megidézték azt, amitől féltek, hanem annak elűzésére irányuló vágyukat is kifejezték. A nevetségessé tétel által részint abban az illúzióban ringathatták magukat, hogy legyőzték mulandóságukat, ám mindeközben – ezzel párhuzamosan – meg is erősítették haláltudatukat.

Kosztolányi és Karinthy kettősehez olykor Somlyó Zoltán csatlakozott. A kávéházi éjszakázást követően hajnalban indultak haza, együtt aludtak az albérletben, majd a délutánt ismét közösen töltötték. Somlyó Nagykanizsáról került Budapestre. Kiugró tehetsége többek között Kosztolányinak is feltűnt, aki egyből ajánlotta Karinthynek, írjon méltatást 1909-ben megjelent *Dél van* című kötetéről: „Emlékszem a sorra, amire, Kosztolányival együtt, felfigyeltünk. »Testem vonagló kínja fuljon / kabátom sötét vonalába.« A szakértő, ilyen sorokra felkapja fejét, szimatol, fülét hegyezi, mint a borkostoló, vagy illatkereskedő. Itt új vegyület talált ki valaki.”³¹ Az anekdoták szerint Somlyó már másnap a fővárosban volt, s azonnal fölkereste kritikusat. „Megjöttem – mondta. / – Hogyan? – csodálkozott Karinthy. / – Hiszen azt írta, hogy tetszenek a verseim. Feljöttem, és most itt is maradok. / – Tudod, a vicc az – mondta Karinthy már életének utolsó idejében, visszaemlékezve a múltakra –, hogy erre akkor fel lehetett jönni” – tudósít Kosztolányi Dezsőné.³² A főként Füst Milán révén

²⁹ KD levele Brenner Józsefnek, Budapest, 1903. okt. 11. In *Kosztolányi Dezső Levelezése I. 1901–1907. Szerk.: Buda Attila. Összeáll., s. a. r., jegyz.: uő. – Józsan Ildikó – Sárközi Éva. Pozsony, 2013, Kalligram [a továbbiakban: KDL1], 82.*

³⁰ Kosztolányiné 154.

³¹ Karinthy Frigyes: A költő. *Színházi Élet*, 1937. jan. 17–23., 39.

³² Kosztolányiné: *Karinthyról...* I. m. 61–62.

elhíresült történet azonban megkérdőjelezhető, Somlyó ugyanis távoli rokonának, a *Magyarország* kiadóhivatalának igazgatói tisztét betöltő Sümegi Vilmosnak köszönhetően került először a fővárosba, barátaival tehát csak később ismerkedett meg.³³

Elsősorban Kosztolányi *Esti Kornél* című regénye révén vált híressé a Balkán Egylet, melynek az írón kívül Karinthy és Somlyó is tagja volt.³⁴ A polgárpukkasztó társulás célját „különféle csínyek, utcai botrányok, beugratások, műverekeedések rendezése” adta, miközben a három barát „örökösbohém pénzzavarban” csatangolt a – Karinthy Ferenc szavaival élve – „század eleji hirtelen modern metropolisszá duzzadt fővárosban, az amerikaiasan fényűző New York kávéházból olcsó kifőzésekbe, lebujokba, kártyabarlangokból kültelki bordélyokba.”³⁵ Kosztolányi Dezsőné a spontán jelenetek szereplőjeként Somlyó helyett legtöbbször saját magát említi, de rajta kívül egyik emlékező sem szól arról, hogy a fiatalok nőket is bevontak volna férfimulatságaikba. Nem zárható ki, hogy az akkor még hajadon Harmos Ilona valóban részt vett néhány dramatikus játékban.

A három cimborá az idő múlásával eltávolodott egymástól. Karinthy Frigyes beleszeretett Judik Etel színésznőbe, összetűzésbe keveredvén annak férjével. Miután Judik elhagyta házastársát és hozzáment Karinthyhoz, már csak kettesben jártak a New Yorkba. Somlyó 1911-ben Kosztolányi közbenjárására lett a szabadkai *Bácskai Hírlap* segédszerkesztője, de a barátot az író családja nem szerette, az apai nagymama, Kádár Rozália például vadkannak nevezte heves vérmérséklete miatt. „Vágytam fel Budapestre, Kosztolányi és Karinthy társasága csábított, bár Kosztolányi le-lelátogatott Szabadkára, ahol az apja középiskolai igazgató volt, de ezek a látogatások csak annál jobban fokozták a

³³ Lásd bővebben Zsoldos Sándor: „*Voltam valaki köztetek*”. *Vázlat Somlyó Zoltán életrajzához*. Budapest, 1983, 32.

³⁴ Kosztolányiné visszaemlékezése szerint nem Somlyó, hanem Szabolcsi Lajos volt a Balkán Egylet harmadik tagja. Állítását végül ő maga cáfolta meg Karinthyról írt életrajzában.

³⁵ Karinthy Ferenc: A Balkán Egylet Bácskában. In uő: *Staféta*. Budapest, 1991, *Magvető*, 81.

nosztalgiámat Pest után. Nem is bírtam ki ezt a helyzetet sokáig, otthagytam szabadkai állásomat is, és megint csak feljöttem nyomorogni és kínlódni Budapestre” – jegyezte föl Somlyó életének erről az időszakáról.³⁶ Kosztolányi újra próbált rajta segíteni, s Vészi József szerkesztőhöz ajánlotta be.

„Barátai nem voltak, akik voltak, azokat elmarta maga mellől. Kicsinyes gondolkozásmódja, naiv gőgösködése, mogorvasága, gondjai, kölcsönkérései és durvasága tűrhetetlenné tették” – vallotta Somlyóról Roboz Imre, a Vígszínház későbbi igazgatója.³⁷ Bár Kosztolányival is eltávolodtak egymástól, az író többször méltatta cimborája költeményeit, a New York kávéházat idéző 1913-as versét neki ajánlotta, 1925-ös szerzői estjét pedig a régi szép idők föllevenítésével nyitotta meg. Somlyó utolsó éveit elvonultságban töltötte. „Kosztolányi emlegette néha, hogy ez kiváló költő, bizony az, és kellene is érte tenni valamit, de sose mondta ki azt a szót, amelyre ebben az ügyben okvetlen szükség lett volna” – rögzítette naplójában Füst Milán.³⁸ Kosztolányin kívül Somlyó volt az egyedüli, aki zöld tintával írt.³⁹

Egetverő irodalmi dumák

A fiatal Kosztolányi Dezső társasági élete nem csak a kávéházi színtérre és az utcai játékokra korlátozódott. Meghatározó volt számára a Ferencváros és a Józsefváros is, ahol hónapos szobái többségét bérelte. A kezdeti időszakot még nélkülözés jellemezte: „Folyton változtatta albérleti szobáit. Anyagi nehézségei voltak. Nagyon szerényen élt. Gondjairól soha senkinek nem panaszkodott. [...] Én tudtam, sokszor egy pohár aludtj és egy

³⁶ Kállay Miklós: A magyar átkozott költő. Beszélgetés Somlyó Zoltánnal. In *Az átkozott költő. Somlyó Zoltán emlékezete. Szerk.: Somlyó György – Zsoldos Sándor: Budapest, 2001, Nap, 51.*

³⁷ Roboz Imre: Az irodalom boudoirjában. In *Az átkozott költő... I. m. 53.*

³⁸ Füst Milán: Somlyó Zoltán emlékezete. In uő: *Emlékezések és tanulmányok.* Budapest, 1967, Magvető, 83.

³⁹ Lásd Erdélyi József: Zöld tinta. In *Az átkozott költő... I. m. 181.*

kifli volt a vacsorája egy Ferenc körúti kávémérésben” – állítja Halasi Andor visszaemlékezésében.⁴⁰

A fiatalember első budapesti éjszakáját a Vámház körút 3. szám alatti házban töltötte, azt követően pedig a Sándor utcába (ma Bródy Sándor utca), a Nemzeti Múzeum szomszédságába költözött. „Anyikával felkerekedek, mint gyakorlati érzésű nővel, és a Vámház körúton egy éjjeli vendéglátónál, a forróságban egy poloskás lakásban hálunk. A Sándor utcai lakásom, rettenetes zsidó családnál, ahova a kurva leányt vitték éjjel a testvérei” – jegyezte fel naplójába.⁴¹ A Sándor utcában mindössze pár hónapot tartózkodott, s 1904 áprilisában már a Ferenc körút 44. szám alá költözött. A bécsi szemeszttereket követően újra a körúton találjuk, ezúttal a 42-es számú házban bérelt szobát. Lakott még az Üllői úton, a Baross, az Eötvös és a Dessewffy utcában.⁴² Hétköznapijait főként a Józsefvárosban és a Ferencvárosban töltötte, míg vasárnapjait általában keresztanyjánál, Oravecz Izabellánál.

ASzabadkárólérkezőKosztolányisokszortöbbbedmagávalbérelt szobát. A Ferenc körút 44. szám alatt például medikushallgató unokatestvérével, Csáth Gézával és annak barátjával, Sztrókay Kálmánnal éltek közös fedél alatt, később pedig a szintén orvostanhallgató ifj. Kosztolányi Árpád csatlakozott hozzájuk. 1905 szeptemberében Sztrókay kivételével átköltöztek a körút 42-es számú házának előbb első, majd harmadik emeletére. Ebben az időszakban lakhatott velük Szabó Batancs István, majd 1907 őszén már a Baross utcában Lányi Viktor volt pár hétig albérlőtársuk, akit Kosztolányi ugyancsak szülővárosából ismert. Lányi eredetileg Csáthtal készült közös albérletbe, akinek azonban két-három héttel később kellett a fővárosba költöznie, így a fiatalember a közbeeső időszakra Kosztolányiékhoz jelentkezett be: „Mire emlékszem világosan ebből az időből? Mindenekelőtt a könyvekkel, jegyzetekkel megrakott íróasztalra, amely mellett esténként, de néha kora hajnalban is, petróleumlámpa fényénél

⁴⁰ Halasi: Évek... I. m. 182.

⁴¹ KDLN 817.

⁴² KD 1903 és 1907 közötti lakcímeinek jegyzékét lásd KDL1 871–872.

dolgozott Kosztolányi, mert villany nem volt a lakásban. [...] Az idősebb barát jóindulatával tanított, tájékoztatott, bírálhatta verskísérleteimet, el is helyezett egyet-kettőt közülük az öreg Kiss Józsefnél a Hét-ben.”⁴³

A fiatalemberek szabadidejüket is együtt töltötték. A társaság vezéralakja Kosztolányi Dezső lett, aki hamarosan már újságíróként dolgozott. Noha egyetemista cimboráihoz képest addigra jól keresett, diákos életmódján nem változtatott. Albérlete orvostanhallgatók, írók és esztéták találkozóhelyévé vált. „Voltak esték – emlékezik Lányi –, hogy a Baross-utcai szoba egyik sarkában orvosok okoskodtak és bolondoztak, a másikon egetverő irodalmi »duma« folyt. Kosztolányi, noha a külsejére nem sokat adott, fölényes arisztokrata volt ebben a kompániában. Meghallgatta a diáktrefákat és harsogva tudott kacagni, mikor a orvosok professzoraik nagyképű modorát, megkövesedett beszédfordulatait utánózták. Ebben különösen nagy mester volt egy elmés és vidám aradi fiú, Höflich Lajos, akit akkoriban Csulinak becéztünk s aki ma Horvay Lajos néven nagytekintélyű belgyógyász.”⁴⁴ Kosztolányi orvosbaráti köréhez tartozott az Orosházáról származó Rajz Sándor is, a szabadkai Munk Artúr, Gáli Géza, a gyulai tudószanatórium későbbi igazgatója, valamint Schuster Gyula majdani ideggyógyász. Rajz és Munk nem annyira az íróval, mint inkább unokatestvérével állt szoros kapcsolatban. „Diákkoromban a világ minden kincséért sem érintettem volna hullát. Messze elkerültem a halottat és mégis az orvosi pályát választottam. Talán azért döntöttem így, mert legjobb barátom, osztálytársam Csáth Géza is orvosnak készült” – vallja önéletrajzi könyvében Munk Artúr.⁴⁵

Az orvosbarátok mellett Boromissza Jenő is tagja volt a bohém társaságnak. A későbbi magyar–latin szakos tanár, fordító és újságíró „apostol” megjelöléssel szerepel az író egyik tárcájában: „Emlékezem, egyszer délelőtt a Rákóczi-úton kóvályogtam,

⁴³ Lányi: A Baross-utcai diákszoba... I. m. 8.

⁴⁴ Lányi: A Baross-utcai diákszoba... I. m. 8.

⁴⁵ Munk Artúr: *Köszönöm addig is... Egy orvos életregénye*. Újvidék, 1953, Testvériség–Egység, 17.

fésületlenül, még pihés hajjal, lila mellényben és hosszú, vékony, sárga nyakkendőben, amikor megszólított egy fölöttébb különös, zord fiatalember, aki egy csomó könyvet vitt hóna alatt. Rövidre nyírt, tüskés, fekete szakállt viselt, orrán aranykeretes csiptetőt és bőrsarut harisnyátlan lábán [...] Ő volt az apostol. Hatalmas tervei voltak az emberiséggel, ezután csak erős, egészséges és boldog nemzedékeket akart, az előítéletek pusztulását s az igazság diadalát, minden vonalon. Hitvallása a szociálarisztokratizmus volt.”⁴⁶ Nem sokkal később a tolsztojánus elveket valló Boromissza Kosztolányi albérleti szobájában is fölbukkant, miután szokása volt „fiatal költők ágyában” kipihenni az éjszaka fáradoalmait.

A Márki színre lép...

Bár számos cimbora legyeskedett Kosztolányi körül, a pesti éjszakák legfőbb mulattatója Téglás Béla lett, akit csak „Márki” néven szólítottak, mert – Lányi Viktor jellemzésével élve – „vékony sétatálcás, fehér kamásnis hivatalnoki eleganciájával, választékos, szellemes és gúnyos beszédmódjával, mintha egy Anatole France-regényből lépett volna ki”⁴⁷ Kosztolányi számára komoly jelentőséggel bírt a Téglással való kapcsolat: „Életem egyik legnagyobb élménye, hogy megismerkedtem vele. [...] Ez az ember maga a démoni korlátatlanság. Kiszámíthatatlan és beszámíthatatlan. Azt hiszem, azért ragyognak úgy a mondatai s azért oly különös a humora, mert alapjában véve elmebeteg.”⁴⁸ Bár az író későbbi gépiratos följegyzései alapján Horvát Henrik mutatta be neki a Márkit, amikor 1906 nyarán magával vitte a Baross utcába, Kosztolányi 1905 augusztusában írt levele korábbi ismeret-

⁴⁶ Kosztolányi Dezső: Apostol. Novella. *A Pesti Hírlap Vasárnapja*, 1934. máj. 20., 5.

⁴⁷ Lányi: A Baross-utcai diákszoba... I. m. 8.

⁴⁸ Kosztolányi Dezső: Jegyzetek Téglásról. MTAKK, Ms4613/80–81. Lásd még Lengyel András: Kosztolányi Dezső kiadatlan írása elé. *Kalligram*, 2011. szept., 66–67.

ségre enged következtetni.⁴⁹ Ez alapján 1904 tavaszára vagy még korábban tehetjük az első találkozás időpontját.

A Márki démoniságán és morbid tréfáin túl nyelvi fordulatai is nagy hatást gyakoroltak Kosztolányira. Nemcsak följegyezze barátja szokatlan kifejezéseit, hanem tárcában is szólt stílusbravúrijairól: „Ezen a helyen egy újmagyar csevegőről, egy finom és elegáns elméről akarok pár gyors megjegyzést tenni. Téglás Béláról, akinek érdekes, voltaire-i profilja újabban mind gyakrabban tűnik fel a budapesti éjszakában időző intellektüellek asztalainál. [...] Az ő beszéde igazán boszorkányos. Még a gyorsíró fürge ceruzája sem tud versenyt futni vele. [...] Ha a mai nap történetét és a magyar csevegők életét megírják, a krónikásnak okvetlen vissza kell térni reá.”⁵⁰

A bohém körök legendássá vált alakja Téglás Gábor régész fia volt. Öt évvel volt idősebb Kosztolányinál, Déván nőtt föl, ott járt középiskolába is. Eleinte tanárnak készült, a budapesti bölcsészkarra iratkozott be, illetve az Eötvös Collegiumnak volt diákja, később azonban jogi doktor lett, és pénzügyminisztériumi fogalmazóként helyezkedett el. Írt szépirodalmi munkákat, ismeretterjesztő és politikai cikkeket. Kiválóan tudott franciául, s nemcsak színes előadásokat tartott a francia erotikus irodalomról és Fragonard festészetéről, illetve levelezett Malraux-val és Valéryvel, hanem fordított is többek között Babbitstól. „Zsebe, irattáskája tele volt régi, többéves francia újságokkal, folyóiratokkal, számárfüles *Revue des deux Mondes*-okkal” – jegyezte föl a Márkival szintén kapcsolatba kerülő Márai Sándor.⁵¹ Bár Téglás tehetős családból származott, állandó anyagi gondokkal küzdött. Nemcsak kölcsönkéréseiért, de extrém szokásai miatt sem fogadták el sokan az irodalmi életből. Később Párizsba akart szökni, de 1939-ben Nancyból hazatoloncolták. Amikor korábban a francia városban járt,

⁴⁹ „Külföldi tartózkodásom mostoha napjaiban igen sokszor gondoltam Önre.” KD levele Téglás Bélának, Szabadka, 1905. aug. 8. In *KDLI* 395.

⁵⁰ Vampa. [Kosztolányi Dezső]: Magyar csevegők. Vampa levele. Élet, 1910. szept. 25., 413–414.

⁵¹ Márai Sándor: *A teljes napló. 1946.* III. köt. Budapest, 2007, Helikon, 28.

Kosztolányihoz fordult újságíró-igazolványért és pénzért. „Valaki mesélte (sohasem derült ki, ki is volt), hogy 1944. november végén látta. Halott volt. [...] Trikó volt rajta, és a hóban Sainte-Beuve Szerdai leveleinek bőrkötésű, ritka példánya ázott” – írta róla Halasi Andor.⁵²

„Kosztolányi úgy kezelte Téglást, mint egy király az udvari bolondját.”⁵³ A közeli barátságot igazolja, hogy az író családja Szabadkán is vendégül látta a Márkit, aki ekkor lobbant (plátói) szerelemre Lányi Sarolta, a zeneszerző Lányi Ernő idősebb lánya iránt. Kosztolányi meg is jegyezte, hogy gyanúja szerint barátja homoszexuális, miután a Márki alapjában utálta a nőket.⁵⁴ Amikor az író visszatért Budapestre nyári vakációjából, Téglás még egy hónapig élösködött a szülőkön. Időközben megsértődött mind a Kosztolányi, mind a Lányi családra, mert úgy vélte, nem szívesen veszik látogatását. Mindezt csak tovább fokozta, amikor később megtudta, Lányi Saroltának komoly udvarlója akadt. De Téglásnak nemcsak a szabadkaiakkal támadt afférja, hanem még barátját is kibeszélte a háta mögött: „Egyszer a Newyork kávéházban így nyilatkozott többek előtt: / – K[osztolányi]. versei? Én ezüstneműkkel szoktam enni. A pakfong holmikat hazaviszem s gyerekeimnek nyújtom át játszadozni.”⁵⁵ A külön cimora egyébként másokkal is hasonlóan viselkedett, Schöpflinnek például kockás nadrágjain gúnyolódott, Babitsot pedig műfordításokon tengődő, „nyomorult életű” poétaként emlegette.

⁵² Vajda Sándor: Egy elfelejtett irodalmi hős. Élet és Irodalom, 1981. jún. 27., 15.

⁵³ Halasi: Évek... I. m. 181.

⁵⁴ „Sohase mert előttem levetközni. Gőzfürdőbe nem jött velünk. Amikor együtt aludtunk és mosdott, sikongva takarta el vézna mellét. Azt hiszem, hogy homoszekszuális.” Kosztolányi: Jegyzetek Téglásról... I. m.

⁵⁵ Kosztolányi: Jegyzetek Téglásról... I. m.

Petrőczy Éva

Ifjú éveid illata

Gondolatok anyák napjára
prózában és versekben

Milyennek látom az anyaságot? Én Zolánál mindenképpen szelídebben, szerényebben és mértéktartóbban fogalmazok, immáron tizenegy utód (négy gyermek, hét unoka) „ősanyjaként”. Az ő fel fogásával ellentétben a szűz sem szükségszerűen a „megsemmisülés” jelképe az én szememben. Gondoljunk csak Brecht hősnőjére, az anyaszívű Gruséra, aki fizikailag *virgo intacta volt ugyan*, de mégis csupa erő és jóság, egy kis hercegi gyermek megmentője! És, ha már drámát említettem, Lorca Bernarda Albája testben *magna mater*, de kíméletlen erejével fojtogatja szülötteit. Ami a terhességet illeti: most 43 éves elsőszülött lányomat nem sokkal anyai nagymamám halála után kezdtem várni. Akkor is, azután is, a következő három gyerekem születésekor is, úgy éreztem: minden gyermekvárással, minden szüléssel „visszaadhatom” egy kicsit Őt, Nemerey Péterné Vaniss Margitot, Szeged szülöttét és az ottani felsőbb leányiskola neveltjét a világnak. S jóformán minden versemben, közvetlenül vagy közvetetten, Mindazokat, akiket már elveszítettem. Vagy nekik az ő elveszített világukat.

Post mortem

A hűtőgépek morájába,
a halott hús fagyába
belevész utolsó álmod:
fehér napernyőd
lepkecsattogása.

Rebben a magzat
a méh melegében:
készítem
immár felnevelőmet,
oszlást dajkáló
testben is lepkét
lebbentő álmú
holt nagyanyámat
föltámadásra.

Saját sorsomtól egy kicsit elvonatkoztat egy másik terhesség-
versem, amelyet Jan Vermeer van Delft „Gyöngymérő asszony”
című híres képét nézve fogalmaztam meg. Ezt a képet először
reprodukción kaptam meg, irodalmi anyámtól, Karig Sára mű-
fordítótól, s azután jó tizenöt évvel később, Washingtonban, alig
tudtam elszakadni a kép eredetijétől, amelyből valóban az „élet
örökkévalósága” sugárzik. Egy finom arcú, prémszegélyes kék
köpenyt viselő, terhessége nyolcadik hónapjában lévő asszony áll
a középpontban, s kezében kis mérleget tart, amelynek tányérká-
ján gyöngyszemek láthatók. És olyan nagy-nagy nyugalom árad
a képből, amilyenben gondokkal, szűkölködéssel teli ifjú anyai
éveimben nekem soha nem lehetett részem. Majdnem egy óráig
valósággal rátapadtam e festmény látványára, olyannyira, hogy
az egyébként kedves teremőr oda is jött hozzám, megérdeklőd-
ni a hosszas bámulás okát. Amikor elmondtam neki, hogy nem
műkincstolvaj, hanem képekről is gyakran író magyar költő va-
gyok, most éppen amerikai-kanadai előadókörúton, megnyugo-
dott. Sőt, elnézést kért gyanakvó viselkedéséért.

Önarckép Jan Vermeer modorában

Mérlegemen nem gyöngyöt, aranyat
mérek: szavak
súlyosulnak kezemben:
„Nő az írógépnél” –

bájos enteriőr –
melléknevekhez bújok
tomboló igék elől,
s borzolt hajam alatt

vászonfőköttős békét
áhít az agy: egyetlen,
meg nem írható nyugalmú
pillanatot,

amelyben egy lennék
közületek,
várakozáshoz értő
vermeeri asszonyok.

Az anyai ösztön „isteni állatságát” is egy kicsit másként látom, mint a férfi poéták többsége. Nagyjából úgy, ahogyan alábbi két versemben megfogalmaztam, legkisebb gyermekem, egyetlen fiam születése után, majd történetesen az ő fogzásának időszakában. Mindkét vers egyszerűbben, zsigeribben és természetesebben kezeli az anyaság kérdését, mint az anyai ösztönt istenítő-állatiasító Hugo. Persze, nekem, nekünk, anyáknak ez könnyebben megy – hiszen átéltük!

Negyedszer

Negyedszer. Fehér vászon
spanyolcsizma,
vaskengyel.
„Mikor jöjtek a gyerekért?” –
Gumikötényes angyalok
fején a vágta közeli végét
zöld sapka hirdeti.

Negyedszer.
 nedves gézsorompó
 állja útját a jajgatásnak –
 a Csuklószalagrend
 új jelöltjét várják
 emberek, tárgyak.

És várom én,
 hogy megváltson, legalább amíg
 étele-itala leszek;
 pár hónap,
 s lassan ő is
 eloldozza tőlem magát
 rend és törvény szerint.
 Negyedszer.

A „fogzási versben” pedig azért inspirált éppen Szenci Molnár Albert naplója, mert ifjú éveimben vérig sértett és bosszantott, hogy környezetemben olyan sok férfi tartotta (NEM a férjem, ő már ifjú tudósként is a pelenkázás világbajnoka volt!) a cse-csemők életében való részvételt szigorúan női, rájuk egyáltalán nem tartozó magánügynek, amely az erősebbik (?) férfiúi nem képviselőiben csak unalmat kelt...Vagy egyenesen pelenkázási finterokat...Ugyanakkor egy Szenci Molnár kaliberű ember nem restellte kisfia fogzását beírni a naplójába, komoly teológus-lite-rátorként.

A 151. zsoltár

„1613. november 1. Ez nap látta házam népe fiamnak, Jánoskának két alsó fogait.

November 21. Fiamnak két felső fogai nőni kezdenek...

*1614. március 10....láttatott fiamnak ötödik foga jobb felől....
 Április 3. ...Elválasztatott fiunk.”*

Részletek Szenci Molnár Albert Naplójából

Zsoltár ez is,
ez a szűkszavú
tejfog-leltár:
a százötvenegyedik.

Tudjuk mi mind,
megváltó kanálkoccanásra
lesők, hogy nincs
ez idő tájt a teremtésben

Nagyobb örömünk, mint ama
végre! – „láttatott”,
s hogy szóra méltó
minden gond,
ha emberi.

Csak így tudhatunk
a halálnak ellene mondani.

Pierre Curie gondolata nyomán pedig én is úgy vélem, nyilván vannak gyermekeiket szeretetükkel „felfaló” anyák, ismeretek is ilyeneket, de nem tartozom közéjük. Következésképpen ez a problematika, ez a jelenség egyetlen, saját anyaságomat leképező versemben sem jelenik meg. Ennek inkább egy kicsit áldozata voltam, az ötvenes években, amikor apám politikai fogolyként végiglakta Magyarország legillusztrisabb börtöneit, s én éreztem úgy olykor, hogy anyám szeretete, tárgyilagosan nézve teljesen megérthető velem-büszkélkedni-akarása felfal, de legalábbis fojtogat olykor. Anyu nagyon nem szeretete ezt a versemet, alaposan megsértődött, amikor a rádióban, egy versműsorban meghallotta. Bár nem állt szándékomban megbántani, úgy érzem, nagyon az elevenére tapintottam ezekkel a sorokkal, amelyeket első színes fényképem látványa hívott elő

belőlem, családuk régi barátja, dr. Kelényi Gábor orvos – nekem Gábor bácsi – felvétele.

(Dr. Kelényi Gábor felvétele)

Ez is történelem

Filctollal tetovált
kis indiánjaink
(szappannal sikáljuk
néha még a nyelvüket is)

aligha érthetik
e málnaderengésbe fakult
ős-színesfénykép
SOS-jeleit,

s hogy mi jajong
az illedelmes,
porcelánmosolyú
kislány

anno 1955
bizonyos körökben
kötelező
infánsnőkellékei

-sötétké, puffos ujjú
„ruhácska”, hófehér
pikégallér, s persze
a simára kefélt „búb”,

az ükők presztizsét
(Jobb híján!)
védő hajtekercs
mögött: mennyi

fojtogató, mert
visszanyeldekelt
sírás és jókedv,
és mennyi szégyen...

Közülük egy
ma is végigver rajta:
hogyan hiába akarta,
szőke bocs-magát

még Legatin-ringatta anyja
(apja ötödik éve ült)
kedvéért se tudta
a balettórán

hattyúvá vedleni...
+
Szerették.
Mint egy jóvátételt.
Nehéz volt nem sikoltani.

Felvetődik a kérdés, akár sok konfliktust, nagy hallgatásokat, kölcsönös meg nem értéseket követően, fel lehet-e készülni egy anya halálára. A válaszom, háromszor is: NEM, NEM és NEM. Engem 1997 augusztusában, Németországban, egy wolffenbütteli könyvtári kutatóutamon ért el anyám halálának váratlan híre. Augusztus 10-én, négy nappal hetvennegyedik születésnapja előtt halt meg, bal szívkamrai elégtelenségben. Akkor, amikor meghalt, egy vasárnapi napon, a Harz-hegység városkáit jártuk egész nap, s a kirándulást követően, kora este, mint később kiderült, épp távozása pillanatában, életemben először szorító szív-tájéki fájdalmat éreztem. Ugyanitt, Wolfenbüttelben bukkantam rá néhány évvel később ifjúkora egyik kedvenc, ma már nem divatos parfümjére, a *Je reviens*-re. Bár nem igazán az én illatom, több üveggel is vettem belőle, és megszületett az alábbi, rendhagyó, illatos rekviem:

Je reviens

anyám kedvenc kölnijére

Ott, halálhíred városában
került elém
ifjú éveid illata –
Krasznaja Moszkva-pácos,
áporodott időkben,
ötvennégy táján, Pécssett –
a csoda maga.

Ott, halálhíred városában
nekem a visszatérés illata,
apró feltámadás-előleg,
három karcsú palackba zárva,
dobozán pufók aranyangyal,
a végleges halál oldódó rettenete.

Je reviens –

kicsiny, köznapi irgalom,
nem női pipere.

Wolfenbüttel, 2008. július – Pécs, 1954. nyár

Nehéz elmondanom, milyennek látom anyámat, aki az én fészekrakó, nehezen fészekhagyó természetemhez képest fantáziadús, színes, világ-habzsoló és kalandvágyó volt világéletében. Egyáltalán nem olyanak, mint embóliába, majd két évvel később halálba-torkolló balesete, combnyaktörése után, amelyből már nem tudott magára találni. Hanem olyanak, mint sok-sok fényképén: hol kedvesen, kamaszosan, hol kevésbé kedvesen dacosnak, egyszerre elkényeztetettnek, anti-házitündérnek, s mégis, ha jókedvében találták, másokat kényeztetni tudónak. Lényének néhány vonása még most, hetvennégy éves koromban is sokszor előbújik belőlem, noha éppen Anyu legszembetűnőbb vonását, mindmáig irigyelt fitos orrát, „orrfürtöcskéjét” – nem örököltem.

Arcképcsarnok

Rajtam aligha segít
hogyan józan életű ősök
regimentje dorgálgat örökkön,
onnan, a falról,
mert megzabolázott
véremben ott zsiborog
egy fitosorrú, izgága rámalakó:
holtáig konokul
rakoncátlan anyám.

Végül álljon itt egy kép, tizenkilenc éves koromból, az utolsó felvétel, ahol mindkét anyámmal együtt vagyok, egy finn vendégünk társaságában. Tizenkilenc éves, kislányos lényemmel itt csak éretlen mellékszereplő voltam. lehettem. Anyám, a Szege-

den doktorált Nemerey Éva tanár-művészettörténész, aki engem a költészet és a festmények szépségével „etetett”, az anyaság minden gyakorlati feladatát – az egészséges ételek kiagyalásától a betegápolásig és az ötvenes években ritka szépségű kislányruhák megvarrásáig, még ha csak régi ruhák nemes anyagú maradékaiból is – nagymamámra és gyakorlati életem jótündérére, Nemerey Péterné Vaniss Margitra bízta, életem realitásainak anyjaként. Mindkettőt, Mindkettejüknek szívből köszönöm.

Kurdi Mária

Ár és apály

Edna O'Brien, a kortárs ír próza

kiemelkedő egyéniségének irodalmi öröksége

Tavaly július 27-én hunyt el Edna O'Brien (1930–2024), a kortárs ír próza kiemelkedő alakja, aki fiatal korától kezdve Londonban élt. Hosszú élete során több mint két tucat kötetet publikált, regényeket, életrajzi műveket, novellákat, esszéket és drámákat, valamint szerkesztett gyűjteményes köteteket, írt forgatókönyveket, és megjelent egy verseskötete is. Számos irodalmi díj birtokosa volt, és a Queen's University Belfast tiszteletbeli doktora. Halála után világszerte, így nálunk is, jó néhány lap megemlékezett róla, a patinás ír (elsősorban a *The Irish Times*), valamint angol és amerikai újságok pedig részletesebben méltatták irodalmi munkásságát, aláhúzva műveinek kulturális és társadalomlélektani jelentőségét korunk önmegújításra törekvő közösségei és egyéni olvasói számára. Igen jellemző szemléletére és szellemiségére, amit 2019-ben az akkor már közel 89 éves író nő önmagáról és a *Girl* (Lány, 2019) című, utolsó regényének megjelenése alkalmából a vele készült interjúban mondott: „Úgy akarok a világból távozni, mint aki az igazságról beszélt”.¹ Az utolsó regény valóban betetőzi O'Brien művészetének igazmondását: az író nő egy nigériai erdőben talált, csecsemőjével a karján botladozó, szemlátomást esztét vesztett asszonyról olvasva határozta el, hogy Nigériába utazik, s ott a dzsihadisták által 2014-ben az iskolájukból elrabolt, majd a fogságból kimenekült lányok horroszisztikus bántalmazásokról szóló történeteiből merít anyagot utolsó regé-

¹ Sean O'HAGAN: „*Edna O'Brien: 'I want to go out as someone who spoke the truth'*”. *The Guardian*. 2019. augusztus 25. <https://www.theguardian.com/books/2019/aug/25/edna-obrien-interview-new-novel-girl-sean-ohagan>

Utolsó letöltés: 2024. július 31.

nyéhez. A kései *Girl* az a műve, amellyel legtávolabbra lépett ki a nemzetközi térben, mindemellett elmondható, hogy életművének darabjai mindig a tágan értelmezett valóságból a közvetve vagy közvetett módon tapasztaltakat szűrték gazdag egyedi nyelvezetén és stílusán át fiktív írói világokká. Tanulmányomban az O'Brien-életmű kontextusait, tematikus és prózapoétikai jellemzőit térképezem fel egyes műveinek rövid vagy kicsit részletesebb tárgyalásával, szükségszerűen a teljesség igénye nélkül.

Kétségtől, a valóság, amelyet O'Brien élete során megismert, és amelynek összefüggéseit kutatta, téren és időn átívelő sokrétűségével hatott írói formálódására. O'Brien a nyugat-írországi Clare megye Tuamgraney nevű településén született 1930. december 15-én, édesapja egyszerű farmer volt. Gyerekként és fiatal lányként napról napra szembesült a függetlenné válás (1922) utáni Írország, s benne a vidék életének ellentmondásaival, a dogmatikus katolicizmus álszent erkölcsi szigorúságával, melyet a lakosság nagy többsége megkérdőjelezés nélkül elfogadott, valamint a nőket kisebbségként kezelt társadalmi gyakorlattal. Az író két memoárt publikált, az egyiket 1976-ban, pályája első felében, a másikat 2012-ben, alkotó tevékenységének utolsó évtizedében. Az előbbi a *Mother Ireland* (Írország anyja) címet kapta, melyben a festői ír táj, a szülőföld különossége, varázslatos kultúrája fényképekkel illusztrálva szerepel, ugyanakkor a gondolkodó és érző ember (főként, ha nő) ottani létének beszűkítettségére is fény vetül. Könyvének utolsó fejezetében, „Escape to England” (Menekülés Angliába) címmel O'Brien mintegy indokolja (igazolja?) a tényt, hogy az anyaföld mindennemű földrajzi és kulturális gazdagsága ellenére elköltözött Angliába. Belül valami figyelmeztette, írja a mű utolsó, terjedelmesen hömpölygő mondatában, hogy az otthon maradás megbénítaná, és megszűnne érzékelni, mit jelenthet ez a kulturális örökség, holott ő valamiféle meghatározhatatlan okból újra és újra végig akarja járni ugyanazt az utat, amely a gyermekkorából indul.² Mintha önmagát keresné, mondhatjuk, s ezzel összhangban regényeinek

² Edna O'BRIEN: *Mother Ireland*. Harmondsworth, Penguin Books, 1978, 89.

jó része önéletrajzi elemekből építkezik, az alkotói folyamathoz azonban szükségesnek mutatkozott a távolságtartás földrajzi értelemben is.

O'Brien első regénye erősen vegyes fogadtatásban részesült: a *Vidéki lányok* (*Country Girls*, 1960), amely egy trilógia első darabja, bátran szól két fiatal lány szabadság utáni vágyáról, a női szexualitásról, a házasságkötés előtti nemi életéről, általában a testiségről, s a más kultúrából jövők iránti bizalmatlanságról, azaz a korban tabunak számító témákról, legalábbis Írországban. A trilógia három regénye két, vidéken született fiatal ír lány, Caithleen és Baba önállóságkeresését, előbb Dublinba, majd Angliába vezető életének kalandos, nemritkán küzdelmes mozzanatait és házassági problémáit kíséri több éven át. Közülük a megszemélyesített Írországra utaló nevet viselő Caithleen az elbeszélő, aki egy részben zsidó, a lány családja szemében kiközösítésre méltó, „idegen” férfi szeretője, később felesége lesz, de a házasság nem hoz tartós boldogságot.³ A két lány természete különbségeket mutat: Baba a merészebb és vagánykodóbb, míg Caithleen a mérsékeltebb lázadást képviseli, párhuzamos történeteik azonban arról győzik meg az olvasót, hogy a társadalmi örökség, mellyel szemben az önértékesítés kockázatos útját járják, nagyon hasonló kihívások elé állítja őket. Ez a karakterformálás összefüggésbe hozható O'Brien késői memoárjának önvallomásával, miszerint az író nő személyiségében két, egymással olykor konfliktusban álló én lakik.⁴ Ugyanakkor két barátnő többé-kevésbé eltérő, indíttatásában más, de a társadalmi kontextus miatt valahol mégis egymásra rímelő életútja jellegzetes toposza a nemzetközi regényirodalomnak akár Thackeray művében, a *Hiúság vásárában* (*Vanity Fair*, 1848) Becky Sharp és Amelia Sedley karakteréig visszamenően. Ezzel kapcsolatban a *Vidéki lányok* megjelenése utáni évtizedekből Toni Morrison

³ O'BRIEN maga is egy részben zsidó és cseh származású íróval, Ernest Géblerrel (1914–1998) lépett házasságra, amely tíz év után felbomlott. Két fiukat az író nő egyedül nevelte.

⁴ Edna O'BRIEN: *Country Girl* (Vidéki lány). Faber and Faber, London, 2012, 7.

Sulája (1973) szintén eszünkbe juthat, valamint O'Brien trilógiájának főszereplőivel még inkább összevethetően Elena Ferrante *Nápolyi kvartettjében* (*L'amica geniale*, 2011–2015) Elena és Lila kettőse.

O'Brien trilógiájában Caithleent és Babát az 1950-es évek poszt-függetlenségi ír társadalmának képmutatása veszi körül, amely a szexuális viselkedéssel kapcsolatban természetesnek tartotta a kettős mércét, s a patriarchális család szentségének hirdetése közben pedig nem foglalkozott az olyan, elég gyakori problémákkal, mint a családon belüli erőszak és az alkoholizmus. Illusztrációképpen idézzünk néhány jellemző részt az első kötet magyar fordításából. Mint akkoriban a lányok többsége, Caithleen és Baba egy bentlakásos zárdában működtetett iskolába kerül, ahol a felügyelő Margaret nővér így oktatja az újonnan érkezetteket: „Az új lányok még bizonyára nincsenek tisztában azzal, hogy intézetünk legfőbb erénye az erkölcsösség. A mi lányaink jóságukkal, tisztaságukkal és erkölcsösségükkel tűnnek ki mindenütt. Az erkölcsökről sokat elárul az a mód, ahogyan egy lány öltözik, vagy vetkőzik. Ennek illedelmesen, szemérmesen kell történnie.”⁵ A zárdai élet szigorúsága különösen Babát zavarta, aki kitervelte, miként érhetik el, hogy kicsapják őket. Egy szentképre írva Tom atya és Mary nővér nemi közösülésére tettek utalást, és mindketten odatették nevüket a szöveg alá. Mikor a kép Margaret nővér kezébe került, szinte őrjöngött a megbotránkozástól, s a prefektával a Főtisztelendő Anya elé vitette a lányokat: „Ahogy haladtunk mellette, szorosan a falhoz lapult, nehogy hozzánk érjen, tisztátalan férgekhez; szólni sem volt szabad hozzánk senkinek. A folyosón úgy bámultak ránk a lányok, mintha valami iszonyú betegségünk lenne, és még azok is, akik órát loptak, vagy egyebet, most megvetéssel, fensőbbsegesen szemlélték bennünket.”⁶ Baba vágya teljesült, eltávolították őket a zárdából, s nem sokkal később Dublinba mentek sze-

⁵ Edna O'BRIEN: *Vidéki lányok*. Ford. Udvarhelyi Hanna. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1974, 80.

⁶ Uo. 124.

rencsét próbálni, állást és szállást találni. Caithleen egyre többet találkozott a nála jóval idősebb és nős Mr Gentleman-nel, aki testi vágyat ébresztett benne, és közös utazásra invitálta: „Jókat eszünk és nagyokat sétálunk. Esténként pedig beülünk egy kis hegyi vendéglőbe, és egy üveg bor mellett gyönyörködünk a kilátásban. És aztán lefekszünk együtt. – Így mondta csak, egyszerűen, s én úgy szerettem, ahogy soha többé férfit nem fogok szeretni.”⁷ Az elképzelt utazás a hiszékeny lány óriási csalódására természetesen nem valósult meg.

Az egyház morális szigorát és a nemek közötti egyenlőtlenséget félreérthetetlenül tematizáló, implicit kritikája miatt a *Vidéki lányok* hazai terjesztését az akkori ír kormány cenzúrázta és betiltotta, s néhány példányát a papok az ilyenfajta, az ír nőiséget bemocskoló bűnöktől való elrettentésképpen tűzre vetették. Elismerő kritika, bár elég kevés, csak Angliában született a regényről. O'Brien további korai regényeinek fogadtatására rányomta bélyegét a *Vidéki lányok* szüklátóköri elutasítása. Az 1960-as, 1970-es években született művei egyesek szerint csak a nők helyzetével kapcsolatos, vélt sztereotípiák ismétlését nyújtják, és könnyű fajsúlyúak. O'Brien azonban láthatóan kísérletezett mind az elbeszélésmódokkal, mind a karakterformálással. 1970-ben jelent meg az *A Pagan Place (Pogány hely)* című regénye, amely sajátosan, mindvégig egyes szám második személyben utal az elbeszélés alanyára, egy tinédzser lányra, aki a vidéki Írországra él, átlagos körülmények között. Mikrotörténetek, jelentéktelennek tűnő, egymásba folyó epizódok felelevenítése alkotja a cselekményt. A második személyben írás a narrátort (s a szerzőt) mintegy távolítja a lány történetétől, akinek nem tudjuk meg a nevét, s aki így sok más fiatal nő sorsát képviselheti az 1950-es, 1960-as évek Írországaiban. Elsősorban szüleivel nem megfelelő a kapcsolata. Anyja részéről többnyire értetlenséggel találkozunk, apja pedig magyarázat nélkül ütlegeli, ha nem tetszik neki valami a lány viselkedésében; a csak a felszínen hangoztatott keresztényi megértés és szeretet valódi hiánya teszi a helyet

⁷ Uo. 180.

„pogánnyá”. Emellett annyi fonák helyzettel, hazugsággal, kétszínűséggel, családon belüli basáskodással és erőszakkal, valamint a nemi egyenlőtlenség olykor fatális következményeivel szembe-sül a névtelen főszereplő, hogy végül, amikor a kifelé erkölcsöt hirdető pap elcsalja magával, és majdnem megerőszkolja, úgy dönt, hogy inkább apáca lesz, mint ilyen világi körülmények között folytassa az életét. Az *A Pagan Place* rendhagyó fejlődésregény, amelyben a hősnő a társadalomból való kivonulást választja ahelyett, hogy a tudás- és tapasztalatszerzés megerősítene identitását, és szabadabban alakíthatná a világgal való kapcsolát. Ezt a művet O’Brien később átírta drámává, amely a regény leghangsúlyosabb epizódjaiból és szereplőinek összetett, önkritikára és változásra képtelen viszonyaiból komponálja jeleneteit.

Írországbán O’Brien 2001-ben kapott először hivatalos irodalmi elismerést, az Irish PEN Award volt ez a díj. A sokáig kedvezőtlen hazai fogadtatás fényében nem meglepő, hogy a modern ír irodalom szerzői közül O’Brien a kísérletező, műveik mélystruktúráján keresztül igazmondó, társadalomkritikus elődök-höz vonzódott, elsősorban J. M. Synge-hez és James Joyce-hoz, akiket hazájuk szintén csak idővel fogadott el. *A völgy árnyéka* (*The Shadow of the Glen*, 1903), Synge elsőként, még gyarmati körülmények között bemutatott drámája ellenérzéseket kavart, és szűklátókörűen negatív véleményeket inspirált a nacionalista és patriarchális ideológia egyes szélsőséges képviselői részéről. Leginkább a vezető politikus és újságíró, Arthur Griffith tiltakozott az ellen dühösen, hogy a dráma a főszereplő Norát olyan ír fiatalasszonynak ábrázolja, aki öreg és hideg férje mellett más férfiakkal áll szóba, s végül egy csavargó oldalán örökre elhagyja a házat. Griffith szerint ez a házasságukban mindenkor hűséges ír asszonyok hírnevének besározása volt.⁸ Mint a *Vidéki lányok* (s itt az első kötettel azonos című trilógiára gondolok) esete mutatja, csaknem hat évtizeddel később a már posztkoloniális Írör-

⁸ Lásd erről KURDI Mária: *John Millington Synge: Az ír modernség drámaírója*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2021.

szágban hasonló kritika éri a nők nem a konvencionális gender előírásoknak megfelelő ábrázolását. O'Brien Synge iránti csodálatát jelzi, hogy a Signet Classics sorozatban 1997 folyamán újra kiadott fő Synge-művekhez ő írta az előszót. Mindenekelőtt *A nyugati világ bajnokával* (*The Playboy of the Western World*, 1907) kapcsolatban foglalja össze a darab első előadásai által kiváltott értetlenséget, sőt botrányos fogadtatást, majd szól a rövid életű Synge viszonyáról hazájához és annak népéhez, valamint személyes sorsáról. Amikor egy általuk kiválónak tartott író (akár elődület, akár kortársukat) mutatnak be, az írók gyakran saját magukból is belevetítenek valamit a másikba, s ez O'Brienre is igaz, amikor Synge-nek a barbárság és az örültek iránti vonzódását szintén kiemeli az előszóban.⁹ O'Brien két kultúra (ír és angol) közöttisége, liminális tapasztalata és az abból (is) táplálkozó írói attitűdje gyakran viszi műveiben az olvasót a normálistól eltérő, szélsőséges viselkedések vagy történések közébe. Mint a *Country Girl* (Vidéki lány, 2012; nem tévesztendő össze a *Vidéki lányokkal*, az író nő első regényével) című önéletrajzi kötete elején gyermekkorra élményeire emlékezve írja, falujukban egy *Mad Mabel* (Örült Mabel) néven emlegetett asszonnyal találkozáva született meg benne az örültektől való félelem, akik ugyanakkor elbűvölő hatást is tettek rá.¹⁰

A másik példakép, James Joyce O'Brien számára az önkéntes száműzetés léthelyzetét előlegezte, s a nagy elődéhez hasonlóan az ő művei közül is számos az elhagyott szülőföldön játszódik, vagy a főszereplők emlékképei kötődnek Írországhoz. Joyce újításainak hatása fedezhető fel O'Brien *Night* (Éjszaka, 1972) című regényében, melynek ágyban monologizáló, asszociációk hálóját szövögető elbeszélője, Mary Hooligan Molly Bloom tudatáram-asszociációit idézi az *Ulysses* utolsó, Penelopé elnevezésű fejezetében. Rebecca Pelan ír kritikus szintén elismeri ezt a párhuzamot, ugyanakkor hozzáteszi, hogy Molly monológja korántsem

⁹ Edna O'BRIEN: „Introduction”. In J. M. Synge: *The Playboy of the Western World and Other Plays*. Signet Classics, 1997, Kindle edition, n. pag.

¹⁰ O'BRIEN: *Country Girl*. 26.

telített annyi csalódottsággal és cinizmussal, mint Maryé Edna O'Brien regényében.¹¹ Mary határátlépő, elsősorban a szexualitás terén, akin keresztül az író női életforma konvencióit szatirikusan forgatja fel, s a családi élet idealizálását is aláássa az-
 zal, hogy Mary utalásai szerint gyerekkorában szinte bolondok-
 házában érezte magát otthon, ahol egyre csak utasították és ki-
 báltak vele. Mary Hooligan neve irónia forrása. A *hooligan* angol
 szó az erőszakoskodó egyénekre (mi huligán formában vettünk
 át), melynek eredete egy régi ír családi név, a Houlihan. Az ír
 függetlenségi harcok idején Cathleen Ní Houlihan egy folklór
 eredetű, mitikus nőalak megnevezése volt, akit az ír haza ideali-
 zált megszemélyesítőjeként tiszteltek és ábrázoltak. W. B. Yeats
 és Lady Augusta Gregory *Cathleen Ní Houlihan* (1902) címmel
 szerzett patrióta drámát, melyben a főszereplő, Cathleen földjé-
 től megfosztott öregasszony képében jelenik meg, majd megifjo-
 dott királynő válik belőle, amikor fiatal férfiak készek az életüket
 áldozni a földek (a négy ír gyarmatosított régió) visszaszerzésért.
 Földhözragadtságában O'Brien angolosított családnévű Mary
 Hooliganje szinte mindenben ellentéte a mitikus alaknak, hiszen
 alávetett a patriarchális társadalomban, akinek minden nehéz-
 séggel egyedül kell megküzdenie, a morális konvenciókat több-
 nyire áthágó gondolatai és tettei pedig távol állnak az ideálistól.

O'Brien inkább Angliában és Amerikában talált már pályája
 elején elismerésre és publikálási lehetőségekre, mint szülőházá-
 jában. A kortársak közül egyre inkább érdekelték a zsidó-ame-
 rikai írók és műveik, közöttük elsősorban Philip Roth (1933–
 2018), akihez az 1970-es évek óta termékeny barátság fűzte.
 Egy amerikai kritikus, Dan O'Brien 2020-ban kiadott munkája,
 a *Fine Meshwork* (Finom hálózat) Edna O'Brien és Roth irodal-
 mi barátságát taglalja, egymásra vetítve két, földrajzilag ugyan-
 csak távoli, de szemléletükben, szellemiségükben áthallásokat és
 közös vonásokat mutató életművet. A kritikus kiindulópontja,

¹¹ Rebecca PELAN: „*Reflections on a Connemara Dietrich*”. In Kathryn LAING, Sinéad MOONEY and Maureen O'CONNOR eds. *Edna O'Brien: New Critical Perspectives*. Carysfort Press, Dublin, 2006, 12–37., 31.

hogy hányattatott történelme során mind az ír, mind a zsidó nép szétszóródott; kulturális és irodalmi kapcsolataikról, párhuzamaikról számos elemzés látott már napvilágot. Köztes helyzetük miatt O'Brien és Rothot transznacionális szerzőnek nevezi, akiknek szövegei az életidegen erkölcsi parancsok könyörtelen kritikáját nyújtják, s az etnikai vagy faji tisztaság ellenében a heterogenitást helyezik előtérbe az országhatárokon átívelő irodalmi allúzióik, intertextuális referenciáik révén is.¹²

O'Brien és Roth első művei egyaránt erősen vegyes fogadtatásban részesültek, az előbbit az ír társadalom és identitás normaszegő ábrázolása miatt kritizálták, utóbbit a zsidóság adott esetben ellentmondásos jellemzőinek feltárása és bizonyos tradícióinak megkérdőjelezése miatt. A két író barátsága többféleképpen is megnyilvánult. Például Roth előszót írt O'Brien válogatott novelláinak gyűjteményéhez (*A Fanatic Heart*, 1984 [Elszánt szív]), melyben úgy tartja, hogy ezek a novellák protestálnak a tehetetlenség érzése ellen, és jó részük a női érzelemlággal, szexualitással foglalkozik, amelyet általában az író nő fő témakörének tulajdonítanak, de valójában többről árulkodnak, éleslátásról és társadalmi tudatosságról.¹³ Továbbá O'Brien a *The Love Object* (A szeretett tárgy, 1968) nem egyértelmű című rövidpróza kötetének újabb kiadását (2013) Rothnak dedikálta, az amerikai író pedig a *Kis piros székek* (*The Little Red Chairs*, 2015) című O'Brien-regény borítóján az író nő mesterművének nevezve ajánlotta a könyvet az olvasók figyelmébe.¹⁴ A *The New York Times* 2015. november 18-i számában Roth beszélgetése olvasható O'Briennel. Roth például azt kérdezi az író nőtől, mennyire fontos művészi világa szempontjából, hogy a vidéki Írország elmaradott körülményei között nőtt fel, és akárcsak a legtöbb katolikus lány, zárdában kezdte az iskolaéveit. Válaszában O'Brien összetett tapasztalatokról vall: a kis közösségben sokféle emberi

¹² Dan O'BRIEN: *Fine Meshwork*. Philip Roth, Edna O'Brien, and Jewish-Irish Literature. Syracuse UP, Syracuse, 2020, 6–9.

¹³ Philip ROTH: „Foreword”. In Edna O'Brien: *A Fanatic Heart: Selected Short Stories*. Farrar, Straus and Giroux, New York, 1984. vii.

¹⁴ Dan O'BRIEN: i. m. 58, 61.

történettel ismerkedett meg, ugyanakkor a személyes oldalt tekintve eléggé emberpróbáló volt ott élnie. Roth csodálja, milyen pontosan ábrázolja interjúalanya az ír miliőt, pedig már régen elhagyta az országot, s prózastílusának az érzékeny részletek iránti fogékonyságát „finom hálózat”-nak („fine meshwork”) nevezi.¹⁵ Találóa, Dan O’Brien az irodalmi barátságukat és életműveik párhuzamait elemző könyvének ezt a címet adta. 2018-ban, Roth halálakor O’Brien búcsúzó és egyben méltató cikket írt róla, melyben feleleveníti utolsó találkozásukat néhány hónappal Roth halála előtt annak otthonában. Mikor Roth kikísérte az írónőt, a hozzá intézett utolsó szavai ezek voltak: „Bátor gyerek vagy.” („You’re a valiant kid.”)¹⁶

O’Brien hatására is történhetett, hogy Roth regényeiben az ír kultúrából és irodalomból vett kölcsönzések egyre inkább megjelentek. A kritikus Dan O’Brien könyvének fejezetei a két életművet többféle szempontból vetik össze. Beszédes példát szolgáltat erre az író említett memoárja, a *Mother Ireland* és Rothtól *A megszabadított Zuckerman* (*Zuckerman Unbound*, 1981) című regény párhuzamos olvasása. A *Mother Ireland* elején egy eredetmonda szerepel, mely szerint a héber Caesara, Noé unokahúga, hallván Noé próféciáját a mindent elsöprő özönvíz közeléről három férfi és ötven nő társaságában elmenekült a vész elől, s végül a még lakatlan Írországba jutva lettek annak első települői.¹⁷ Dan O’Brien értelmezésében nagy jelentőségű, hogy a Caesara-központú mítosz az író memoárjának elején valójában alternatívát nyújt az ír nacionalizmus maszkulin erő hangsúlyozó eredettörténeteivel összevetve, miközben az ír kultúra

¹⁵ Philip ROTH: „A Conversation with Edna O’Brien”. The New York Times, 2015. november 18. <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/books/00/04/09/specials/obrien-roth.html> Utolsó letöltés: 2024. augusztus 2.

¹⁶ Edna O’BRIEN pays tribute to Philip ROTH. faber, 2018. október 22. <https://www.faber.co.uk/journal/edna-obrien-pays-tribute-to-philip-roth/> Utolsó letöltés: 2024. augusztus 10.

¹⁷ Edna O’BRIEN, *Mother Ireland*. Penguin Books, Harmondsworth, 1978, 12.

nem homogén voltának gyökereire szintén utal.¹⁸ Roth regényében Zuckerman (az író alteregója) rövid, szenvedélyes kapcsolatot folytat Caesara O'Shea ír színésznővel aki, akárcsak Edna O'Brien, a festői nyugat-írországi vidékről származik. A Mother Ireland szövegét bevezető eredetmítosz Roth regényében szintén megjelenik, bár az új mű cselekményének szempontjából kicsit átdolgozva. O'Brien Synge-et is jobban megismertette Rothtal, akinek 2009-ben publikált kisregénye, *A kiégés (The Humbling)* intertextuális jellemzője, hogy számos részlete Synge legnépszerűbb művét, *A nyugati világ bajnokát* idézi fel, például a kisregény női főszereplőjének neve Pegeen, mint Synge hősnőjének.

Az 1970-es évek második felétől az 1980-as évek végéig O'Brien pályáján háttérbe került a regényírás, novelláskötetek és más műfajban született művek azonban megjelentek tőle. 1980-ban írta első eredeti drámáját, *Virginia* címmel, melyet még abban az évben Stratford Ontario (Kanada) színháza mutatott be. A dráma középpontjában a modernista íróóriás, Virginia Woolf áll, illetve az ő érezhetően problematikus viszonya apjához, férjéhez és Vitához, intim barátnőjéhez. Dawn Duncan amerikai elemző a két író életművében közös tematikát fedez fel, nevezetesen a női szubjektum küzdelmét a cselekvőképesség megszerzéséért, s ennek a folyamatnak a részleteit.¹⁹ O'Brien Woolf általa karakterisztikusnak tartott stílusában írta meg a drámát: a szövegre a linearitás és kronológia hiánya jellemző, a töredékes dialógusok a főszereplő emlékfoszlányainak hatását keltik. Egy nem hétköznapi emberről szóló, rendhagyó szerkesztésű és nyelvi megformálású mű ez, melyet a biográfiai dráma kutatója, Ryan Claycomb elméleti belátásait alkalmazva közelíthetünk meg. Claycomb szerint ez a fajta dráma a műfaj sajátosságainak megfelelően úgy ábrázol (*represents*) egy életet, hogy színre vitel útján bemutassa (*presents*) azt.²⁰ A néző pedig mindebből következ-

¹⁸ Dan O'BRIEN, i. m. 117–118.

¹⁹ Idézi Amanda GREENWOOD: *Edna O'Brien*. Northcote House, Tavistock, 2003, 59.

²⁰ Ryan CLAYCOMB: "Playing at Lives: Biography and Contemporary Feminist Drama." *Modern Drama* 47.3 (2004), 525–545, 526.

tethet arra, mit tart abból az egyéni életből a saját, többféleképpen determinált szempontjából fontosnak a szerző, ugyanakkor a bemutatás módja mit árulhat el az adott élet mélyrétegeiről a szöveget színpadra képzelő drámaíró és a színházi rendező választásainak eredményeként.

Bár véglegesen Angliában telepedett le, Írország és kultúrája továbbra is O'Brien érdeklődésének homlokterében állt ebben az újabb regény nélküli évtizedben. *Some Irish Loving* (Így szeretnek az írek, 1979) címmel antológiát szerkesztett, melyben a szeretetet, szerelmet és testi vágyat fókuszba állító ír irodalmi szövegekből vagy szövegrészekből nyújt át egy csokorra valót az olvasónak. A válogatás terepe a mítoszoktól és angol fordításban közölt, eredetileg ír nyelvű népdaloktól a kortárs prózáig és költészetig terjed, a szövegeket tematikus fejezetekbe rendezte az író. Ezek egyike a női érzelmek és érzékiség körül forog, s részletet közöl például Molly Bloom erősen szókimondó, tudatáram hatású monológjából. Az Ulysses legújabb magyar fordítását felhasználva idézek ebből: „... jó a férfiaknak hogy annyi élvezetet kapnak egy nő testéből olyan gömbölyűek és fehérek vagyunk nekik hányszor szerettem volna én is férfi lenni csak úgy a változatosság kedvéért hogy kipróbáljam a micsodájukkal ahogy földuzzad ránk olyan kemény és olyan lágy is ha hozzáér az ember [...] ilyenek a férfiak, kiszúrják és fölcsípik amire éppen kedvük szottyan ...”²¹ O'Brien másik igen tisztelt író-elődje, Synge a férfi érzelmekről szóló fejezetben *A nyugati világ bajnokából* vett részlettel szerepel. Itt a főszereplő, Christy Mahon a faluban aratott páratlan sportgyőzelme után lírai nyelven vall szerelmet Pegeennek, amely magyar fordításban így hangzik: „Eszedbe se jut majd, hogy vadorzó szerelme-e, vagy hercegé, ha majd a két karomban tartalak, s addig csókolom a durcás kis szádat, amíg a magasságos mennybéli Urat is megsajnálom, hogy magányosan ül aranytrónusán az örökkévalóságban. [...] (*halkan*) A te szíved-

²¹ James JOYCE: *Ulysses*. Ford. SZENTKUTHY Miklós fordításának felhasználásával a Magyar James Joyce Műhely: GULA Marianna, KAPPANYOS András, KISS Gábor Zoltán, SZOLLÁTH Dávid. Helikon Kiadó, Budapest, 2021, 717–718.

ből a hetedik mennyország fénye sugárzik. Angyalok lámpácskája leszel nekem pisztránglesen a sötét Owen vagy Carrowmore partján.”²² Az antológiából idézett két részlet nem is lehetne eltérőbb egymástól, bár sejtetik, hogy megírásuk körülményeinek, szerzőik szándékának, témáiknak és szereplőik világlátásának függvényében milyen széles nyelvi, műfaji és poétikai skálán mozognak a kötetet alkotó szövegek – az ír irodalom egy szelete O’Brien tálalásában.

1986-ban újabb nem fikciós könyvet tett közzé O’Brien *Írország, eltűnőben* (*Vanishing Ireland*) címmel, melyet Richard Fitzgerald fotóművész felvételei illusztrálnak. A következő évben egy részletét lefordították magyarra, melyet a Nagyvilág közölt néhány kortárs ír vers mellett. Egyfelől mintha a *Mother Ireland* memoárt folytatná ez a mű, melyben az elhagyott Nyugat-Írországra visszalátogató író megfigyelései, ott élő emberekkel folytatott beszélgetései kapnak hangot. Másfelől, aligha véletlenül, a teljes szövegben többször is utalás történik Synge-re. Synge a *The Aran Islands* (Az Aran-szigetek, megírás 1902, kiadás 1907) címmel írt egy műfajilag nehezen besorolható művet, amely az útinapló és a vallomásos önéletrajz sajátosságait vegyíti, s narratív szövetét az írónak az Aran-szigeteken, az ottani egyszerű halászok közelében szerzett tapasztalatai, a tőlük hallott történetek, valamint az életmódjukról, hétköznapijaikról és hagyományaikról tett megfigyelései, az ezekkel kapcsolatos személyes élményei és érzései alkotják. O’Brien-től az *Írország, eltűnőben* műfaját tekintve hasonlóan összetett, bár közelebb áll az útirajzhoz. Synge úgy látta, hogy a többségükben már kétnyelvű, írt és angolt beszélő araniak két világ határán élnek: az évszázados szokások megtartó ereje gyengül, mert egyre inkább a modern kor teremtette szükségletek alakítják a szigetlakók életét, például hogy jó pénzt keressenek áruikkal. Nyolc évtized múltán, az *Írország, eltűnőben* már arról számol be, hogy az ősi kultúra nemcsak háttérbe kezd szorulni, hanem egyenesen eltűnőben van:

²² J. M. SYNGE: *A nyugati világ bajnoka*. Ford. UNGVÁRI Tamás. In: Uő. vál. és szerk.: XX. századi angol drámák. Európa, Budapest, 1985, 563.

„Feledhetetlenül szépséges ország, de fájdalmas és irtózatosan nagy anyagi segítségre szorul, a népe meg pszichológiai támogatásra, mert miközben megpróbálták lerázni az igát és elvetni a múlt példaképét, elveszítették önmaguknak egy lényeges darabját – költészetüket: nem azt a költészetnek megtett zagyvalékot, hanem önmaguknak igaz, derék kifejezését. Minthogyha a közepszerűség alakjában óriási hallucináció telepedett volna az egész nemzetre; kiszívja életerejét, kioltja ősi tüzét.”²³

1988-ban a *The High Road* (Az országút) című regényének megjelenése új és igen termékeny szakaszt nyitott O'Brien munkásságában. Fő jellemzője, hogy az írónőt egyre többfelé ágazó kérdéskörök foglalkoztatják, és a korai regényeknél explicitebb módon fókuszál politikai és történelmi témákra, valamint bátrabban kísérletezik narratív formákkal és szerkesztési eljárásokkal. Karaktereinek felépítésében a női főszereplők mellett egyes férfialakok lélektani motivációinak, attitűdjeinek és kapcsolatrendszerének mélyebb, ellentmondásokat is felszínre hozó ábrázolásával szintén találkozik az olvasó a korszak O'Brien-prózájában. Ugyanakkor szélesedik az indirekt módon értelmező intertextusok és kulturális referenciák beépítése, rendszerint már a címválasztással kezdődően. Gérard Genette a műcímet és mottót (más hasonló funkciójú paratextusok mellett) a transztextualitás azon formájának tekinti, amely „kétségtávol a mű pragmatikai dimenziójának, vagyis az olvasóra gyakorolt hatásának egyik kiváltságos helye”.²⁴ Ennek fényében értelmezhető, hogy a tartalmi felütést megadó mottók, melyek már korábban is megjelentek O'Brien regényeinek élén, az új korszakban gyakran megkettőződnek, s a két idézet között ellentét érezhető a műben kirajzolódó többféle, akár konfliktusos szempont és attitűd előlegezésére. A *The High Road* egyik mottója a normaszegően viselkedő nőkre vonatkozó régi népi átkot idéz, a másik egy, a Szűzanyát dicsőítő himnuszról származik.

²³ Edna O'BRIEN: *Írország, eltűnőben* (Vanishing Ireland). Ford. BORBÁS Mária. Nagyvilág 32., 7. (1987), 1026–1041.

²⁴ Gerard GENETTE: *Transztextualitás*. Ford. Burján Mónika. Helikon 42., 1–2. (1996), 82–90., 84.

A *The High Road* én-elbeszélője középkorú ír asszony, a feltehetően művészi foglalkozású Anna a spanyol tengerpartra, egy az otthonához képest teljesen más miliőbe menekül, hogy felejtetni próbálja legutóbbi szerelmi csalódását, a férfit, akire számított, aki azonban elhagyta. Mint oly sok modern regény, ez szintén epizodikus jelenetekből épül fel, mint például a szintén Spanyolországban játszódó Hemingway-mű, a *Fiesta* (1926). A tengerparti kisvárosban Anna három nővel és egy férfival kerül közelebbi kapcsolatba; közülük a legfontosabbá Catilina válik, a hotel egyik szobalánya, aki mindig friss virágokkal díszíti az ott megszálló asszony szobáját. Anna egyre melegebb vonzalmat érez a helybéli lány iránt, s vele megy a tenger fölött magasló erdős, hegyes vidékre, ahol csak ketten vannak, és egymás mellé fekve megérintik, simogatják egymást. Ezért számos kritika lesbikus regénynek nevezi a *The High Road*-ot, s egyikük utal arra, hogy a nők közötti vonzalom korábbi O'Brien-művekben is megjelenik, például már a *Vidéki lányok*ban, ahol zárdabeli tanítványok bizonyos apácák iránt éreznek csodálatot, illetve a Virginia Woolfról írt drámában, ahol megvilágítódik a főszereplő és Vita közötti érzelmek intimitása.²⁵

Véleményem szerint a *The High Road*ban Anna és Catilina rövid egymásra találása a homoerotikus árnyalat ellenére nem teszi lesbikus regénnyé a művet, hanem inkább a nők közötti szolidaritás lehetőségeinek kiszélesítését láthatjuk benne. Catilina szintén csalódásokat élt át férfiakkal való viszonyaiban, s ezeket feledteti a másik nővel a természet csodáitól körülvéve, a patriarchális normák uralta világtól távol átélt olyanfajta eksztatikus és felszabadító élmény, melyet Jacques Lacan terminusát adaptálva Luce Irigaray feminista teoretikus női *jouissance*-nak, örömforrásnak tekint.²⁶ O'Brien regényében ennek néhány mondatos leírása képezi a tetőpontot, ahol a nyelvi megformálás kivételesen

²⁵ Helen THOMPSON: „Edna O'Brien's Lesbian Novel: The High Road. In: *The Lesbian Review of Books* 2.2 (1996), 14.

²⁶ Elsősorban a következő műben: Luce IRIGARAY: *This Sex Which is Not One*. Trans. Catherine Porter with Carolyn Burke. Cornell UP, Ithaca, NY, 1985 (1977).

érzékletes és érzéki költőisége egyik vitathatatlan csúcsteljesítménye az író prózájának. A *The High Road*-ról okkal születtek feminista elemzések, melyek kiemelik a tenger és a nőiség közötti kapcsolatát, a feminin kultúra és a matriarchális kötődések normákat megkérdőjelező erejét. Ha más szempontból próbálunk a regényhez közeledni, azt a cím utalásának megfejtésével kezdhetjük. Egy régi skót dalból kiemeltnek tűnik a cím, maga a dal szerelmesek elválásáról szól, s a releváns sor így hangzik: „You’ll take the high road and I’ll take the low road” (szó szerint: te az országúton mégy, én meg a keskeny úton), amely a „te mégy jobbra, én meg balra” magyar kifejezésnek feleltethető meg. Az útrakelés, elválás és valaki elhagyása átfogó témái a regénynek. Anna és Catilina kapcsolata is elválással végződik, mert az utóbbi elidegenedett, ám bosszúéhes férje megöli feleségét, amiért az egy másik nővel elment a hegyekbe, és ott együtt aludtak, ugyanis a szigorú patriarchális normák szerint ezzel szégyent hozott rá. A számára is fenyegető helyzetből D’Arcy, egy hazáján kívül élő, szemlátomást gyökértelenül sodródó ír férfi menti ki Annát. Ebben a műben ő az a férfi szereplő, akinek ellentmondásos jellemét és cselekedeteit O’Brien több oldalról is megragadja. A regény befejező soraiban Catilina nagymamája elhozza és átadja Annának a megölt fiatalasszony egyik oldalán csillogóan fekete, másik oldalán vértől piros és ragacsos hajfűrtjét, s búcsúzó szavai a szeretet és az elválás együttjárásáról vallanak.

Hasonlóan jelentéssel bíró címet kapott a *Time and Tide* (Az idő és az árapály, 1992), O’Brien következő regénye. A cím egy angol mondás első fele, ami teljesen így hangzik: „Time and tide wait for no man.” (Az idő és az árapály nem vár senkire.) Legközelebbi magyar megfelelője az a közmondás, hogy „az idő eljár, senkire nem vár”, amit a regénycím értelmező fordítására vállalkozónak figyelembe kell vennie. A korai regényekhez hasonlóan erősen önéletrajzi ihletésű ez a mű: egy asszony, Nell harmadik személyben elmondott története, aki a megromlott házasságból, az őt megalázó és majdnem szó szerint megfojtó férj mellől kénytelen elmenekülni, de küzd azért, hogy válásuk után a fiaikat ő nevel-

hesse. A 2012-ben megjelent O'Brien-önéletrajz (*Country Girl*) felől visszatekintve jól érzékelhető, hogy az író nő által megélt házassági krízis emléke mennyire jelen van még ebben a műben is: a kapcsolat ábrázolásának nyelvezetében szerephez jutnak az asszony elhallgattatására utaló képek. O'Brien életétől független fordulat azonban a regény utolsó harmadának cselekményében, hogy Nell elveszíti felnőtt fiait, az egyik meghal, a másik pedig elhidegül tőle. Paddy, aki a Temzébe fúl, már korábban elhagyja anyját, hogy drogozó, önmaguknak alternatív valóságot és veszélyt kereső életstílust kialakító fiatalok csoportjához csatlakozzon, s velük induljon egy végzetes hajókirándulásra a folyón. Az utolsó fejezetekben, amikor Nell a kikötőben a többi szülővel, rokonnal és barátal várakozik, hogy megtudjon valami biztosat gyermekéről, a harmadik személyű elbeszélésbe beszivárog az aggódó anya saját reményeinek és kétségeinek közvetlenebb kifejeződése szabad függő beszéd formájában, melyet gyakran elliptikus, töredékes beszédmód jellemez. Itt nyer értelmet a választott cím: Nell nem figyelte fel időben arra, hogy Paddy személyiségét jobban meg kellene értenie, s az elszalasztott tettek következményeként (is) a fiút többedmagával elsodorta az ár, szimbolikus és valóságos értelemben egyaránt.

Már a korai regényekben és a *Time and Tide*-ban helyet kapó, részben szintén önéletrajzi téma, az anya–lány kapcsolat feszültségeinek ábrázolása teljeseedik ki O'Briennek a *The Light of Evening* (Esti fény, 2006) című regényében. Asszonyok három generációja áll itt a középpontban, akik végigélik a huszadik századot, melynek során nagymérvű és gyors változásokon ment keresztül az ír társadalom, önálló útját alakítva a függetlenség elnyerése után. A nemzeti hagyományok túlhangsúlyozása és a valláserkölcsi követelmények szigorúsága miatt a generációs különbségek nagymértékben kiéleződtek, s az anyák beléjük nevelt merev felfogása sok esetben szembenállásra, a szabadulás keresésére készítette a lányokat. A *The Light of Evening*ben O'Brien az asszonyok, Bridget, Dilly és Eleonora akronologikus időszervezetben megjelenített történetét levelezésük beszövésével a le-

vélregény műfajához közelíti. Bridget Írországbán marad, lánya, Dilly elhagyja anyját és az őt körülvevő kis világot, hogy a tágabb világban, konkrétan Amerikában próbáljon új életet kezdeni, mint azt írek ezrei tettek a tizenkilencedik századi nagy éhínség (1845–1848) traumáinak közepette és utána, majd a szegénységtől és a beszűkült lehetőségektől menekülve a múlt század első felében. Dilly személyesen megélt kivándorlástörténetén keresztül a regény láttelepet ad a hajóút és nem kevésbé a megérkezés és szállást meg munkát találás viszontagságairól, a beilleszkedés nehézségeiről, végső soron kudarcáról. Lánya, Eleonora szintén elmenekül a családi környezet szorításából, mégpedig Londonba, mint az írónő maga is tette, és ott írói pályájára lép. Anyák és lányok egymásnak küldött levelei az egymás iránti féltő szeretet, ugyanakkor az eltávolodás szükségességének kettősét érzékenyen közvetítik.

Sokak véleménye, hogy az 1990-es évek jelentették O'Brien írói kreativitásának zenitjét. Ekkor született tollából egy trilógia, melyet a kritikusok általában az ír nemzet állapotát („state of the nation”) bemutató regényfüzérnek neveznek, avagy Bényei Tamás egy csoport korabeli angol műre használt terminusát átvéve, „nemzetdiagnosztikai” regényeknek tekinthetők.²⁷ A trilógia első, *House of Splendid Isolation* (A semlegesség háza, 1994)²⁸ című darabjának főszereplője Josie O'Meara, egy módos farmer özvegye az Ír Köztársaságban. Boldogtalan házasságuk alatt alkoholista, erőszakos férje többször bántalmazta, különösen miután kitudódott, hogy Josie egy darabig érzelmi kapcsolatot ápolt egy pappal; a szexuális értelemben meg nem csalt férj akkor betegre verte feleségét. A férfi viselkedésében találkozik a

²⁷ BÉNYEI Tamás: „A nemzetdiagnosztikai regény újjáéledése”. In: BÉNYEI Tamás szerk: *Az angol irodalom története, 1930-tól napjainkig*. Második rész. Kijárat Kiadó, Budapest, 2023, 166–173., 166.

²⁸ A „splendid isolation”, szó szerint „nagyszerű izoláció”, eredetileg diplomáciatörténettel kapcsolatos terminus volt arra, hogy Nagy-Britannia a tizenkilencedik század jó részében nem állt más államokkal szövetségben, hanem semleges maradt. <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803100524374> Utolsó letöltés: 2024. augusztus 4.

nő fölötti patriarchális uralom és az északír nacionalisták akcióinak támogatása: O'Meara földjén az IRA fegyvereit rejtegette, melyeket megtalálva a rendőrség végzett a férjjel. Évekkel később Josie megörökölt házában a hatóság előtt menekülő IRA-harcos, McGreevy rejtőzik el az asszony tudta nélkül, bár az egy idő után meglátja az árulkodó nyomokat és magát a férfi is.

McGreevy többszörösen gyilkolt, ezért terroristának kell tekinteni, ugyanakkor O'Brien gondolkodó és érző emberként ábrázolja, azaz humanizálja. A regény történelemszemléletét az a felismerés alakítja, hogy az 1970-es, 1980-as évek északír erőszakosorozata az Ír-szigeten évtizedekkel korábban lezajlott polgárháború örökségét folytatja, mert a gyarmati idők ellentétei, a brit uralom még mindig hat az északír társadalomra. A *House of Splendid Isolation* elbeszélésmódjának jellemzője az asszociativitás: a múlt lényegi epizódjai és gondolati síkjai fokozatosan idéződnek fel a jelenben, kronologikus sorrend nélkül, mint személyes emlékek. Nyilvánvaló különbségeik ellenére az északi republikánus harcos és a déli magányos, idős asszony, Josie között a kezdeti gyanakvás ellenére párbeszéd, személyközi viszony alakul ki. Bollobás Enikő gondolatmenetét kölcsönözve a „husserli elismerés” feltétele valósul itt meg olyan szereplők között, akik „általában nem létesítenek elismerő kapcsolatot a másikkal”,²⁹ mert az átpolitizált társadalom két különböző oldalához tartoznak. Egyes kritikusok feltételezése, miszerint az író a republikánus ideológiát támogatná a regénnyel, annál is inkább cáfolható, mert a regény végén Josie halála McGreevy miatt következik be: az utóbbit üldöző hatóságok tévedésből az asszonyt lövik le. A „ház” az ír irodalomban gyakori jelölője a nemzet nagyobb közösségének, a hazának, melynek „semlegessége” elérhetetlen a múltban gyökerező konfliktusok továbbélő ereje miatt, ennél fogva a műcím ironikus: végső soron a legártatlanabb ember sem tud a megosztó helyzeten kívül maradni.

²⁹ BOLLOBÁS Enikő: Képlet – kiterjesztés – gyakorlat: A performatív elmélet paradigmái és alkalmazásuk Ignóty, Nádas, Galgóczi. Márai és Kertész szövegeinek vizsgálatában. In: Filológiai Közönlöny 62., 4. (2016), 264–302., 294.

Down by the River (Lenn a folyónál, 1996) a címe a következő darabnak, melyben mindjárt a cselekmény elején egyfajta áthidalhatatlan ellentét jelenik meg a természet szépsége, nyugalma és a kiszámíthatatlan emberi erőszak között. Az apa, James McNamara magával viszi tinédzser lányát, Maryt szemlét tartani a földjén: minden szemet gyönyörködtetően virágzik és terem körülöttük, ám hétköznapi induló sétájuk horrosztikus kifejlése, hogy a férfi megerőszkolja saját gyermekét. A gyereklány teherbe esik az apjától, s így a regénynek nagyon időszerű, az ír olvasóban számos tragikus esetet felidéző témája az abortusz szigorú tilalma is, ami egészen 2018-ig volt érvényben Írorszáiban, amikor népszavazás döntött a törvény megváltoztatásáról. *Wild Decembers* (Féktelen decemberek, 1999) a trilógia harmadik darabja, melyben szintén hangsúlyosan jelen van az erőszak; itt a cselekmény jórészt egy szintén prominens ír téma, a föld mindenáron, akár gyilkosság árán is megszerzhető birtoklása köré szerveződik. O'Brien trilógiája olyan átfogó nemzeti problémákat exponál, mint a politikai erőszak, az incestus és a földhöz való ragaszkodás, melyek a modern Írország terhes örökségeként számos más kortárs ír műben is traumatikus egyéni sorsok forrásai, s elgondolkodtató kérdéseket tesznek fel a jövő lehetőségeivel kapcsolatban.

A 2015-ben megjelent O'Brien-regény, a *Kis piros székek* (*Little Red Chairs*) a *Girl*höz hasonlóan a kortárs nemzetközi történelem és politika bizonyos eseményeihez fordul a cselekmény kereteinek kijelölésekor. A regény több helyszínen játszódik, melyek egy nyugat-írországi falu, Coonoila, London, majd Szarajevo, az 1992–1995 közötti délszláv háború tűzfészke, s végül a Hágai Nemzetközi Törvényszék. O'Brien könyve a balkáni népiirtás és erőszakos cselekmények hosszú távú következményeit mutatja be, a fikcionalizált történelem műfajában. Vonatkoztatható rá, amit Z. Varga Zoltán a holokausztirodalomról ír, miszerint az ilyen regények a „történelmi tapasztalat közvetítésében [...] a nyelvi megformáltságra irányuló figyelem és a kitalált, képzeletbeli tárgyaknak, helyeknek, szereplőknek,

cselekedeteknek adott jelentés révén közelítenek a történeti eseményhez.”³⁰

O’Brien regényének középpontjában egy valóságos személy és annak ártalmassága áll, a köré épülő narratív részletek és a többi szereplő azonban a képzelet terméke. A fikció itt hétköznapi életek és sorsok megelevenítésével a történelem adott tendenciáinak emberi oldaláról ad képet. A történelmi alak Radovan Karadžić, a boszniai Szerb Köztársaság első elnöke, akit a kibontakozó háborúban a bosnyákok kárára elkövetett etnikai tisztogatás és népirtás elrendelésének vádjával ítélték el, de tizenhárom évig nem tudták elfogni, mert országokon átkelve bujdosott a számonkérés elől. O’Brien utolsó búvóhelyének Coonoilát mutatja, ahol a vidéki írek többsége gyanútlanul befogadja az ott dr. Vlad Dragan néven megjelenő, különös idegent, aki a mintájául szolgáló történelmi alak kvalifikációival egyezően egyetemet végzett pszichiáter és költő. Elfogatását szintén ebbe az ír közösségbe helyezi az író, ami hirtelen sokk az ottani emberek számára, elsősorban Fidelmának, aki jóval idősebb férjét megcsalva szerelmi viszonyt folytatott Dragannal, és gyermeket vár tőle. Magukat hatósági embereknek hazudó férfiak elragadják Fidelmát otthonából, s a falutól jó távol erőszakkal abortálják gyermekét. A hosszú kórházi kezelés után a felgyógyult Fidelma Londonba menekül férje és a falu közösségének várható bosszúja elől.

A *Kis piros székek* lebontja a politikai és a személyes közötti határokat. O’Brien széles panorámát fest a traumákat elszenvedőkről azzal, hogy kitágítja a mellékszereplők körét a sokféle erőszak miatt hontalanná váltak felé, akik különböző londoni menhelyeken élnek, és több-kevesebb sikerrel próbálnak az országban maradni és állást találni. Ezzel O’Brien korunk egyik átfogó problematikáját, a menedékkérők és migránsok útkeresését Nyugat-Európában egyéni tragédiák bemutatásával szólaltatja meg – szó szerint, mert hangot ad saját, tört. angolsággal

³⁰ Z. VARGA Zoltán: *A történelmi fikciótól a fikcionalizált történelemig*. In: SZÁVAI Dorottya és Z. VARGA Zoltán szerk. *Műfaj és komparatiztika*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2018. 207–224., 209.

elmondott történeteiknek. A regény címe metonimikusan utal arra, hogy 2012-ben, Szarajevó ostromára emlékezve az áldozatok számának megfelelően 11 541 piros széket helyeztek el a város hosszú főutcáján, közöttük 643 kisebb széket a meggyilkolt gyerekekért. A nálunk 2018-ban megjelent mű egyik hazai méltatója „A gonosz pont olyan, mint egy átlagember, és ez benne a legszörnyűbb” címmel ír a *Kis piros székekről*, összecsengően azzal, amit a regény vége felé az egyik menekült súlyos igazsággént megfogalmaz: „Nem ismerjük egymást. Titok minden ember. Nem ismerhetjük őket, legkevésbé azokat, akikhez a legbensőségesebb viszony fűz, mert a megszokás elhomályosítja a látásunkat, a remény pedig vakká tesz.”³¹ Cikkében a kritikus a mű narratív stílusát így jellemzi: „A tudatos és tudattalan, álom és valóság, múlt és jelen mosódik össze több szinten, és tárul fel költői látomásokként az olvasó előtt.”³² Történelem, fikció és látomás egybejárása adja a regény ábrázolásmódjának egyedi sajátosságát.

O’Brien életrajzi művei közül messze kiemelkedik a *James Joyce* (1999) című, melyet a művelt nagyközönség számára írt, s nem elsősorban a Joyce-kutatóknak. Az ebben közölt tények pontosak, az író életéről szóló munkák mellett O’Brien szemlátomást jól ismerte Joyce és családtagjai levelezését, a primér művekről nem is beszélve. Joyce háttéréről, műveinek keletkezéstörténetéről és recepciójáról tudósítva az író végletek között mozgó egyéniségéről alkotott véleménye is kibontakozik. Joyce nőszemléletéről szólva kiemelt aspektusa az életrajznak, amint egy kritikus írja, hogy a tengert és a fluiditást a femininnel asszociálta, melyre legjobb példa a Dublint átszelő folyó, a Liffey megszemélyesítése Anna Livia Plurabell névvel a *Finnegans Wake*-ben (1939).³³ Ez

³¹ Edna O’BRIEN: *Kis piros székek*. Ford. Lukács Laura. Park Könyvkiadó, Budapest, 2018, 242.

³² FORGÁCH Kinga: „A gonosz pont olyan, mint egy átlagember, és ez benne a legszörnyűbb.” *Könyves Magazin*. 2018. május 1. https://konyvesmagazin.hu/articles/show/a_menekultek_szemelyes_traumaival_szembesit_edna_obrien_uj_regenye Utolsó letöltés: 2024. augusztus 17.

³³ GREENWOOD, i. m. 97–98.

a szemlélet és metaforizálás, alighanem Joyce hatására, O'Brien egyik saját regényében, a *The High Road*-ban szintén testet ölt; Anna és Catilina testi-lelki egymásra találása a tenger közelében játszódik le. Joyce személyes kapcsolatait O'Brien a saját prizmáján keresztül mutatja be, részletezi az anyjához és apjához fűződő, kétirányúan ambivalens viszonyát és a lánya, Lucia elhatalmasodó pszichés betegsége miatt érzett aggodalmait és időnként vak reményeit gyógyulását illetően. Ugyanakkor élettársa, majd felesége, Nora Barnacle érzelmi reakcióit, valamint nehézségeket vállaló szerepének és sorsának alakulását Joyce különbségeinek árnyékában O'Brien mély együttérzéssel láttatja. A születésétől fogva túlérzékeny Lucia egyre inkább széthulló személyisége az írónőt továbbra is érdekelte, mint általában az örültség és annak sokféle megnyilvánulása. 2022-ben, az *Ulysses* megjelenésének 100. évfordulójakor *Joyce's Women* (Joyce és a nők) címmel O'Brien egy jelentős sikerrel bemutatott drámát szerzett, melynek középpontjában Lucia áll. Fiatal korában Lucia táncosnő szeretett volna lenni, de a hányattatásokkal teli családi élet nem kedvezett tehetsége kibontakozásának. Sokasodó kitörései miatt elmeegógyintézetbe vitték, ahonnan elszökdösött, majd végül haláláig intézetbe zárva élt. A dublini Abbey Színház színpadán az őt alakító színésznő (Genevieve Hulme Beaman) hatalmas energiával játszott a nyughatatlan és kiszámíthatatlanul cselekvő Luciát, aki féktelenül szárnyaló táncával szinte megbabonázta a közönséget. Ez az utolsó O'Brien mű visszatér az írói pályán végighúzódnó anya–lány kapcsolat potenciális kríziseihez is, amelyek itt a földhözragadtnak, az idegbetegség megértése szempontjából érzéketlenné válnak bemutatott Nora és a rebellis szellemű Lucia korlátozásokat nem tűrő, az anyját még fizikailag is támadó kihágásai között feszülnek.

O'Brien prózájának kivételesen gazdag szókincset mozgósító nyelvezete a két Nobel-díjas ír költő, Yeats és Seamus Heaney lírájára emlékeztet, melynek értékelése hasonlóan kreatív olvasói attitűdöt feltételez. 2015-ben az Aosdána, az ír alkotóművészek államilag támogatott egyesülete a csak keveseknek adható kivá-

lósági címben (Saoi) részesítette O'Brient. Michael D. Higgins, akkori köztársasági elnök pedig hivatalosan megkövette az író az egykor elutasító cenzúrázásért, valamint „bátor igazmondónak” nevezte őt. Több kritikus, például Mooney szerint azonban O'Brien megítélése bizonyos mértékig manapság is ambivalens.³⁴ Mindemellett a recepció egyenetlenségét, ugyanakkor meglepő sokoldalúságát illetően figyelemre méltó adat, hogy O'Brienről már 1974-ben született monográfia, és a *Canadian Journal of Irish Studies* folyóirat egyik 1996-os száma Edna O'Brien-különszám, amely elsősorban feminista megközelítésű tanulmányokat közöl. Az új évezredben, különösen 2020 után, növekszik az írónőről szóló életrajzok, monográfiák és tanulmánykötetek száma, mintha reneszánszát élné a korábban nem igazán elismert, egysíkúnak tartott életműve. Magyarországon a fentebb idézett két regényen és útinaplórészleteken kívül csak néhány elbeszélése jelent meg a Nagyvilágban és két, angol novellákat tartalmazó fordításkötetben, olyan adósságot jelezve, melyet érdemes lenne a jövőben valamennyire törleszteni.

³⁴ Sinéad MOONEY: „Edna O'Brien”. In: Heather INGMAN and Cliona Ó GALLCHOIR eds. *A History of Modern Irish Women's Literature*. Cambridge University Press, Cambridge, 2018, 244–259., 244.

DEBÜT

Vitus Jácinta

Virágzás

*Barackfa nincs már
Liliom nő helyette
Irónia ez?*

Óriásnak képzelem magam

*Az ismerős arcok
idétlen vigyorba torzulnak el.
Kárhozatot skandálnak felém,
szavak áramlatán úszom,
olyan akár a csendes tenger,
és óriásnak képzelem magam.
Az égre nézek és fohászt dadogok,
az Úr azt mondja,
lámpával együtt jár a fény.
A kúria ablakán a fény úgy vakít,
hogy elfordulok,
inkább befelé nézek,
hogy megkérdezzem magam.*

Gyermekkor

*Képsorozat pörög előttem,
én ennek mind bedőltem?
Gyermek maradtam,
tipikusan faragatlan.
Ha nézel,
és még valamit látsz is,
kukkancs be a falon túlra,
a képek mögött lakom én.*

„Vitus Jácinta-Rózának hívnak, 19 éves vagyok. Erdélyben, Zeteváralján születtem és nőttem fel. Jelenleg a Babeş–Bolyai Tudományegyetem pszichológia szakos hallgatója vagyok. A pszichológia és a versek számomra összefonódnak, hisz mindkettő az önmagunk és embertársaink mélyebb ismeretét segítik.

Egy versnek rengeteg olvasata van, és pont emiatt érzem magamhoz közel, hiszen a költő értelmezi a megélt eseményeket, az olvasó pedig magát értelmezi a költemény által.

Hiszek abban, hogy a megfelelő versek a számunkra tökéletes időben találják meg, minket, olykor tökéletességet meghazudtoló lényeket. Máskor mi választjuk ki a költeményeket, és azok hálát rebegnek felénk. De vajon mi választjuk ki, hogy költők leszünk, vagy pusztán más személyek vízióinak befogadói?”

- 3 **Böszörményi Zoltán:** A három tóparti fa (vers)
- 4 **Reke Balázs:** Szürke (próza)
- 8 **Király Farkas:** Fekete tea és gránátalma; Csillagtalán éj; Homályos szélű földek; Szivarfüst (versek)
- 11 **Abafáy-Deák Csillag:** Méretre vágva (próza)
- 13 **Lajtos Nóra:** A kicsírázás alázata (vers)
- 14 **Petróczi Éva:** Kis képes kötéymese (próza)
- 18 **Farkas Wellmann Endre:** Magány; Isten dicsősége; A szövetség elvesztése; A szakértelem dicsérete; A cselekvés tisztasága (versek)
- 21 **Magyari Gábor:** Égig érő paszuly (próza)
- 29 **Marcás Gergely:** Üres falak; Erdő; Ars poetica (versek)
- 31 **Losonczy Attila:** Az eladott kard (próza)
- 37 **Prokop-Volfer Vanessa:** Szorongó (vers)
- 38 **Nagy Zopán:** Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. IV. (próza)
- 42 **Kovács Újszász Péter:** Báránylevél; Új és ismeretlen (versek)
- 43 **Priest/p大:** Gyilkos rajtaütés – Lengyel Katalin fordítása
- 50 A hónap alkotója: **Osztrogonác Miklós**
- 50 „Minden egyes könyv egy terápia” – **Juhász Kristóf** beszélgetése **Osztrogonác Miklóssal**
- 59 **Osztrogonác Miklós:** Becsei Vesszős György pokoljárása (részlet a díjnyertes novellából); Véres látóhatár (regényrészlet); Apám régi medrekről mesél (regényrészlet)
- 74 **Juhász Kristóf:** Vér, ármány és marhakereskedelem a három részre szakadt országban
- 79 **Juhász Kristóf:** Versek láthatatlan eszköztárral (Bukovenszki-Nagy Eszter: Hínárrevü)
- 84 **Pusztai Ilona:** „Vagy nem maga az élet a legjobb időtöltés?” (Balázs Attila: A déli végekről. Regényes irodalomtörténet)
- 88 **Kopriva Nikolett:** Megrendülő jelen (Farkas Gábor: A tenger végén a szél visszafordul)
- 91 **Takáts Fábán:** Ki Banksy? (Alessandra Mattanza: Banksy)
- 95 **Bak Rita:** A remete és az irodalmi élet (Novák Valentin: A remete)
- 98 **Vasi Szabó János:** Egy korai migrációs katasztrófa-regény (Christopher Priest: Fugue for a Darkening Island)
- 102 **Arany Zsuzsanna:** Újragondolt fejezetek a Kosztolányi-életrajzból 3. – „Herkulesi alakomat körülrajongja a bohémevilág” (esszé)
- 121 **Petróczi Éva:** Ifjú éveid illata – Gondolatok anyák napjára prózában és versekben (esszé)
- 131 **Kurdi Mária:** Ár és apály – Edna O’Brien, a kortárs ír próza kiemelkedő egyéniségének irodalmi öröksége (esszé)
- 155 **Vitus Jácinta:** Virágzás; Óriásnak képzelem magam; Gyermeckor (debüt)

○ **Böszörményi Zoltán:**

A három tóparti fa

○ **Reke Balázs:** Szürke

○ **Király Farkas:**

Fekete tea és gránátalma

○ **Abafáy-Deák Csillag:**

Méretre vágva

○ **Lajtos Nóra:** A kicsírázás alázata

○ **Petrőczy Éva:** Kis képes kötéymese

○ **Farkas Wellmann Endre:** Magány

○ **Magyari Gábor:** Égig érő paszuly

○ **Marcsák Gergely:** Üres falak

○ **Losonczy Attila:** Az eladott kard

○ **Prokop-Volfer Vanessa:** Szorongó

○ **Nagy Zopán:**

Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. IV.

○ **Kovács Újszászy Péter:**

Bárányfelhő

A hónap alkotója: **Osztrogonác Miklós** –

Becsei Vesszős György pokoljárása;

Véres látóhatár;

Apám régi medrekről mesél

„Minden egyes könyv egy terápia” –

Juhász Kristóf beszélgetése

Osztrogonác Miklóssal

Juhász Kristóf:

Vér, ármány és marhakereskedelem

a három részre szakadt országban

Priest/p大: Gyilkos rajtaütés – **Lengyel Katalin** fordítása

Vitus Jácinta: Virágzás; Óriásnak képzelem magam; Gyermekkor

1000 FORINT • 10 RON • 2,20 EURÓ

Nemzeti
Kulturális
Alap